

MVLGP06900 projektas

Moterų ir vyrų priežiūros pareigų skirtumo mažinimas

Remiama Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, siekiant įgyvendinti moterų ir vyrų lygias galimybes skatinančioms priemonėms 2024 m.

Mokslininkės(-o) – lyčių lygybės konsultantės(-o) paslauga

17.2 veikla. Analitinės stebėsenos priemonių įgyvendinimas. Kokybinis tyrimas „Neapmokamas darbas namuose“.

Kokybinių individualių 30 interviu duomenų analizė

Dr. Aurelija Novelskaitė

2024 m. lapkričio 30 d.

Atliekant tyrimą savanoriavo:

Dr. Reda Adomaitienė

Dr. Lijana Stundžė

Dr. Virginija Šidlauskienė

Lietuvos Respublikos
socialinės apsaugos
ir darbo ministerija

Pagrindinės sąvokos

Priežiūra - tai veikla suteikianti tai, kas būtina sveikatai, gerovei, išlaikymui, ir kieno nors arba kažko apsaugojimui (Elson, 2000).

Darbas namų ūkyje - tai dažniausiai neapmokamos kasdienės užduotys. Neapmokamam darbui skiriamas laikas apima: įprastus namų ruošos darbus; apsipirkimą; namų ūkio narių priežiūrą; vaikų priežiūrą; suaugusiųjų priežiūrą; ne namų ūkio narių priežiūrą; savanorystę; su namų ūkio veikla susijusias keliones; kitą neapmokamą veiklą (OECD, 2024). Šis darbas nepakankamai finansiškai įvertinamas ir dažnai atliekamas oficialiai neapskaitomas ir nelaikomas tikru užimtumu, kuriam taikomos darbo teisės nuostatos. Neapmokamas darbas namų ūkyje mažai pastebima užimtumo forma. Jis atliekamas ne gamykloje ar biure, o privataus asmens namuose. Jį dažniausia atlieka ne vyrai, o absoliučia dauguma atvejų – moterys. Jos dirba ne su kitais asmenimis, bet savo namų ūkyje. Jų darbo tikslas – ne sukurti pridėtinę vertę, bet milijonams namų ūkių teikti paslaugas ir priežiūrą. Darbas namų ūkyje – tai dažniausiai tos neapmokamos kasdienės užduotys, kurias tradiciškai savo namuose atlieka moterys. Dėl šios priežasties šis darbas nepakankamai finansiškai įvertinamas ir dažnai atliekamas neoficialiai ir nesilaikant teisinių reikalavimų. Šios darbo vietos nelaikomos tikru užimtumu, kurioms taikomos darbo teisės nuostatos (TDO, 2010).

Neapmokama suaugusiųjų asmenų priežiūra – tai veikla, susijusi su suaugusių asmenų priežiūra bei su namų ruošos darbais, kuri yra atliekama be finansinio atlygio ir gali būti suteikiama šeimos narėms ir nariams (mamoms ir tėvams, senelėms ir seneliams, suaugusiems vaikams su negalia, broliams ir seserims), giminėms, kaimynėms ar kaimynams, ar draugėms ar draugams. Ši neapmokamos priežiūros veikla gali apimti globą, maisto pirkimą bei gaminimą, valymą, skalbimą, pagalbą vykstant pas gydytojus ar tvarkant kitus reikalus. Neapmokama suaugusiųjų asmenų priežiūra - Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymo 49 straipsnio 5 dalyje nustatyta kaip valstybės laiduojama (neapmokama) asmens sveikatos priežiūra Lietuvos nacionalinės sveikatos sistemos įstaigose teikiama neapmokamai (SADM, 2024).

Neapmokamas priežiūros darbas (NPD) – tai visos neapmokamos paslaugos, teikiamos namų ūkyje jo nariams, įskaitant asmenų priežiūrą, namų ruošos darbus ir savanorišką darbą bendruomenėje (Elson, 2000). Ši veikla laikoma darbu, nes teoriškai už jį galima būtų sumokėti veiklą atliekančiam asmeniui, tačiau realiai už ją neatlyginama. Tai vaikų, ligonių, pagyvenusių ir neįgalių asmenų priežiūra savo namų ūkyje, apimanti individualias paslaugas, susijusias su fizine vaikų priežiūra ir kitų sergančių, neįgalių ar pagyvenusių namų ūkio narių priežiūra, išskyrus paslaugas, kurias teikia apmokami namų ūkio darbuotojai (UN, 2003).

Metodologinis įvadas

Kokybinio tyrimo „Neapmokamo priežiūros darbo situacija savivaldybėse“ tikslas – išsiaiškinti savivaldybių teikiamų priežiūros paslaugų šeimoms mieste ir rajone prieinamumą ir asmeninį poreikį aiškinantis paslaugų (vaikų iki 3 metų ir ikimokyklinio amžiaus, globojamųjų šeimos narių, įskaitant neįgaliuosius) teikimo situaciją. T.y., atliekant tyrimą buvo siekiama nustatyti realią neapmokamo priežiūros darbo (NPD) padėtį (pareigų pasiskirstymą, sunkumus, išorinę pagalbą, savivaldybės teikiamų priežiūros paslaugų šeimoms mieste ir kaime prieinamumą ir asmeninį poreikį) Lietuvos namų ūkiuose.

Duomenų rinkimo metodas ir instrumentas. Duomenys tyrimui surinkti taikant nuotolinio vienkartinio individualaus pusiau-struktūruoto interviu metodą, kuris sudarė galimybę surinkti išsamius, su kontekstu susietus, atvirus tyrimo dalyvių pasisakymus, išreiškiančius jų požiūrius, nuomones, jausmus, žinias, patirtį (Patton, 2002; Creswell, 2009). Duomenų rinkimui sukurtas originalus pusiau struktūruotas interviu klausimynas (žr. Priedas 1), leidžiantis sukaupti informaciją apie (galimai) skirtingas informančių patirtis kartu fiksuojant, kad atskiros temos ir kontekstai gali būti / yra aktualūs vienose situacijose, tačiau visiškai nereikšmingi kitose. Pusiau struktūruotas klausimynas kaip duomenų rinkimo instrumentas tyrimo eigoje leido fokusuotis į „iš anksto numatytas temas arba problemas“ ir, kartu, „neprišio“ prie klausimų formuluočių ir tvarkos interviu metu bei leido tyrėjai užduoti ne tik pagrindinius, bet ir papildomus klausimus (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008, p. 156) orientuojantis pagal situaciją ir išlaikant interviu dinamiką.

Interviu klausimyną sudaro keturi klausimų blokai apimantys 15 pagrindinių klausimų. Klausimynas pradedamas bendraisiais klausimais, skirtais surinkti faktinę informaciją apie tyrimo dalyves – jų amžių, gyvenamąją vietą, priežiūros situaciją. *Pirmasis teminis klausimų blokas* (3 klausimai) apima įvadinius klausimus – prašymą trumpai pristatyti savo šeimą ir papasakoti ką reiškia (ne)apmokamas darbas, kaip tai suprantama. *Antrasis klausimų blokas* (4 klausimai) – prašymas nupasakoti ir įvertinti asmeninę profesinio darbo ir neapmokamo priežiūros darbo situaciją. *Trečiasis klausimų blokas* (2 klausimai) – prašymas papasakoti apie naudojimosi paslaugomis atliekant neapmokamą priežiūros darbą patirtis. *Ketvirtasis klausimų blokas* (2 klausimai) – prašymas išsakyti asmeninį požiūrį į neapmokamą priežiūros darbą. Be pagrindinių klausimų, kiekviename klausimų bloke numatomi galimi papildantys klausimai, kurie interviu eigoje buvo užduodami priklausomai nuo situacijos. Be to, interviu metu taip pat būdavo pateikiami spontaniški patikslinantys klausimai tam, kad detaliau išsiaiškinti informantės pasakojamą situaciją.

Tyrimo tikslinė grupė (imtis) – moterys, turinčios vaikų iki 3-4 metų amžiaus ir / arba rūpinimosi priežiūros pareigų dėl artimųjų negalios, ligos ar senatvės. Todėl tyrimo

dalyvių imtis buvo formuojama kombinuojant netikimybinių tikslinių kriterinės ir „sniego gniūžtės“ atrankos metodų (Moser, Korstjens, 2018) principais. Konkrečiau, pirma, dalyvauti tyrime buvo kviečiamos tik tos moterys, kurios tyrimo metu (t.y. 2024 m.) turėjo vaikų iki 4 metų ir / arba artimųjų, kurioms / kuriems buvo reikalingos priežiūros bei rūpinimosi paslaugos dėl jų negalios, ligos ar senatvės. Tai buvo (1 lentelė):

- moterys, auginančios vaikus iki 4 metų amžiaus;
- moterys, prižiūrinčios iki 18 metų amžiaus ar vyresnius asmenis, turinčius negalią;
- moterys, prižiūrinčios dėl senatvės savimi dalinai (visiškai) negalinčius pasirūpinti asmenis;
- moterys, ir auginančios mažamečius vaikus, ir, kartu, prižiūrinčios negalią turintį ar sunkia liga sergantį, ar dėl senatvės savimi pilnai negalintį pasirūpinti asmenį.

Formuojant tyrimo imtį (n=30) buvo siekiama užtikrinti, kad bus sukaupta neapmokamo priežiūros darbo vertinimą pagrindžianti ir patirčių įvairovę atspindinti bei leidžianti įvertinti šių patirčių sąsajas su poreikiu paslaugoms informacija.

1 lentelė. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal priežiūros situaciją ir amžių

Per paskutinius 12 mėn. prižiūrėti asmenys	Amžius			
	30-39	40-49	50-59	60-69
Dalinai savimi negalintis pasirūpinti pensinio amžiaus asmuo			5	2
Sunkia liga sergantis asmuo (nuo 18 metų)			1	2
Asmuo su negalia (nuo 18 metų)	1	1	1	
Vaikas su negalia (iki 18 metų)	3	2		
Vaikas iki 4 metų	10	2		

Antra, atsižvelgiant į tai, kad priežiūros ir susijusių paslaugų įvairovė ir prieinamumas gali būti nulemtas gyvenamosios vietos, formuojant tyrimo imtį buvo siekiama užtikrinti maksimaliai galimą tyrimo dalyvių atstovaujama geografinę įvairovę (t.y. miestas, rajonas, nutolę regionai). Taigi tyrime dalyvavo moterys, gyvenančios 12 skirtingų miestų ar rajonų (Alytaus m. ir raj., Druskininkų m., Kauno m., Klaipėdos m., Molėtų raj., Nidos m., Prienų raj., Šiaulių m., Širvintų m., Varėnos raj., Vilniaus m.).

Jauniausia tyrimo dalyvė buvo 30 metų amžiaus, vyriausia – 69 metų. Atitinkamai, vaikus iki 4 metų prižiūrinčių moterų amžius svyravo 30-40 metų ribose; dauguma vyresnių nei 40 metų informančių tyrimo metu rūpinosi asmenimis, reikalingais pagalbos dėl ligos, negalios ar senatvės.

Formuojant tyrimo imtį, potencialių tyrimo dalyvių paieška pradėta pirmiausiai pasitelkus asmeninius tyrėjų kontaktus (asmeninės pažintys, socialiniai tinklai), vėliau – siekiant surasti tinkamas tyrimui dalyves, ypatingai tas, kurios prižiūri neįgaliuosius, sunkia liga sergančius asmenis – kreiptasi ir į nevyriausybinės organizacijas (“Savarankiško gyvenimo namai”, “Lietaus vaikai”, “Senelių darželis”, “Raudonasis kryžius”), galimų kontaktų prašyta pas jau

tyrime dalyvavusias moteris. Sunkiausiai buvo surasti tas moteris, kurios per paskutinius 12 mėn. prižiūrėjo sunkia liga sergančius ar dėl senatvės reikalingus pagalbos asmenis. Be to, būtent šios moterys santykinai dažniau abejojo dėl to, ar gali suteikti tyrimui reikalingos informacijos dėl vyraujančio sąlyginai riboti socialinių paslaugų supratimo: jos paslaugomis nesinaudoja; t.y. paslaugos skirtos jų prižiūrimam asmeniui. Apsikritai, dalyvauti tyrime ... Kitas faktorius, dėl ko sunkoka būdavo prisikalbinti moteris dalyvauti tyrime – laiko, susijusio su kito asmens priežiūra stoka.

Kokybinio tyrimo formato lankstumas sudarė galimybę formuoti potencialių tyrimo dalyvių sąrašą visą duomenų rinkimo laikotarpį. Formuojant šį sąrašą (rezultate – 41 kontaktas), pirmiausiai buvo užmezgamas arba gaunamas pirminis kontaktas (fiksuojant moters priežiūros situaciją, gyvenamąją vietovę, tel. numerį ir / arba el. pašto adresą), kuris fiksuojamas bendrame tik tyrimo grupės narėms prieinamame potencialių tyrimo dalyvių sąrašė MSTeams aplinkoje. Vėliau su potencialiomis tyrimo dalyvėmis buvo kontaktuojama tiesiogiai el. paštu arba telefonu siekiant susitarti dėl dalyvavimo tyrime ir, gavus savanorišką sutikimą, derinama interviu data, laikas ir forma. Didžioji dalis interviu buvo atlikti nuotoliniu (MSTeams platformoje, telefonu), ir tik keletas atlikti susitikus su informantėmis gyvai jų namuose. Buvo sukontaktuota su visomis 41 potencialiomis tyrimo dalyvėmis, tačiau kai kurios iš jų neatsakė į el. laiškus, kai kurios atsakė dalyvauti tyrime po to, kai suderinus interviu datą ir laiką pasikeisdavo jų planai dėl vaikų ar artimųjų ligos, kt. Visi atlikti 30 interviu fiksuoti audio įrašuose.

Ruošiant interviu duomenis analizei, interviu garso įrašai buvo išsaugomi atskirame aplanke MSTeams aplinkoje ir vėliau transkribuojami pažodžiui pasinaudojant [transkriptor](#) transkribavimo programa. Kadangi ši programa ne visada tiksliai išrašo kai kuriuos žodžius ar frazes, įrašai buvo dar kartą perklausomi ir suredaguoti rankiniu būdu.

Siekiant užtikrinti tyrimo dalyvių pateiktos informacijos konfidencialumą, kiekvienai informantei priskirtas kodas, kurį sudaro pirmosios didžiosios informantės vardo ir ją rekomendavusio asmens vardo raidės ir atsitiktine tvarka priskirtas skaičius (interviu eil. nr.).

Interviu medžiagos analizė atlikta remiantis keliomis teorinėmis priegomis:

- *Šiuolaikinės motinos dėmesingumo vaikui normos prieiga*, pagal kurią motinystė reikalauja, kad motina visapusiškai žinotų savo vaiko poreikius ir norus, kurie, kaip manoma, geriausiai patenkinami, kai ji fiziškai dalyvauja ir yra labai dėmesinga (Byrt, Dempsey, 2020). Šiame tyrime dėmesingumo vaikui norma taikoma tiek vieno asmens (vieniša mama), tiek dviejų asmenų (mama / partnerė ir tėtis / partneris) tradicinei, tiek keturių asmenų (dvi mamos / partnerės ir du tėvai / partneriai) šeimoms. (Iš interviu medžiagos: „*Mums viskas gerai. Mes pasirinkom taip, mes susikūrėm... išsirinkom tėčius, viskas gerai. Tai kaip ir vaikas laimingas. kažko labai netrūksta.*“ (AV27))

- *Dirbančios motinos, integruojančios motinystės normą į užimtumą, prieiga* nurodo, kad jei motina dirba apmokamą darbą, jos darbiniai įsipareigojimai neturėtų trukdyti jos šeimyninėms pareigoms ar mažinti laiko ir energijos, kuriuos ji gali skirti savo vaikams (Leigh et al., 2012; Liss et al., 2013; Pedersen, 2012; Wainwright et al., 2011). Vienas iš būdų, kaip motinos gali atitikti dirbančios motinos normą, yra atsakingai pavesti vaikų priežiūrą kitiems. Kai kurios motinos mano, kad užimtumas yra pagrindinis „geros“ motinystės aspektas (Christopher, 2012; Dow, 2016). Tačiau jų vaikų priežiūros perdavimo kitiems asmenims strategijos atitinkamai atspindi jų galutinę atsakomybę už vaiko gerovę. (Iš interviu medžiagos: „aš esu pats žmogus, kuriam patinka kažkur dalyvauti, dėl to galbūt aš ir nepaskendau motinystėje“ (JŠ24).)
- *Implicistinis dvejopas moterų vaidmuo ir struktūrinė dirbančių ir vaikus auginančių ir / arba artimuosius dėl negalios, ligos ar senatvės prižiūrinčių moterų atžangos prieiga* nurodo, kad moterys turi atlikti dvejoją vaidmenį (Hirsch, 2016): iš jų tikimasi, kad jos savo darbine elgsena ne tik prilygs vyrams ir darbo rinkoje dirbs apmokamą darbą, bet ir išlaikys pagrindinę atsakomybę už namų ūkį, vaikus ir pagyvenusius žmonių priežiūrą (McRobbie, 2010; Menke, 2019). Šiandien tradicinis lūkestis, „kad moterys prisiima pagrindinę atsakomybę namuose“ nėra paneigtas (McRobbie, 2010, p. 118). Dar daugiau, moterys, paprastai, atlieka didžiąją dalį neapmokamo darbo, jei jo neperduoda kitoms, pirkdamos iš jų paslaugas (Maihofer, 2014, p. 328; König, 2012). Vietoj egalitarinio padalijimo tarp lyčių, moterys tampa *didvyrėmis*, kurios stengiasi *padaryti viską*; dirbančių moterų užduočių našta didėja, nes viešojoje erdvėje ji daro viską, ką daro vyrai, o privačioje erdvėje ji daro visą, ką daro moterys (bet ne vyrai) (Beauvoir, [1949] 1999; Rossanda, 1997). Mažai dėmesio skiriama faktui, kad visą darbo dieną trunkančio apmokamo darbo norma buvo įmanoma tik todėl, kad ji buvo taikoma tik vyrams, ir būtent moterų neapmokamas darbas padarė šią normą įmanomą vyrams (Moller Okin, 1989). Apmokamo darbo pilną darbo dieną norma vis dar grindžiama sena prielaida, kad apmokamą darbą dirbantys vyrai namuose turi žmonas, kurios rūpinasi neapmokamu darbu (Moller Okin, 1989). Jei dabar visą darbo dieną trunkančio apmokamo darbo norma bus taikoma ir moterims, ankstesnis moterų indėlis į šios pelningos ekonominės sistemos funkcionavimą - neapmokamas darbas - bus paprasčiausiai pamirštas (Hirsch, 2016). Pasak Hirsch (2016), visą darbo dieną trunkantį darbą galima „apibrėžti kaip naują socialinę normą visiems“ (t. y. ir vyrams, ir moterims), nors daugelis (ypač motinos) šios normos negali įvykdyti. Jei darbo pasidalijimas pagal lytį nėra pakeičiamas naująja lygybės norma, o tik prisidengiama lygybės idėja, motinos turi tokias pačias teises kaip ir vyrai, „tačiau jos yra konstituciškai nepalankioje padėtyje, kai naudojasi šiomis teisėmis“. Dabartiniame lyčių režime moterys iš principo nebėra išstumtos iš vyrų dominuojamo pasaulio, bet įtrauktos į jį taip, kad moterys vėl atsiduria struktūriškai nepalankioje darbo vietos aplinkoje (Hirsch, 2016).

- *Socialinės mobilizacijos koncepcija siūlo*, kad siekiant pokyčio turėtų vykti procesas, kurio metu būtų sutelkiami visi įmanomi socialiniai partneriai ir suinteresuotieji iš politikos, vyriausybės, NVO, bendruomenių ir šeimų tam, kad būtų išnagrinėti poreikiai, ugdomas neapmokamo darbo supratimas ir imamasi bendrų veiksmų, bendram tikslui pasiekti (Ling, Hewett, 1995; UN, 2003). Būtent šiame tyrime sukaupti tokiam procesui stimuliuoti reikalingi nauji duomenys ir žinios apie moterų neapmokamo priežiūros darbo situaciją namų ūkiuose ir apie savivaldybių, bendruomenių, pačių šeimų ir asmenų iniciatyvas, paslaugų paklausą ir jų prieinamumą bei kokybę, siekiant sumažinti moterų patiriamą neproporcingą neapmokamo priežiūros darbo krūvį ir taip prisidėti prie lyčių lygybės pažangos.

Atlikta tematinė (Naeem et al., 2023) ir interpretacinė fenomenologinė (Smith, Flower, Larkin, 2009) **interview medžiagos analizė**, orientuojantis į idiografinę prieigą, t. y. siekį ne (tik) pateikti apibendrinančias išvadas, bet suprasti, kaip moterys, auginančios mažus vaikus ir / arba prižiūrinčios artimuosius dėl negalios, ligos ar senatvės traktuoja darbą darbo rinkoje ir namų ūkyje, kaip šeimoje (ne)dalinasi darbais, kokias užduotis atlieka, kokius sunkumus patiria, kaip tam tikrame kontekste įprasmina tam tikrą situaciją. Paprastai, šios viešai nematomos ir socialiai nebylios situacijos yra asmeniškai svarbios (pavyzdžiui, gyvenimo įvykis arba santykių vystymasis, ilgametės studijos, ligos eiga, skyrybos ir pan.), todėl tematinė analizė leidžia logiškai sisteminti subjektyvias patirtis, reikšmes ir perspektyvas. Pirminė dedukcinė prieiga, atsiremiant į jau egzistuojančias aukščiau minėtas teorines prieigas, padeda geriau suprasti analizuojamus duomenis ir atskleisti dėsningumus bei temas, kurios gali būti sunkiai pastebimos taikant kitus metodus; papildanti indukcinė prieiga leidžia identifikuoti naujas, teorijų dar neapibrėžtas temas.

Toliau individualių **interview medžiagos analizės rezultatai** pristatomi 2 skyriais atskiriant interview su vaikus iki 4 metų amžiaus auginančių moterų ir moterų, prižiūrinčių artimus pagalbos dėl negalios, ligos ar senatvės reikalingus asmenis, situacijų analizes.

Individualių interviu medžiagos analizė

1. Moterų, auginančių vaikus iki 4 metų amžiaus, situacija

1.1. (Ne)apmokamo priežiūros darbo apibrėžtys ir kontekstai

Nuo 18 a. pabaigos namų ruošą, kiti susiję darbai buvo apibrėžiami kaip „meilės apraiška“ ir laikoma „moters esme, moteriškosios lyties prigimtimi ir atitinkamai traktuojama“, priešingai nei vyrų apmokamas darbas už namų ribų (Bock, Duden, 1977; Duden, 2009). Toks darbas ir šiandien dažnai nelaikomas darbu; sąvoka „darbas“ vis dar tapatinama su apmokamu darbu (Madörin, 2010; Hirsch, 2016). Mes, kaip visuomenė, klausiamo ar norime tai atskirti ar ne? (Hirsch, 2016). Ar tik apmokamas darbas turi būti šlovinimas? Ar individai savo egzistenciją pateisina apmokamu darbu: tik turėdami apmokamą darbą (nesvarbu, kokį) jie tampa „būtina“ visuomenės dalimi? Šiandien moterys plačiai aprėpti įtrauktos į darbo rinką, nes siekiama lyčių lygybės, ekonominės nepriklausomybės, socialinio teisingumo ir politinės įtakos. Neapmokamas darbas dažnai nelaikomas darbu, o sąvoka „darbas“ vis dar tapatinama su apmokamu darbu. Tačiau termino „darbas“ apibrėžimas yra politinis konstruktas, apibūdinantis apmokamo ir neapmokamo darbo skirtingumą bei nevienodą jų socialinį vertinimą visuomenėje (Hirsch, 2016). Todėl svarbu bent paviršutiniškai išsiaiškinti ar šeimos (namų ūkio) priežiūros naštos prisiėmimas sąlygotas visuomenės kultūros ir tradicijos, kaip išorinis nukreipimas, kuris priešingas savarankiškam ir šiuolaikiškam moterų apsisprendimui: nepriklausomybei nuo kito asmens, savirealizacijai ir profesionalumui, taigi, visuomenėje įprasta išaukštinti mokamą darbą ir nuvertinti neapmokamą (Hirsch, 2016; ILO, 2018); Moterys turi turėti savo nuolatines pajamas, kad būtų nepriklausomos (Woolf, [1929] 2020).

Interviu metu buvo klausama apie tai, kaip tyrime dalyvavę moterys suvokia darbą, kaip supranta darbo namuose vertingumą, laiko ar nelaiko darbu veiklą, apibūdinamą kaip neapmokamas darbas namų ūkyje arba neapmokamas priežiūros darbas, įskaitant artimųjų asmenų priežiūrą, namų ruošos darbus, už kuriuos negaunama atlyginimo. Interviu medžiagos analizė rodo, kad darbas vaikus auginančioms moterims yra ir pragyvenimo, ir pajamų šaltinis, savirealizacija ir būdas įprasminti savo veiklą. Ypač kol šeimoje nėra vaikų, moterims darbas darbovietėje užima pirmą vietą, bet po to, kai atsiranda vaikai arba atsiranda priežiūros pareigos, darbo svarba šiek tiek sumažėja, nes keičiasi veiklos ir rūpesčio objektas, reikalaujantis naujų žinių ir gebėjimų, net nuostatų ir požiūrių kaitos, poros santykių derinimo(si) ir su(si)reguliavimo. Buities dalykai, vaiko priežiūra, maisto gaminimas, tvarkymasis, vaikų slaugymas jiems sergant, iš esmės yra kaip darbas; buities rūpesčiuose investuojama asmeninė energija, resursai, pastangos, laikas. Tačiau, nors „*didžiausias ir, tikėtina, sunkiausias, bet prasmingiausias darbas yra auginti vaiką*“ (VB4), moterys nesijaučia save iš(si)pildančiomis vien būdamos mamomis, t. y. atlikdamos tik motinos vaidmenį; tik kai kurioms moterims darbas yra hobis, nes „*tiesiog man smagu eiti į darbą*“ (AV27) ir tiesiog „*svajoju, kad nuo ryto atsikeli, kaip ruošiesi į darbą. Jau aš pasiilgau, pasiilgau paties darbo*“ (ŽB18).

Daugiau vaikų turinčias moteris vargina rutininis, nuolatinis, ilgai ir gausybe rūpesčių pasižymintis darbas namuose, „multitaskinimas“ arba daugiaveika, kuri kelia įtampą santykiuose, demotyvuoja, vargina, išsiurbia visą gyvybinę energiją. „*Jausmas, kad pelkėje klampoju, nes nesibaigia*“ (RŠ19) tik patvirtina vyraujančią „motinystės bausmę“, kuria moterys, augindamos ir prižiūradamos mažus vaikus, yra baudžiamos. Pavyzdžiui, moterys sakė, „*skalbimai, valgio gaminimas, tvarkymas čia yra tikrai darbas, todėl, kad šiandien va susitvarkai ryte, jau jie grįžta 4 [keturi vaikai] kai aš juos parsivežu, tai kai jau eina gultis 9 val. tai, žinokit, atrodo namai kaip būta net netvarkyta tie namai. Ir vėl tu pradedi vėl viską iš naujo, kaip užsukta ta karuselė sukasi tie darbai. Mane tas nervuoja*“ (ŽB18). Apskritai rutina ir nuolatinė įtampa, ypač daugiavaikėse šeimose, sukelia psichologines krizes, kadangi kai „*tą rugpjūtį mes buvom visą namie, nes darželis nedirbo, tai buvo tų dienų, kad galvojau, kad jau man tikrai reikia Vasaros 5*“ (ŽB18).

Neapmokamą priežiūros darbą namuose prilygindamos darbui darbovietėje interviu dalyvės pasisakė už tai, kad vaikų priežiūra ir jų auginimas namuose galėtų būti apmokamas. „*Čia būtų kietai!*“ (BB6); „*taip, manau, kad galima būtų prilyginti darbui, juo labiau, kad kiti už tą patį tikrai gauna atlyginimą*“ (AS5). Tai nebūtinai turėtų būti tokio dydžio išmoka, kuri prilygtų darbo užmokesčiui darbovietėje, kadangi, informančių nuomone, „*ne valstybė ir niekas kitas neverčia vaikų susilaukti; tai mūsų pačių apsisprendimas ir atsakomybės prisiėmimas*“ (BB6). Tačiau vaiko ar vaikų auginimas yra laikomas tokiau pat reikšmingu, kaip ir darbas darbo rinkoje, todėl „*turėtų būti užmokestis, kuris yra skirtas gauti tokias pajamas, kokias gavai iki vaiko gimimo. Nes tai tarsi dabar nuvertina tave ir sako, kad žiūrėk, dabar tu nedirbsi tokio reikšmingo darbo, gausi 60 % pajamų. Nors galimybė ilgai auginti vaikus - tikras mūsų palepinimas Lietuvoje*“ (JŠ24).

Interviu metu aptiktas unikalus atvejis – tris vaikus auginanti moteris už darbą namuose gauna „žmonos algą“. Moteris įsivertino savo darbą namuose – maisto gaminimą, namų tvarkymą, viso namų ūkio organizavimą, vaikų priežiūrą, skalbimą, lyginimą, kt. („*vien tik mano [trejų vaikų] ir išskirstyti, ir suskalbt pastoviai krūvos kalnų ir ten bejėgystės jausmas juodas*“ (RŠ19)) – ir paskaičiavo, kiek tuo metu rinkoje kainavo šios paslaugos, samdant darbuotoją joms atlikti. Tada paskaičiavo, kiek jai reikia per mėnesį namų išlaidoms, maistui ir jos savirealizacijai (sportas, masažas, knygos, smulkios išlaidos, kt., t.y. „*savo tokius pagrindinius dalykus, kur aš atsigauanu ir psichologiškai ir fiziškai*“ (RŠ19)) ir susėdo su vyru derėtis sakydama: „*žiūrėk, tu nenori to daryti, o kažkam reikia, o aš nenoriu prašinėti pinigų. Labai nemėgstu prašyti. Nenorėjau dar dirbti, grįžti į savo ankstesnį darbą. Ieškojau darbo ir man tiesiog savirealizacijai reikėjo*“ (RŠ19). Susidarius įrodymais ir paslaugų įkainiais pagrįsta sumą moteris aptarė su vyru: „*susidėjau tokį biudžetą, gavau sumą, sodinausi vyrą, jis su manim derėjosi - jis visada derasi. ... Noriu, žodžiu, kad tu man tokią sumą kas mėnesį pervestum, tada man nereikės prašyti. Nu ir gavau tą „žmonos algą“. Darbas gavosi apmokamas*“ (RŠ19). Toliau, jei neapmokamo priežiūros darbo apmokėjimas, traktuojamas kaip „žmonos alga“, sutrikdavo (nes kartais vyras nesąmoningai pamiršdavo), „*teko priminti. Turėjom konfliktų ir tada susitarėme, kad jis man perveda kartą į metus visą sumą. Ir nereikia*

vargti, jam ten priminėti, tai jo tai gavosi gerai. Kai pradėjau dirbti, aš galvoju, reik sėst prie derybų vėl ir taip nusiteikiau, kad bus mažiau, nes nu sakys, taigi tu dirbi - turi savo, kur čia logika? Bet buities darbus tai vis tiek aš lieku daryti. Ir jau sėdom derėtis, ir palikom tą pačią sumą, net stebėjau, nes jįsai klausė ar tau tikrai reikia daugiau ar užteks tiek pat? Užteks tiek pat atsakiau“ (RŠ19). Šiuo atveju, informantė galvoja, kad jos dešimties metų psichoterapijos seansai ir gyvenimo patirtis ją užgrūdino, sustiprino, įkvėpė teisingumo siekis ir ji sugalvojo apskaičiuoti bei įvertinti neapmokamo darbo veiklas suvokdama, kad reikia derėtis ir ginti savo poziciją. Matyt, teigiamą poveikį darė ir daro visuomenės ir šios šeimos sąmonėjimas bei egalitarinių požiūrių sklaida, kurią reflektuoja ši moteris:

„Aš atsisuku pažiūrėti kaip buvo 10 metų atgal, kai auginom dičkį. Tai atrodo, kad kito žmogaus gyvenimo pasakočiau, nes dabar per tą laiką labai daug kas pasikeitė. Nežinau, ar čia mes su vyru taip sąmoningėjom, aš gal labiau atsistoju į tą tvirtą poziciją, kad aš savimi tikiu ir pasitikiu, ir galiu tada išsireikalauti. Nes seniau [prieš 14 metų auginant pirmąjį vaiką] buvo taip, kad aš viena labai daug ką dariau. Bet niekad ir nesakiau, kad man taip netinka. Tai šiai dienai mes turim tą pasidalinimą, jis gal liečia [darbo namų ūkyje organizavimo] sistemą.“ (RŠ19)

Pastarasis atvejis iliustruoja ir patvirtina feminizmo klasikų tvirtinimą, kad labai svarbu moterims garantuoti galimybę gauti apmokamą darbą ir jaustis finansiškai nepriklausomomis (Beauvoir, [1949] 1999; Fraser, 1996; Maihofer, 2013; Woolf, [1929] 2020). Nepaisant to, socialinis neapmokamo priežiūros darbo pripažinimas reikalauja plačios diskusijos ir sprendimų paieškos nacionalinio lygmes sprendimų priėmimo erdvėse, programose ir infrastruktūroje. Tokie sprendimai indikuotų mūsų lyčių lygybės srityje pasiekimus šalyje. Tačiau, kaip svarstė viena iš apklausos dalyvių, *„iš vienas pusės - taip, yra tikrai nemažai galbūt vaikus prižiūrinčių nu tikrai dauguma moterų, kurios norėtų, kad taip gautų darbo užmokestį už tai ir tai būtų prilyginama. Bet iš kitos pusės nežinau, ar tikrai tai būtų į naudą visiems. Nes jeigu gautų tokį patį darbo užmokestį būnant namie su vaikais kaip ir darbe, tikrai mažuma pasirinktų eiti į darbą. Tai nukentėtų ir darbo rinka, nukentėtų visa ekonomika. Tai nemanau, kad tai būtų naudinga“ (AS5). Tačiau ir vėl kita vertus, „sakyčiau, kad mes daugiau turėtume gauti. Tikrai. Kad kartais to net ir emocinio viso neįvertina – paguosti, atliepti tam pačiam vyrui ir vaikam, ir viską. Ir čia yra didelis darbas. Moterys gaunasi nemokamas namų psichologės“ (SŠ1). Be to:*

„Yra tas valstybinis tas toksai biškį suvokimas kitoks. Ir kitas dalykas, jeigu būtų atlyginimas, aš manau, kad būtų daugiau vis dėlto darbo rinkoje to, kad moterys jaustųsi saugiau. Nes tai kontraktiniai darbo santykiai. Vadinasi, aš tai darau, bet gaunu atlyginimą. Dabar visi tikisi, kad mama tai darys iš ... nežinau, tiesiog, nes tiesiog mama ir tu neturi pasirinkimo. Iš tokio filosofinio jausmo, kad esi mama. Ir pažiūrėkit, kokia dar vis dėl to yra toks smerkimas kitų mamų, kurios atiduoda vaikus į priežiūros instituciją suprasdamos, kad jos negali susitvarkyti. Tai manau, kad tai irgi išlaisvintų. Nes žmogus jaustųsi, gautų atlyginimą ne už tai, kad kaip aš sakau, tai

pasiziūrėtų kaip į darbą. Darbo santykiai užtikrina tau pastovumą. Tu žinai, ką tai turi daryti, kaip turi daryti ir truputėlio tas atsiskirtų, tavo, kaip mamos, kas geriau galėtų teikti paslaugas negu mama. Jeigu tai yra psichikos sveikos, stabilios, ir savimi pasitikinti moteris, [ji] užtikrintų geresnes paslaugas. Ir tada tau nereikėtų ieškotis papildomo darbo, plėšytis, tinkamai atliktum kokybišką savo paslaugą. Tu pradėtum ieškotis kitų metodų, kaip galėtum prisidėti prie savo vaiko ugdymo, tu pradėtum ieškoti paslaugų, tu galų gale sugebėtum nusipirkti paslaugą - atokvėpio paslaugas, kitas paslaugas. Reikia tokio labiau individualizuoto požiūrio pagal tai, kaip mokėti už tą vaiko priežiūros laiką.“ (JŠ24)

Atliepiant informantės idėją, pasiūlymas, kaip galėtų būti sprendžiamas vaikų priežiūros ir susijusio darbo apmokėjimas, taip pat ateina iš kito interviu: „*gal galima prie vaikų pinigų tiesiog daugiau pridėti būtent šitoms paslaugom skirtus pinigus. ... didinti vaikų pinigus toms paslaugoms. Tik nežinau, kaip dabar neateina, kaip sureguliuoti, kad būtų toms paslaugom, o ne kažkokiems Louboutin bateliams. Reikia vystyti ir plėsti, kad būtų ta pagalba ir kad tikrai žmonėms būtų padedama“ (RŠ19).*

1.2. Darbo – gyvenimo balanso konfliktai ir jų sprendimai

Darbo – gyvenimo balanso konfliktas moterų gyvenimuose atsiskleidžia įvairiais aspektais ir dimensijomis. Viena iš stipriausių “motinystės bausmės” išraiškų moterų gyvenimuose – tai **konfliktas tarp moters karjeros ir vaiko priežiūros laiko**, nes „*jeigu tu gauni aukštas pajamas ir staiga tau drop out, tų pajamų kritimas, nu tai irgi jautiesi, nesmagiai, nes tu galvoji, žiūrėk, aš buvau perspektyvi, čia manęs visi norėjo, čia geriau dirbai. Dabar sako, nu tai čia vaikus prižiūri, tai čia jau ne, čia nėra toks reikšmingas darbas, bet aš sakau, iš esmės sistema nėra bloga, bet iš kitos pusės, jeigu tu jau gauni gerai, tu nori dar geriau“ (JŠ24). Tačiau čia atsitinka, kad sukyla daug įtampų, kurių sprendimas esant dideliame krūviui reikalauja daug pastangų. „*Pavyzdžiui, biuletenį sudėtinga yra pasiimti. Tai oficialiai kaip ir gali, bet realiai tavo nieks nepadengia tavęs nuo tavo darbo. Ir tokia įtampėlė būdavo tie visi biuletiniai, viskas. Čia bandžiau taip derintis, kad ten mama kokio pasiziūrėtų sergantį vaiką, bet tada toks irgi lakstymas ir plėšymasis. Tai labai daug įtampos tikrai buvo. Ir vis tiek ryte tam kol susiruoši – iššūkis. Tada dieną visą atidirbi, tada vakare grįžti, toliau čia su vaiku [pabūti], buitės, maistas, tvarkyti namus. Tikrai buvo daug reikalų. Vienu metu pavasarį vedžiau jogą kelis vakarus per savaitę. Tai, žinokit, buvo sudėtinga. Sunkiausia tai būdavo turėti jėgų dar vakare vaikui atliepti“ (SŠ1).**

Kita vertus, ne visą darbo dieną dirbančios mamos jaučiasi patenkintos, nes „*tikrai nėra labai apkrauta - nėra ten labai tokio lėkimo, skubėjimo kažkokio, įtampos didelės, tai viskas gana ramiai sklandžia“ (SŠ1), nors ir “visokių ten rytų būna su vaiku“ (SŠ1). Ir vėl, viena vertus, nuotolinis darbas ir NPD derinimas potencialiai kelia didžiausią stresą, kadangi „*įtampos viską stengiantis suderinti ir padaryti turbūt yra pagrindinis tas streso faktorius, kad viską reikia padaryti ir laike išsitemti“ (KN12). Tačiau kita vertus poreikis keisti darbo vietą tikintis**

susikurti palankesnes galimybes derinti darbo ir šeimos reikalus atsiremia į tą patį poreikį dirbti nuotoliniu būdu, kas reiškia kartais ir neformalius susitarimus dėl terminų ir užduočių, fiksuojantis į tai, kad užduotys būtų atliktos nepaisant terminų. Viena, tai reiškia, kad teks jungti kompiuterį vakare ar naktį; kita – tai reiškia, kad „gali užmigdyti vaikus ir tada pasidaryti savo darbus“ (AS5). Be to, kaip pastebi kai kurios interviu dalyvės, „dažnai susitinku mamas ir matau labai mažus vaikus palieka, išeina sau dirbti. Nes vaiką prižiūrėti yra sunkiau, negu dirbti ir išbūti su vaiku namuose visą dieną su emocijom. Kiekvienai mamai, tikrai, yra sunkiau. Ir dauguma moterų, mano nuomone, neturėtų vaikų, jeigu žinotų, kaip yra juos sunku prižiūrėti“ (JŠ24).

Interviu metu moterys siūlė logišką ir racionalų šeimos ir darbo konflikto sprendimą: **susikalbėjimas šeimoje – tinkamai sudėlioti prioritetai, adekvačiai sumažinti lūkesčiai, išlaikyta ambicija turėti ekonominę nepriklausomybę ir kokybišką šeimos gyvenimą.** Tai yra, „kartais dėl darbo svarbos [pasiginčijam] kai vaikai serga: va, čia pas mus būna, bet ir tai turėjom pokalbį, kur kažkaip išgirdom vienas kitą, kad kurio pirmenybė yra eiti į darbą? Pavyzdžiui, suserga vaikas ar ne? Yra buvę atsikeliam ruošiamės į darbą - kažkuris turi likti. O kuris turi likti? Ir tada, aišku, konfliktas yra tame, kad jo pajamos yra daug didesnis, nes tai yra verslas. O aš dirbanti NVO. Tai irgi daug ką pasako. Bet tada aš sakau: palauk, bet tai nieko nereiškia sąlyginai, nes mes kiekvienas dirbam tokį darbą, kokį galim, tai gal ne visiems tuos verslus kurti, tai ar mano dabar darbas yra mažiau svarbus negu tavo? Pinigų atžvilgiu tai čia, sakykim, viena dalis, bet man yra svarbu savirealizacija. Ir jeigu kažkas nutiktų, nežinau, ar ten gal jis net numirtų, susirastų kitą žmoną, aš susirasčiau kitą vyrą, įvyktų skyrybos - dabar aš nesu pasiruošus nei darbo rinkoje, nei kažkokių savo santaupų turiu. ... Aš negaliu priklausyti nuo vyro. Ir jis išgirdo tą, kad man yra svarbu ir kažkaip priėmė. Bet išgirdo ir tai, kad man mano darbas yra svarbus ir man nepriklausomybė yra svarbi. Nors svarbu ir tai, kad jis uždirba daugiau. Tas logiška nepagalvojus. Ir ko man reikia - kad jisai atsiklaustų ryte atsikėlęs, ar tu turi šiandien kažkokių svarbių darbų susiplanavus? Svarbu, kad mes kalbėtumėm, kam yra kas svarbu. Ir, aišku, jeigu bus 2 susitikimai abiem vienu metu, tai jo darbas bus prioritetas, nes aš puikiai suprantu, kad iš ko mes turim tvarkytoją, iš ko mes turim tai, ką turim“ (RŠ19). Kitas kontekstas šiame konflikte ir tai, kad „mes bandėme kažkaip šlifuoti visą šitą rutiną ir atrasti tą kažkokį balansą, kad nebūtų vien tiktai darbai, kad būtų ekvilibriumas“ (GA7).

Taigi, visumoje, tampa svarbiausiu partnerių tarpusavio pajautimas ir empatiškumas vienas kitam, supratingas santykių palaikymas. Pavyzdžiui, kaip viena iš apklausos dalyvių pasakojo, „tarkim, gal aš ten kažkurią savaitę žiauriai pavargstu. Kitą kartą gal kaip tik aš matau, kad jis pavargęs. Aš tada susirenku, mes išvažiuojame kur nors į miestą. Ar ten kartais visiems viskas gerai. Tada kartu išvykstame kažką paveikti. Nu, tai toksai labai labiau orientuotas į savijautą negu į kažkokią tai tokias dalybos“ (GA7). Arba, „jeigu mes norim kažkokios vakarienės du kartus per mėnesį, abu dviese pavalgyti ir pajusti maisto skonį, tai tada arba auklę pasiimam, arba anytos prašom, ar į kaimą vaikus vežam“ (JŠ24). Toks „pasimatymo su partnere / partneriu“ variantas – tai dar viena **atsitraukimo nuo**

neapmokamo priežiūros darbo strategijų.

Vyraujant „intensyvios motinystės ideologijai“ (Hays, 1996; Johnston & Swanson, 2006; Medina, Magnuson, 2009; Liss, Schiffrin, Rizzo, 2013), moterys, norėdamos būti laisvos, nepriklausomos ir kad išvengtų nuskurdimo, nerizikuotų dėl savo nepriklausomybės ir socialinio pripažinimo trūkumo, turi „perimti vyraujančių vyrų gyvenimo būdą - nuolatinį darbą visą darbo dieną“ (Hirsch, 2016). Kitaip sakant, moterys privalo dirbti visą darbo dieną. Šiandien dauguma moterų gyvenimo būdų, kurie nėra orientuoti į apmokamą darbą, atrodo "nepakankami", palyginti su vyrų gyvenimo būdais, orientuotais į apmokamą darbą (Hirsch 2016; Maihofer, 1997). Taip nekritiškai perimamos vyriškos vertybės ir gyvenimo būdas: moterys pagaliau turėtų galėti būti tokios, kokios visada buvo vyrai (Maihofer, 2013). O tai reiškia, kad moterys turi priimti vyriškas vertybes ir dirbti taip pat, kaip ir vyrai (Beauvoir, [1949] 1999). Vyrų dominavimo standartai darbe lemia tai, kas laikoma "normaliu" ir vertingu darbu arba, kas apibendrintai laikoma darbu.

1.3. (Ne)apmokamo priežiūros darbo (ne)pasidalinimo praktikos

Įprastai, moterims tenka pagrindinė NPD našta ir bendra atsakomybė net ir tais atvejais, kai užduotys (sąlyginai) vienodai skirstomos tarp šeimos narių, kadangi vietoj egalitarinio darbo pasidalijimo tarp lyčių moterys veikia kaip "herojės", kurios stengiasi „padaryti viską“ (McRobbie, 2010). Tai yra, „*man patinka ta buitėlė, man visai patinka ir tuos skalbinius, tuo labiau, kad su vaiku tai darom viską, kad tokio žaismingumo atsiradę yra su motinyste*“ (BB6). Ir tokiu būdu moterys prisiima kasdieninę pareigą suruošti vaikus į darželį, vesti / vežti vaikus pas gydytojus, į darželį, rūpintis vaikų drabužiais, vaikų gimtadieniais, sveikinimais ir pan. Įprastinis režimas suyra ir apkrovos išauga tuomet, kai susergera vaikai ir kai prireikia vienu metu ir dirbti, ir vaikus prižiūrėti. Nepaisant to, net kasdienės rutininės veiklos kartais pradeda kelti įtampas. Pavyzdžiui, „*pats pagaminimas gal ta „linksmesnioji pusė“, bet kaip susidėliot tą planą*“ (BB6). Ir moterų žemiška svajone tampa pagaminto maisto pristatymas į namus, ypač vakare, kai bendraujant su vaiku, pritrūkstama energijos ir jėgų. Kaip pasakojo viena iš interviu dalyvių, „*norėčiau, kad maistas būtų tiesiog ant stalo atsirastų arba ten, pavyzdžiui, jeigu tikrai turėtumėm daugiau pinigų šeimoje, labai mielai užsisakyčiau. Tos paslaugos yra, kur atveža maistą į namus ten užsisakai. Tai va tokią pagerintą buitėlę - maisto tikrai labai norėčiau, kad atvežtų kurjeris iš ryto ir padėtų prie durų. Nes jau baterija visai būna nusėdus tikrai. Tikrai vakare jau būna sunku, nes, kaip ir sakau, atrodo norisi įsitraukti į tą buvimą su vaiku nuoširdžiai ir tai pareikalauja nemažai jėgų*“ (BB6).

Be to, moterų apkrovimas NPD padidėja ir dėl to, kad „**vyras iš labai stereotipiško santykių modelio šeimos**. Žmona [jam] yra namų puoselėtoja - beveik tarnaitė – vyro reikia laukti su vakariene grįžtant namo. Vyrui net netiko tasai sveikas maistas, nes, na, špinatai ir brokoliai nėra maistas; turi būti tradicinis kotletas su bulvėm. ... Mano vyrui reikėjo, kad jo rūbai būtinai kvėpėtų“ (VB4). Taip pat prie to prisideda ir tai, kad „**mūsų labai skirtingi požiūriai yra, pavyzdžiui, į buitį ir tvarką namuose. Labai skiriasi. Ir man labai svarbu ta tvarka, jam nėra tiek svarbu. Tai vadinasi, tai yra mano atsakomybė. Ir va, čia toks yra irgi**

*sudėtingumas šitoj vietoj. Bet jisai su dukra tada užsiima vakarais. Jisai labiau tada su dukra užsiima, o aš tada savo tvarką įvedinėti bandau. Tai mes nu taip pat pasidalinę“ (SŠ1). Prisiimdamos namų psichologės vaidmenis moterys pastebi, kad „kartais vyrui reikia priminti, kad ir vaikui daugiau dėmesio reikia. Kai vaikas labai akivaizdžiai prašo to dėmesio ir jisai nereaguoja, tai aš turiu pasakyti, kad, žiūrėk, tavęs prašo ir nori su tavim būti. Tenka. Na, **moterys gal tos multitaskintojos**, kur viską pati, o vyrai į kitką susikoncentravę ir tada tenka truputį taip pat pajudinti, kad va žiūrėkit čionai dar tavęs nori“ (SŠ1).*

Kita vertus, dauguma buities darbų gali būti **pasidalinami tarpusavyje nes(si)kirstant**, kai „nėra taip, kad skirstom, kad ten kažką daro vyras. Tiesiog turim laiko, matom, kad reikia tai atlikti, ir atliekam“ (AS5). Arba tiesiog, „jeigu matom, kad kažką reikia daryti, tai arba vienas, arba kitas. Arba prašom vienas kito pagalbos. Bet nėra taip, kad tik labai pasiskirstymas išsiskyrė, pavyzdžiui, virtuvę tik mano ar ten skalbimas tik tai jo, ar kažkaip tai tikrai ne. Mes kažkaip tai dengiam vienas kitą. O šiaip tai tokių griežtų ribų pas mus nėra“ (SŠ1). Tačiau kita vertus, ir vis tiek esant specifinei situacijai „mūsų tokie susitarimai, kad kas finansiškai šiuo metu šeimoje yra stipresnis ir kas labiau nori, galbūt ir mato galimybę save realizuoti karjeroje stipriau, tai tas ir dirba. Tas kitas žmogus ima nedarbingumą, tai čia labai paprasta... (?). Gal būt todėl moterys kalbėjo, kad „man atrodo, tai ir yra tas pamatas, į kurį aš remiuosi, kad aš jaučiuosi gerai, nes mes visi kartu tikrai kaip komanda judam ... bendrai, tikrai jaučiuosi patenkinta mūsų paskirstymu, jaučiuosi gaudama laiko ir sau, ir studijoms“ (BB6). Dar daugiau: „visai toks geras balansas yra šiuo metu, nes tikrai tokia pilna širdim išbūnu ir su vaiku, ir tada tos 4 dienos, kada aš šiek tiek atsitraukiu ir daugiau skiriu savo realizacijai, savo augimui“ (BB6).

Tačiau dalis **sutuoktinių ir partnerių atlieka tikrai nemažai namų ūkio priežiūros ir rūpesčio darbų**. Pavyzdžiui, „mano moteriški darbai buvo tai žindyti vaiką. Kur irgi mes priskiriam prie darbo. Už skalbinius - tai jisai sutvarkys, tiek paspaus - išskalbs, paspaus išdžiovinti. Maisto gaminimas irgi - jeigu jisai dieną namuose, tai jisai gamina. Galvoju, kad jisai, ko gero, daugiau tų pareigų netgi turi, daugiau ant jo pečių. Jisai visas sąskaitas sumoka, ten banko paskolą, elektrą, viską šitą. Mašinos yra ant jo, kiemas yra ant jo. Ir valgyt dar padaro“ (BB6). Apskritai, absoliutus sutuoktinio / partnerio įsitraukimas į vaikų auginimą yra viena esminių sąlygų moters galimybėms veikti sociume. Tai yra, „kartais kai pasižiūriu, gal net daugiau negu aš, kai va dabar pradėjau dirbti, tai jis labai daug. Jis yra iš tų tėčių, kur, pavyzdžiui, aš buvau išvažiavus trims savaitėms prieš 2 metus ir jis buvo su trimis vaikais, vienas 3 savaites. Ir be jokių kažkokių priekaištų ar kažko; aš dažnai skambindavau ir sakydavo, ko tu man skambini, ta prasme, ar čia ne čia ne mano vaikai, kas tau yra?“ (RŠ19).

Kita situacija – „vyras iki 3 mėnesių padėjo man [šeima su trynukais], viską kartu dalyvavo, bet vienas su jais nepasiliko. Kai prasidėjo mišinukai, jis irgi taip vangiai, jisai su tuo maitinimu, kol jie mažiukai, nes atraugyti ir viską. Ne, mano gal gyvenimas taip dalybom geriau pasidarė nuo metų laiko, jau nuo vaikų pusės metų prasidėjo, reikėjo tuos visokius

primaitinimus organizuoti, ten nauja, o kiek to klapato buvo“ (ŽB18).

Tačiau, kita vertus, atliekant daug vaidmenų taip pat galima patirti tiek pasitenkinimą, tiek ir neviltį. Pavyzdžiui, suvokiant, kad *“neši už gyvybę atsakomybę, o kai tu esi mama, tai ten jau viskas įeina, tu savotiškai turi būti ir gydytoją, ir domėtis apie vaiko raidą ir rūpintis paskyrimais gydytojų, rūbais, veiklom, lavinimu, ta prasme, tu kuo tikrai nori ir tu, ir naktį dirbi tam kartais, kai yra ligos serga, mat reikia atsikelti naktį, vaistų duoti, pasupti, pačiučiuoti, dar kažką padaryti“* (KN12) atgalinė graža yra tai, kad *„tam tikra prasme tai būnant mama kažką gauni: aš pati ugdausi, mokausi - tai irgi yra tam tik tam tikras savotiškas atlygis. Yra labai geras posakis: kai moteris tampa mama, ji vėl turi prašyti savo mamos leidimo kažkur išeiti“* (KN12). Iš kitos pusės, kai *„vaikas sirgo 2 ištisas savaites, tai teko man savaitę dirbti iš namų, po to savaitei imti biuletinį, nes man irgi yra per didelis krūvis viską sutvarkyti, padaryti. Tas labai jaučiasi - darbas iš namų su vaiku. Labai jaučiasi tas krūvis. Tai yra kažkokio ir liūdesio tame, turbūt, ir atsakomybių daugiau, ir pareigų daugiau, ir daugiau ir emocinis krūvis didesnis. Tai negalėčiau pasakyti, kad esu labai patenkinta, kad vis tik norėtusi, kad būtų kažkaip truputį kitokia sistema. Dirbant iš namų su vaiku sergančiu ir dar dažną kartą pačiai sergant yra pakankamai ir streso ir įtampas, nes turiu daug kuo pasirūpinti ir pati dažnai pamirštu tiesiog arbatos atsigerti procese viso to. Tai dėl to irgi reikėjo su savimi truputį taip padirbėti“* (KN12). Be to, kai kurios moterys prisiima pagrindinės planuotojos vaidmenis ir tuomet *„logistika, kur nuolatos reikia vis persitarti, vėl suplanuoti, apgalvoti. Jeigu ten dar atsiranda kažkokių papildomų dalykų - tarkim, šiandien ryte pas gydytoją reikėjo nuvažiuoti tyrimus perduoti ar ten pas dantistą, ar dar kažkur - vėl tada iš naujo turi visą tą dieną persiplanuoti pagal tai. Tikrai labiausiai gal užima daug vietos galvoje, nes vis reikia derintis prie kažkokių aplinkybių“* (GA7). Todėl bent kai kuriais atvejais *„būtų gerai, kad vyras kai kuriuos dalykus paplanuotų ir būtų labiau toksai planuotojas, o ne vykdytojas. Tai pakankamai opi moterų tema, ypač mamų gyvenime. Tas mentalas, kur tiesiog tu turi daug darbų, reikalų galvoje, atrodo, tikrai ta galva pergrūsta visko“* (GA7).

Vienas iš galimų sprendimų visgi yra **atsakomybių ir pareigų dalinimasis tarp partnerių**. Pavyzdžiui, viena informantė pasakojo, kad *„šiai dienai mes turim tą pasidalinimą, jis gal liečia sistemą, tai būtų tie vakarai sau, kur paskirstytos dienos plius minus, kad kas veža vaikus, pavyzdžiui, daktaro, kokiais ten rūpinuosi aš, bet irgi būna, kad jeigu aš negaliu, tai veža jis“* (RŠ19). Kita informantė pasakojo, kad *„abudu šeimoje nusprendėme, jog norim kartu auginti sūnų. Dėl to vyras ėmė vaiko auginimo atostogos pusantrų metų, o aš pasirinkau visai išeiti iš darbo ir 9 mėnesius gauti tą bedarbio išmoką, tą pašalpą vadinamą. Ir tokiu būdu galėjome likti abudu su vyru namuose ir auginti vaiką. Tai mes tokį pasirinkom: paskutinius pastaruosius pusantrų metų buvom kartu namuose, kartu su vaikiu dalinamės tas pareigas ir darbelius. Tuo pačiu esu studentė - vyras ėmė atostogas, kad galėčiau mokytis“* (BB6). Arba kai *„mano vyras su abiem vaikais, kai gimė, jisai pasiėmė tuos mėnesius motinystės atostogų ir visas atostogas pasiėmė. Su abiem vaikais mes kartu buvom iki 3-4 mėnesių. -- kad padėtų, kad būtų lengviau“* (JŠ24). Apskritai, sutuoktinio / partnerio pozityvus nusiteikimas ir lanksti galimybė keistis tarpusavyje atliekant NPD

reikšmingai prisideda prie bendro moters gerbūvio. Pavyzdžiui, „kartais keičiamės, kad aš tą padarau, arba jeigu man reik kažkur mieste anksčiau būti, tai aš jau nuo jo nuimu. Bet iš tikrųjų tenka pripažinti, kad pagrindinį krūvį visus metus vyras keldavosi ir žodžiu, ir ruošdavo. Ir būdavo rytų, kada aš tiesiog miegu. Leidžia man pamiegoti, viską susitvarko patys“ (RŠ19). Galiausiai, kai „vaikų migtymas mums abiem didžiulė kančia. Bet esam sutarę, kad vieną vakarą migdau aš, o kitą vakarą vyras migdo. Būna momentų, kad aš tiesiog ne, nes man vakare jau viskas, jau nervinė sistema išjautrėjusi, pavargusi. Tai būna, kad vyrui kažkaip gaunasi paprasčiau. Tai net būna, kad jis jau mato, kad man jau ne kažką, tai eina pavaduoti, nes mūsų mažiukai labai yra tokie, turbūt, kaip ir visi vaikai, bet prisigalvoja visokių ten velnių, kad tik neiti miegoti“ (RŠ19). Ir priešingai, kaip kita moteris pasakojo, „man tai kažkaip viskas šitas aišku. Aš ir paskaitose dalyvavus, ir klausius viską. Tai kažkaip man čia ramiau. Tai jam reikia vietomis paaiškinti ir priminti, ir dar namų psichologe padirbėti. Suprantu, kad nuovargis labai turi didelės įtakos visam šitam, visai tai emocienei šeimos daliai. Aš ir ant savęs pastebiu, kad kai labiau pavargusios kantrybės mažiau ir tada. Bet mes ir šitoj vietoj taip labai dengiam vienas kitą, nes jeigu matau, kad jam jau sunku ir jis jau sprogina, tai aš perimu, jeigu jis mato, kad man sunku, jisai perima, mes kažkaip va taip dalinamės šitoj vietoj“ (SŠ1).

Nepaisant nieko, kai kuriais atvejais „didžioji dauguma vakarienės [gaminimo] vis tiek gaunasi ant mano pečių. Nu koks 67 % tarkim, Reikia kažką prie pamokų padėti. Tai mes esam pasiskirstę su vyru kas už kokius dalykus: aš - lietuvių, anglų, jo pirmoj klasėj ten gal viską daugiau. Po to jau išryškėja labiau, kad vyras matematika, fiziką; žodžiu, tos tiksluosius“ (RŠ19). Be to, „tas namų tvarkymasis - ten visokie siurbimui ar rūbų lankstymas ar skalbimas - man visai ir patinka. Gal ypač anksčiau padėjo tas emocijas ištraukti, nes per fizinę veiklą pavykdavo. Tai tikrai, jeigu būtų galimybė, tai laisvai užsisakyčiau. Visai džiaugiuosi. Tuo labiau, kad tikrai nėra viskas nuo mano pečių: vyras ir tą patį, ir į džiovyklę sudeda rūbus, ir išskalbia. Mūsų atveju, mūsų šeimos atveju siurbt siurblys robotas, džiaut rūbus - tai tiesiog iš skalbyklės į džiovyklę permeti. Mes tikrai esam pasilengvinę tą buitelę ... tikrai padeda išlikti gyvybingesniems“ (BB6). Taigi nors ir labai svarbus buitės susitvarkymas, nėra taip, kad ja visada dalijamasi per pusę: kartais daugiau darys viena(-s), kai kada – kita(-s). Tačiau visumoje, kuo lengviau buityje, tuo daugiau lengvumo atsiranda ir santykiuose.

Pasidalinimo neapmokamu vaikų priežiūros ir kitu darbu kontekste, interviu metu buvo aptiktas netradicinis naują bendro gyvenimo (partnerystės / kohabitacijos) ir mažų vaikų priežiūros formą iliustruojantis atvejis, kai ieškant “geros motinystės / tėvystės” (Jacobs, Gerson, 2001) modelio sutuoktinis ir sutuoktinė sulaukė vaiko, bet atsižvelgdami į savo asmeninius seksualinius poreikius, išplečia šeimą: moteris apsigyvena su savo partneriu, o vyras – su savo partneriu viename būste, pasidalinant gyvenimo erdves bei rūpinimosi vienu vaiku atsakomybes. Šį bendrabūvio darinį vadina šeima, nes keturiems asmenims rūpintis vienu vaiku yra kur kas lengviau. Tai yra, „šiaip šeimoj 2 merginos augina vaiką, o ir 2 tėčiai irgi kartu gyvena. Atskirai ta prasme, ne su mumis. Bet vis tiek toks gaunasi bendra šeimyna

– mes vieną vaiką turim. Bet mes, kaip čia skaitosi? - keturiose vieną vaiką auginame. ... Mes turim labai daug jau tokių draugų, kurie turi būtent taip. Tai kaip ir visiems viskas aišku. Ir vaikai moka už save labai pastovėti, ir nereikia nieko aiškinti, jie patys pastovi: turi 2 mamas, tėčius“ (AV27). Taigi, nors vyrauja visuomenės spaudimas gyventi tradicinės sudėties šeimoje ar partnerystėje, atsiranda tvirti savarankiški apsisprendimai susilaukti vaikų ir gyventi labai vienas kitą remiančiuose bendrabūvio dariniuose – keturių asmenų šeimoje, kurioje auginti mažą vaiką tampa labai lengva, nes 4 asmenys rūpinasi ir derinasi dėl jo priežiūros ir išlaikymo. Kaip pasakojo informantė, „susideriname. Pas mane gera komanda, kai keturi vieną augina, tai visai gerai. Mes, mamos dvi, daugiau su vaiku būnam, nes ir gyvenam su juo. Ir, aišku, visąlaik „viskas ant mūsų pečių“, jeigu jau mes negalim kažkuo, tada rašom bernam ir sakom reikia. Ir šiaip visąlaik pasiima ją laisvą ten vienas ar dar kažką. ... Tarkim, mes norim kažkur išvažiuot, tai yra irgi sakom, mes norim išvykti, ar pabūsit su vaiku? Tai kaip tai kažkaip taip ir sprendžiam viską. Nėra, kad taip, tarkim, aš ten atsakingą už ugdymą, kitas už linksmybę, kitas ten dar ką, už maisto ir panašiai. Visi tiesiog dalinamės“ (AV27).

NDP ir susijusių užduočių pasidalinimo kontekste svarbu pažymėti, kad kartais (dažnai?) geranoriško pasidalinimo galimybes gali **apriboti sutuoktinių darboviečių nelankstūs grafikai**. Pavyzdžiui, kaip pasakojo viena iš interviu dalyvių, „buvo mūsų toks sprendimas, kad mano darbas tikrai gali būti dirbamas nuotoliniu būdu ir tiesiog sąmoningai ieškojau tokio darbo, kad aš jį galėčiau dirbti nuotoliniu būdu ir suderinti ir vaikų priežiūrą, ir darbą. Kadangi jo profesijoje tokio pasirinkimo nėra, tai teko priimti tokius sprendimus“ (AS5). Kitos informantės situacija priešinga: „turim su vyru susitarimą, kad nedarbingumas ima vyras ir vyras būna su vaikais. Tai realiai tai derinama. Tarkim, mes pasižiūrim mano savaitės darbus ir sako, ar tau šitą savaitę būti? Kiek man dienų pasiimti nedarbingumą? Jei jisai turi savo darbinių įsipareigojimų, tada mano vyro mama siūlosi kažkokias galimybes. Auklės būna gal kokios valandinės, kai aš turiu kokį labai svarbų tarptautinį susitikimą. Turim susitarę su vyru, kad vakarai yra tie, kur po darželio yra skirti mums buvimui kartu su vaikais“ (JŠ24).

1.4. Bio-fiziologiniai, socio-psichologiniai, kultūriniai, kt. poreikiai

Viena, ką interviu metu minėjo vaikus iki 4 metų auginančios moterys paklaustos apie sunkiausias jų esamo gyvenimo aspektus, tai **nepakankamas bio-fiziologinių poreikių patenkinimas**. Pavyzdžiui, kai, vaikai pradeda sirgti išsenka asmeniniai fiziniai ir psichologiniai resursai, nes moterys ir pačios suserga, nebeturi jėgų. Taip pat „[vargina] nekokybiškas miegas, nes jis [mažasis vaikas] ne tik kad ateina naktį į lovą ir nemiega ramiai, o jis lenda į mano plaukus ir suka. Jam toks nusiramimas gaunasi - ramina plaukuose. Dar žiauriau yra, [kai] jis ir dieną privaro man iškuičia [mano šukuoseną], žodžiu labai mėgsta plaukus, man atrodo - gyvent negali“ (RŠ19). Kitaip tariant moters kūnas (šiuo atveju - mamos plaukai, jų palietimas, šiaušimas, sukimas ant piršto vaikui ir pan.) ramina vaiką ir teikia jam malonumą. Tačiau šalia to visada yra biologinis miego poreikis, kai tiesiog „Aš labai noriu miego... (juokiasi)... šiam momentui atrodo tikrai nepakeičiamas toje rutinoje

ištaikyti minutėlę pusvalandį ar valandą netgi pamiegot“ (BB6). Nepaisant nieko, visose situacijose „stengiamasi susirasti, prisiderinti, kad būtų ta situacija lengvesnė“ (AS5).

Apskritai, kaip kalbėjo interviu mažamečius vaikus auginančios moterys, *„iš principo norėčiau turbūt nu maždaug valandos kiekvieną dieną, kad tiesiog ant manęs niekas neliptų, manęs niekas niekur nekviestų, manęs niekam nereikėtų, kad galėčiau tiesiog ramiai su savo mintimis pabūti“ (KN12) ar kad „į dienos pabaigą [norėčiau] kad kas nors pabūtų su vaiku porą valandų. Galų gale, su vyru dažniau - mes irgi šiuo momentu, santykiams trūksta ryšio. Atrodo, kad dėliojame darbas, bet toksai, kaip mėtymasis yra: va dabar tavo dienos, dabar mano dienos, dabar tavo valandos, dabar mano valandos. Tai atrodo, jeigu dar vienas koks žmogus būtų ir kur gal net ne kiekvieną dieną reikėtų, bet popietėje patalkintų, kad nežinau, su vežimu pasivažinėti. Tiesiog kieme pabūti (BB6).*

Šalia to prisideda ir **nepakankamai patenkinti socio-psichologiniai poreikiai**. Pavyzdžiui, kai kasdienis tvarkymasis, valymas ir kiti rutininiai darbai "suvalgo" bendravimui su vaiku ar vaikais, su vyru, partneriu, draugais skirtą laiką, *„šeimai skiriamas laikas nukenčia labiausiai“ (BB6). Tampa sunku vakare, po darbo tinkamai atliepti į visas emocijas, „nes dvejų metų vaikas - tai ten labai tų emocijų būna. Tai čia buvo, turbūt, sunkiausia tokia dalis, kur jau norėtusi grįžus tiesiog ilsėtis ir ramiai būti, o čia dar turi ir žaidimus atliepti, ir emocijas, ir paaiškinti, ir visa tai va čia buvo sunkiausia suderinti“ (SŠ1).*

Motinystė apriboja **bendravimo galimybes** ne tik šeimoje. Pavyzdžiui, *„maždaug jau geri metai, kada apskritai stengiuosi [vengti] socialinių tinklų, nes telefone neturiu nei feisbuko, nei instagramo, nebent prie kompiuterio, nes vis tiek tai yra kontaktas ir toks su grupiokais tik susirašyti. Aš neturiu laiko skrolinti. Aš renkuosi perskaityti tą vieną ar kitą straipsnį universitetui“ (BB6). Dar daugiau: atskirais laikotarpiais beveik **nelieka laiko net sau pačiai**, tai yra, *„mano laikas sau tiesiog būna tie maži momentai [kai] sėdėti miške. Ten žiūrėti į šlamančius lapus, į saulę, ten klausyti tą paukščių čiulbėjimą, tiesiog semtis kaip aš galiu tokios stiprybės. Išeiti į Lidl'ą. Taip Lidl'as buvo mano muziejus, buvo mano viskas“ (VB4). Taip pat kai kuriais atvejais motinystės pareigos apriboja galimybes dalyvauti kultūrinuose renginiuose, sportuoti, kt., „nes jeigu būtų laikas tikrai man, tai, ko gero, tiesiog būčiau pasislėpus bibliotekoje ir skaityčiau. Hesę skaityčiau. Tikrai, atsisėsčiau, skaityčiau Hesę. Tai čia būtų laikas man. Masaže buvau prieš metus. Tai bus laikas, tikrai, su mama, su sese spektaklis, vėliau pavakarieniauti. Tai šiaip tai įmanoma. Bet, ko gero, prioritetas dabar yra studijos“ (BB6). Apskritai „malonumas - skaityt, aš mėgstu, eiti į renginius, į koncertus. O čia yra malonumas“ (RŠ19). Tačiau tam dažniausiai mažų vaikų mamos laiko neturi. Kita vertus, kai kurios moterys savanoriauja, sportuoja (bėgiojimas, joga, stengiantis palaikyti fizinę būklę), lankosi koncertuose ir kituose renginiuose, susitinka su draugėmis, muša būgnus, žiūri serialus, kt. Tačiau vis tiek „tikrai nebuvom tokie aktyvūs dalyviai to viso kultūrinio gyvenimo, bet vis kad mažas dar vaikas, kad vaikas, jeigu būtų vyresnis, tai būtų gal lengviau taip sudalyvauti visur“ (SŠ1).**

Galiausiai, problemas gali kelti ir **socio-kultūrinės visuomenėje vyraujančios normos**, kurios (re)transliuojamos per aplinkinių asmenų reakcijas į keturių asmenų šeimą. Tai yra, „kadangi mums iš tikrųjų, kaip pasakius, vienodai šviečia, tai mes kažkaip nelabai reaguojam ten į tas reakcijas. Nežinau, kaip ir vyresni gal žmonės labiau taip reaguoja kitaip, kurie neapsiskaitę, nežinau, nesigilinę šitose situacijose. O jaunimas tai visiems viskas ten aišku, suprantama ir niekas nieko kažko nesako“ (AV27). Nepaisant to, nepatogios ir / arba sunkios situacijos potencialiai kyla visuomenėse institucijose, kai „j ligoninę nueini ... yra mama ir yra tėtis, nėra ten tų antros mamos ir antro tėčio. Tai šitoj vietoj yra reikalų, bet kažkaip. Kad ir tam pačiam darželiui - irgi tenai yra mama, yra tėtis, ir įrašyti papildomi asmenys, kurie gali pasiimt, atvesti“ (AV27).

Be aukščiau minėtų esminių mažamečius vaikus auginančių moterų situaciją lengvinančių sprendimų – neapmokamo darbo apmokėjimo schemų, darbo tarp partnerių pasidalinimo algoritmų ir / arba aplinkoje esančių asmenų įveiklinimo strategijų, interviu dalyvės įvardino dar kelis pastarųjų sunkumų sprendimus. Viena – tai labai aiški **laiko planavimo schema**, apimanti užimtumo planavimo kalendoriaus pildymą ir jo kasdienį aptarimą, ir kuri tiesiogiai iliustruoja atsakomybių ir įsipareigojimų pasidalinimą tarp partnerių. Konkrečiau, kai kuriose šeimose „yra toks 2 mėnesių planas, toks ant sienos kabo 2 mėnesių. Dabar prieš akis spalvis ir lapkritis. Tai susirašom tokius pagrindinius, pavyzdžiui, mano paskaitos yra sudėtos, tada vyro - jis slenkančiu grafiku dirba, tai jo užspalvinti langeliai kada jo nebūna namuose. Tad tokie 2 mėnesiai, kur tokie didieji renginiai, įvykiai, susitikimai, kuriuos jau žinom. ... Kassavaitinis pasiplanavimas, kada kuriomis dienomis dabar tu dirbi, kuriomis dienomis aš būnu su vaiku ir kaip dėliojame“ (BB6). Šalia to, papildomai, „gal ir gražią tradiciją turim tokią ... - ryte prie pusryčių stalo visą laiką aptariam šios dienos, kas nusimato, ką turim padaryt, kada apsikeičiam, ar aš šiandien visą dieną su vaiku, ar šiandien kaip tik į paskaitas išeisiu“ (BB6). Dar viena (nors ir toli gražu ne analogiška) strategija šiame kontekste – tai namų priežiūros darbo atlikimas anksčiau atsikėlus. Tačiau tokiu atveju nors fizinis dienos laikas pailgėja, pavakare moteris jaučia stiprų nuovargį.

Dar viena strategija – ypač dalyvaujant ir darbo rinkoje – mėginti sumažinti darbo krūvius ir tiesiog **pasimėgauti buvimu namuose**. Tai yra, kadangi „buitis yra tas toks dalykas, kuris suvalgo visą laiką. Mano gyvenime yra darbo per daug. Aš visa kita jau palikau, numojau, kad jeigu man prioritetas yra savirealizacija, nu, tai tada varau ir man yra darbo per daug. Ir tada yra taip, kad šeima kenčia šeima kenčia, nes neužtenka laiko vaikam. Aš dažnai kelionėse. Kas liečia prioritetus, man reikia darbo susimąžinti, ką ir suplanavau nuo sausio. O toliau, nes realiai man nelieka net buičiai. Šį savaitgalį darydama taip slapta [tvarkė namus], nesakiau vyrui, bet iš tikrųjų kaifavau, nes buvau pagaliau namuose, pagaliau namuose. Pagaliau galiu pati praeiti kur man ten tie kampai ar kažką. Toks tikrai buvo džiaugsmas būt namuose. Užsiėmus buitimi kenčia visa kita, nes realiai laiko nelieka. Jeigu aš viską daryčiau pati, būtų šakės - neliktų laiko tai savirealizacijai, išeit arba vaikams skirti laiko. Būtų tikrai sudėtinga“ (RŠ19). Apskritai, moterys sako, kad kartais labai malonu pabūti

namuose, kitaip sakant, „*namai, mielieji namučiai*“ (RŠ19).

Šalia to sprendimas – tai **apsirūpinimas šiuolaikine buitine technika**, nes „*tas namų tvarkymasis - ten visokie siurbimui ar rūbų lankstymas ar skalbimas - man visai ir patinka. ... Mūsų šeimos atveju siurbt - siurblys robotas, džiaut rūbus - tai tiesiog iš skalbyklės į džiovyklę permeti. Mes tikrai esam pasilengvinę tą buitelę, [tai] tikrai padeda išlikti gyvybingesniems*“ (BB6). Šalia to, kai situacija tokia, kad „*kai nedirbau [vaiko priežiūra] stengdavausi, kad tikrai tie namai būtų tvarkingi ir švarūs, nes man taip patinka. Tai aš nu kas dieną kokias 2-3 val. turiu skirti. Ir kai pradėjau dirbt aš neturiu tam laiko. Ir prioritetai kiti jau, nebe tvarka pasidarė prioritetas*“ (RŠ19), tampa svarbia **galimybė samdyti namų tvarkytoją**. Tai yra, „*pas mus su vyru susitarimas toks, kad mes nutarėme samdyti tvarkytoją, kad mums padėtų ... tik neseniai išsigryninau, kad man neužtenka, kad ateitų 2 kartus į savaitę. Ir mes pradėjom ieškoti va tokios moters. ... Tai mūsų sprendimas yra rasti žmogų, kad ateitų 2 kartus į savaitę tvarkytis. Jeigu šiaip svajonių režimu gyvenant, tai norėčiau turėti dar tokią, kur ateitų išlyginti, (juokiasi) išskirstyt drabužius, išlyginti ir vakarienę padaryt va, čia tai būtų super!*“ (RŠ19).

Trečias šiame kontekste (ne sprendimas, bet) resursų šaltinis, ateinantis iš šeimai išorinės aplinkos, tai **darboviečių lojalumas ir prisiderinimas prie mažus vaikus auginančių šeimų poreikių**. Pavyzdžiui, „*aš turiu žinių ir ekspertizės, kurių joms [darboviete] reikia, tai, vadinasi, jie vertina. Tai ir dėl to derinasi. Jeigu aš neturėčiau to, ką aš turiu, tikrai niekas prie manęs nesiderintų*“ (JŠ24). Kita vertus, „*vadovė, mano turinti mažą vaiką 4 metų ir jinai tą visą žino virtuvę - mamos darbas, buvimas namuose, namų ruošos darbai, kurie patys nepasidaro*“ (KN12). Taip pat yra darboviečių, kuriose darbo aplinka motyvuoja geru darbo užmokesčiu, įvairiomis skatinimo priemonėmis, padengiant, pavyzdžiui odontologo paslaugas (VB4).

Galiausiai, ne mažiau svarbus kasdiene praktika paremtas sprendimas – tiesiog **sumažinti savo rūpinimosi darbo standartus ir atsisakyti poreikio viską kontroliuoti**: „*kartais aš žinau, kad jis nesusitvarkys taip gerai, kaip aš arba pasiklys spintoje ar dar kažką. Bet vis tiek žinau, kad susitvarkys, neliks vaikas nei nuogas nepavalgęs, ir kažką sugalvos. Tai tiesiog tada stengiuosi išjungti tą vidinį control freak ir tiesiog sakyti, kad nebus taip, kaip aš daryčiau, bet kažkaip vis tiek*“ (GA7). Papildomai čia svarbu **elementarus sąmoningumas ir savęs pačios suvokimas**, nors tai ir „*daug metų mokymosi ir praktikavimo, ir daug metų psichoterapijos, rezultatas. Čia man atrodo, tas sąmoningumas ir atsiskukimas į save. Dėl to ir sakau, kad 10 metų atgal interviu tai būtų kaip kitas žmogus*“ (RŠ19).

1.5. Finansiniai iššūkiai ir jų sprendimai

Kai kurios interviu dalyvavusios moterys akcentavo, kad **jokių finansinių iššūkių** auginant mažamečius veikus nepatiria. Tai sąlygoja, pirmiausiai, bendra **šeimoms finansinė situacija**. Tačiau prie jos papildomai prisijungia keli veiksniai. Viena – tai **vaikų auginančių partnerių skaičius**. Pavyzdžiui, „*atiduodam, ką ten reikia. Buvo tas klausimas dėl vežimėlio brendinio.*

*Užsimaniau – reikia - noriu, nes geriausias gražiausias. Aišku, vyrai pradžioj nesutiko, bet paskui aš įtikinau. Ir pirkom. Paskui pardavém jį labai paprastai. Ką žinau, perkam, ką norim, ką reikia, ką sugalvojom. Nėra, kad taip taupom. Nu, ta prasme, kol kas galim tai sau leisti, tai nesukam galvos dėl to. ... Mes visi 4 tiesiog auginam, klausimus sprendžiam kartu. Kartu susimetam ir ten turim atskirą jos pinigų kortelę. Kaip čia pasakyt? - irgi kas mėnesį susimetam ir tiesiog sprendžiam, ko reikia, ko nereikia, kur vedame, kokį būrelį, ar į kokį darželį užrašom, ar ką nuveikiam“ (AV27). Kita – tai **finansinis drausmingumas**: „mano vyras yra finansiškai labai drausmingas. Šiuo atveju, supratau ir dėl to **mes turim labai gerai pasiskirstę sistemą, mes turim diferencijavę** įvairius pajamų šaltinius nuo nuomos, ten kitų dalykų, ir dėl to tuo metu, kai buvo galbūt sunkiau, kad pinigų suma nebuvo ta. Kaip aš sakau, niekada pinigų netrūko, bet tu jau turėjai pagalvoti, kad, pavyzdžiui, kitą mėnesį jau tikrai negalėsi sau leisti tokios kelionės“ (JŠ24).*

Tačiau šiame kontekste išryškėja tai, kad vienos moterys akcentuoja dėkingumą sutuoktiniui, o kitos – savo asmenines finansines galimybes. Konkrečiai:

*„Jaučiu begalinį dėkingumą savo vyrui, visatai, sau, visam kam, nes neteko [patirti finansinio trūkumo]. Jeigu taip atvirai, teko vienintelį pagalvoti, atsimenu, kai mūsų pirmagimis ėjo į valstybinį darželį, bet aš jau buvau sužinojus apie lauko darželį ir labai norėjau, bet kažkaip tuo metu gal taip buvo, kad atrodė didelė finansinė našta... [dabar] 3 vaikai, visi lanko privačią... nu bus tokia našta, kad Klaipėdoje kainos yra ne Vilniuje ir ne Kauno, tai jos yra **gal labiau įperkamos**. Jau tiesiog, kad **priėmėm sprendimą, kad jau eis į privatų, tai visi 3 eina į privačią. Tai našta yra, bet mes tą galim sau leisti.**“ (RŠ19)*

Ir:

„Mano išsilavinimas leidžia man būti nesegmentuotai ir susirasti tas paslaugas, jeigu man reikia. Kitas dalykas - mano finansiniai pajėgumai leidžia man nusipirkti paslaugas - ten psichologo konsultacija, auklės ir panašiai. Dėl to aš nesijaučiu, kaip aš sakau 90 %, aš jaučiuosi labai gerai.“ (JŠ24)

Taigi, viena vertus, šiame kontekste, svarbu atkreipti dėmesį į vieną iš refleksijų, tai yra kad „aš tikrai kaip inkstas taukuose sėdžiu ir, ko gero, tas pavyzdys, kur ten [kitose šeimose] grįžta vyras namo ir ten: tu čia visą dieną su vaiku buvai tu čia nieko. O Jėzau. Nu čia iš karto kilpa ant kaklo, nu tikrai. Bet aš tikiu, kad daug žmonių taip gyvena ir kad tai yra normali realybė. Manau, kad turėtume lygiai vertinti“ (BB6). Kita vertus, yra ir moterų verslumo gebėjimus bei su tuo susijusius papildomo darbo sprendimus iliustruojančių pavyzdžių, kai paklausių kompetencijų turėdama moteris, būdama motinystės atostogose ir šeimai patiriant finansų deficitą, sukuria mokymų turinį, parduoda savo mokymus ir gana svariai pasipildo šeimos biudžetą. Pastangos susikurti sau darbo vietą ir motinystės atostogų metu bendradarbiaujant su dirbančiais kolegomis, arba gebėjimas sukurti rinkoje paklausių paslaugą ir ją parduoti, pasipildant šeimos biudžetą (JŠ24). Apskritai, **ankstyvas grįžimas**

Į darbo rinką – tai viena iš geresnę gyvenimo kokybę užtikrinanti finansinių iššūkių sprendimo strategija: „*aš grįžau į darbą, jai buvo gal vienuolika mėnesių. Aš korporatyvinį darbą dirbu, ten tie atlyginimai pakankamai padorūs. Darbas man padėjo - išvengėm finansinių sunkumų*“ (GA7).

Kitais atvejais interviu dalyvavusios moterys pasakojo apie **taupymo strategijas** siekiant išspręsti kylančius finansinius iššūkius. Pavyzdžiui, sprendimas du metus nedirbti, **pasirenkant taupymą**, bet ilgesnį vaiko auginimą kartu: „*mes žinojom, kad finansai bus suspausti tuos artėjančius keletą metų, bet kažkaip vis tiek rinkomės tą variantą, kad visgi su vaiku būnam kartu. Ir [tai] dengia vienas kitą, kad neišprotėti. Pavyzdžiui, rūbų nepirkau ilgą laiką. Dabar galvoju. Net ir keliavom truputėlį, kad nebuvo taip jau visai visai suspausta. O teko mažinti truputėlį. Ir tas pats maistas - iš tikrųjų mieste valgyti šiek tiek brangiau. Tai va taupydavom ant to, kad namuose gaminamės kažkokį paprastesnį maistą. Ant ko dar taupėm? Jo, turbūt ten kažkokių spa, tų tokių prabangos dalykų kaip ir nebuvo*“ (BB6). Be to, „*atsisakyti reikia. Gal ne visas knygas galiu susipirkti, [nors] turiu šitam aistrą [ir] anksčiau tikrai gerokai daugiau išleisdavau. Net gėda sakyti, bet aš, pavyzdžiui, kosmetikos neperku, ant knygų išeina. O vaikui irgi ten kažkiek per daug visko nepirkinėji, geriau gal kas atiduoda. Visą laiką ir tikrai perimam tuos panaudotus daiktus ar drabužius. Tai čia viskas tvarkoj, tai bendrai apibendrinant buvo toks prioritetas, kad būnam kartu ir su finansais jau kažkaip išlipsim. Ir išlipom, paskolas visas susimokėjom viską*“ (BB6).

Vienas iš interviu metu **akcentuotų** vaikus iki 4 metų amžiaus auginančioms moterims didžiausią finansinį iššūkį keliančių dalykų – tai **vaikų darželio paslauga**. Kadangi valstybinio darželio, kuris priimtų vaikus nuo vienerių metų amžiaus nėra, „*teko vesti į privatų darželį, kas labai tikrai stipriai kerta per kišenę. Valstybinis darželis na, aišku, irgi 200 € per mėnesį, tas irgi pasijaučia*“ (AS5). Tai yra, „*mes tikrai tiesiog finansiškai negalim sau to mokamo darželio [leisti]. O tai valstybiniam nepaskubėjom. Jau girdisi ta problema, kad daržiukų trūksta, tikrai atrodo, kad gimstamumas mažėja, o daržiukų trūksta*“ (BB6).

Kiti apklausos dalyvių įvardinti finansinių iššūkių šaltiniai – tai vaikų aprūpinimas **drabužiais, žaislais, kitais reikiama daiktai** ir vaikams skirtos **pramogos, edukacijos, kitos veiklos ir renginiai**. Tai yra, „*Nuo drabužių iki pramogų, iki kažkokių tai edukacijų. Taip, tai tikrai jaučiasi [finansiškai]*“ (AS5). Pirmuoju atveju, vienas ekonomiškumą ir tvarumą palaikančių sprendimų – „*labai daug daiktų ir rūbų vaikui yra atiduota iš „antrų rankų“. Taip gaunasi: arba iš skudurynų kokių, arba aš per Vinted daug ką perku, nes naujus dalykus, jeigu taip viską nauja pirkti, tai yra nu labai brangu. Aš neįsivaizduoju tada kiek reikia ten uždirbti, kad taip pat vaiką aprūpinti pilnai naujais dalykais. Nesakyčiau, kad čia sunkumas, tiesiog toks ekonomiškumas gal labiau, nes, jeigu reikėtų nauja pirkti, tai tikrai būtų dideli sunkumai, tada tikrai būtų didelis*“ (SŠ1). Antruoju – edukacinių veiklų atveju – sprendimas yra paremtas **prioriteto suteikimu vaikų kompetencijų ugdymui**. Tai yra, „*man vienas būrelius ten matematinio loginio skaičiavimo yra 85 [Eurais], čia va tas brangiausias. 90*“

[Euru] turbūt. Tai išeina, tai šitie dalykai tikrai išeina. Bet vėlgi, mes su vyru prisiminėm tokią nuostatą, kad mes investuojame į vaikų išsilavinimą. Bet mūsų vaikai šiai dienai nelanko privačių darželių, nes aš tikrai kokybiškai atsirinkau darželius. Žinau ir kitus dalykus apie tą darželį. Ir jeigu ten yra kažkokios spragos su inovatyviais mokymo metodais, tais aš apdedu būreliais, kad jam įgyti tas kompetencijas, kurias aš noriu, kad jis turėtų, tarkim, robotiką, numikon skaičiavimo metodiką. Kiti yra socialiniai dėl kompetencijos: nori eiti dainavimą - leidžiu ten į dainavimą. Vienas dėl išjudėjimo - futbolas ir panašiai. Ir jis tiesiog renkasi, ir jam tai patinka, ir jisai jaučiasi gerai“ (JŠ24).

Galiausiai, viena vertus, „su vyru juokėmės: auginti mažus vaikus iki metų ir 2 yra pigiau būnant namie su vaikais, negu tu išleidi tas pinigų sumas neturėdamas vaikų. Visų pirma, tu nebeeini į kavines, nes tu nematai tikslo mokėti už prabangų maistą ir tavo vaikai klykia. Ir valgai, ir ten nuolat darinėji. Kitas dalykas, tu mažiau keliauji, nes vis tiek vaikai kūdikiai apriboja“ (JŠ24). Tačiau kita vertus, „vaikams augant tai tikrai išlaidos žiauriai didėja. Jeigu tu nori investuoti į vaiko išsilavinimą. Nes tarkim, mano keturmečio biudžetas šiai dienai būreliai yra €200 per mėnesį“ (JŠ24). Ir todėl augant vaikams kyla papildomos įtampos, nes „taigi viskas kainuos. Dabar reikia ten tą darželį sumokėt. Būna ir tam daržely reikia tą tualetinio nunešti ir viską nešam. Taigi 3 trejų metų vaikams reikia. Vis tiek atrodo, tai sudedi tas smulkmenas ir vis tiek susidaro. Aš kad apiprekinti dar rugsėjo pirmą vaikus suskaičiavau, man kainavo 320 eurų, nuo basučių iki batų. Na, čia jie dar visai mažiukai. Bet palaukit, ateina dabar striukių pirkimas, rudeninių kombinezonų. Šiaip ir maistas pabrangęs, labai pabrangęs, nuosavo, kiek galėjom, patys auginamės. Ir konservavau, dariau, kad tik mažiau kažko pirkt reikėtų. Kad būtų vaistų. Tų, kaip apie tuos vaistus kalbama, kai pagimdai tikrai tiems vaikams, ko reikia tai nors iki metų laiką kažką tas galėtų medicina sugalvot ten tam Seime. Paskolų palūkanos subrango. Tai jeigu jau tu sudedi tą vaistą ir maistą, ir [viską, tai] tikrai neužtenka, tikrai ne“ (ŽB18).

1.6. Naudojimas valstybinių, savivaldybių įstaigų ir privataus sektoriaus teikiamomis paslaugomis

Pagalbą auginant mažamečius vaikus moterys gauna įvairią ir iš įvairių institucijų, grupių, kt. Pirmiausiai tai valstybinės institucijos. Pavyzdžiui, **Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos** inicijuota **Šeimos kortelė**, kurią „aš ją pasigaminau. Bet dar vos pasinaudojome, mergaitė naudojasi akiniais optikos pasaulyje“ (ŽB18). **SoDra**, kur „turbūt 2 mygtukus reikėjo paspausti ir man visi pinigai ten sukrito. Tikrai Sodra buvo liuks, labai liuks ir tiesą sakant, kai artėjo tuos pusantrų metų, kada vyras turėjo grįžti į darbą irgi ten kažkokius reikalus su Sodra tvarkėmės, tai jie taip gražiai šneka, jie dar tokių patarimų padavė sako, tai dar žmona ten gali gauti ant nežinau €100. Tai labai labai buvo nustebus, kažkaip tai įsimylėjau Sodrą per paskutinius 1,5 metų. Kažkaip tikrai buvo toks siaubas baubas, bet dabar kiek turėjom kontaktų tai aiškiai, dar sakau, tokia papildoma pagalba. Ar mums taip pasitaikė konsultantas ar ką, bet tikrai labai šauniai ir tada tikrai nebuvo problemų“ (BB6). Taip pat – **Savivaldybės**, „nes reikėjo išsiimti gimimo liudijimą, reikėjo iš savivaldybės, kad per pervestų pinigų už vaiko gimimo ten tą krepšelį miesto kažkokią

suma yra, dabar viskas ten gana lengvai pavyko, jokių problemų nebuvo“ (BB6). Arba **Savivaldybės Visuomenės sveikatos biuras**, kuris eksperimentuoja su atokvėpio paslauga šeimoms, turinčioms vaikų iki 2 metų: „kur ateina, pavyzdžiui, tau tokia kaip auklytė, jeigu labai kažko reikia, išleidžia mamą, Tiesiog tai yra atokvėpio tokia paslauga, bet ten nesusiję su neįgaliu / įgaliu vaiku. Tiesiog mamai, kuri va padeda, ateina net kambarius, ten aptvarko, jeigu reikia kažką“ (JŠ24). Taip pat **poliklinikos Ankstyvosios reabilitacijos centras**, kur „gaunam tuos užsiėmimus, ten 18 susitikimų, man atrodo iš viso tenai logopedė, ergo-terapeutė, kinezi-terapeutė, psichologė. Tai po pusvalandį, 2-3 kartus per savaitę mes apsilankom, tai va šitas paslaugas tikrai neapmokamai gaunam iš valstybės“ (BB6). **Poliklinikos Psichikos sveikatos centras**, kur „pasiprašiau pas psichologą ir nemokamai. Tą irgi žinojau turbūt iš studijų, ko gero. Tai va tai jau po gimdymo turėjau vieną konsultaciją pas psichologę. Viskas susidėjo: darbas, studijos, prieš tai gyvenimo patirtys, kad pats turi pasirūpinti. Ir kai pajutau signalus, kur ten tikrai na gimus vaikui tai suicidinės mintys labai kilo, labai. Taip norėjau, pati pajutau, kad toks juodas tunelis“ (BB6). Arba „dešimt psichologo nemokamų konsultacijų per metus, kur tikrai tik eik ir naudokis. Bet, o kiek nueina pasinaudoti? Man atrodo, kad čia jau žmogaus yra atsakomybė“ (SŠ1). Taip pat „kai dukrai buvo kokių pusę metų, pradėjau lankyti terapiją. Tai šičia labai daug tokių, ne visai sveikų polinkių išsiterapinau per tą laiką“ (GA7). Taip pat tai **Krizinio nėštumo centrai**, kur konsultuojamasis dėl pogimdyvinės depresijos, konsultuojantys **Socialinės pagalbos centrai**, kt.

Galiausiai – tai „**vaiko pinigai**“, kurie „kapsi kas mėnesį tie vaiko pinigai. Aišku, kaip visada, tos išmokos visada gali būti didesnės, bet nėra čia ko norėt. Man atrodo, kad mes ir taip čia labai gerai - tos pačios motinystės atostogos, 2 metus net galima būti - lyginant su kitom šalim, tai čia tikrai didelė prabanga yra. Ir dar jos yra apmokamos ir darbo vieta saugoma, ir viskas nu čia tikrai labai puikiai“ (SŠ1).

Tačiau apklausos dalyvės taip pat atkreipė dėmesį, kad kai kuriais atvejais, pavyzdžiui, **gimdymo įstaigose labai paviršutiniškai rūpinamasi moterų būkle**, kai „ligoninėje [po gimdymo] labai atmestina viską aiškino, vos ne - atstokit. Aš samdžiausi privačiai žindymo specialistą, kad viską išaiškintų tiksliai kaip ten, ką daryt. Nes pati nesupratau, kaip tai daryt normaliai“ (AV27). Arba „ateina gydytoja ir žindymo specialistė, ir pagimdžius ką tik vaiką. Ir sako, sveiki, čia jūsų pirmas vaikas... ai šita mamytė viską žino, viskas čia yra tvarkoj ir maždaug greitai pravarom ir einam pas kitą. ... ne pirmas vaikas ir panašiai, bet nu realiai niekas nepaklausė apie tas tavo emocines būkles, niekad niekam tai nėra įdomu ir visi susifokusuoja į tą vaiką. Ir netgi visi, ir netgi mano vyras susifokusuoja į vaiką“ (JŠ24).

Šalia to, mažamečius vaikus auginančioms moterims pagalbininkėmis tampa nevyriausybinės organizacijos ir socialinės savipagalbos bendruomenės. Pavyzdžiui, **bendruomenė „Kalba mamos“**, kur „prieš metus gana aktyvus buvo bendruomenės gyvenimas tai tikrai ėjom. Būdavo tokie mamų rytmečiai. Tai ateinam su vaikais ir ten panašaus amžiaus vaikai, kaip tik sutapo. Ten suguldom į bendrą krūvą ir aplinkui sėdime

ir šnekame, tad socialinė tarpusavio parama tikrai tikrai labai padėjo [kai] buvo 5 savaitės po gimdymo, man visai stogelis padėtas į šoną ir galvojau, kad ten tikrai labai buvo baisu ir sunku“ (BB6). Kiti pavyzdžiai čia – tai klubas „Auganti šeima“ (KN12), privati organizacija „Namų mama“ iš „kur tokios kaip savanorės ateina“ (SŠ1). Apskritai, kalbant interviu dalyvių žodžiais:

„Socialinės paslaugos prieinamos yra, bet visų pirma, kad jos labai yra daugiau skirtos socialinę atskirtį, patiriančioms asmenims. SOS vaikų kaimai šitą paslaugą [teikia] - padeda ir darbus susirasti, ir panašiai, ir teikia visiems. ... Visuomenės sveikatos centrai irgi labai daug užsiėmę ta psichikos, sveikatos, tokia mamoms, kitiems pagalba ir panašiai... Pagalba daiktais, parama, vaiko priežiūra. Yra Motinos Teresės namai. ... Tai realiai, jos vis dėlto yra skirtos labiau į nepasiturinčias ar socialinę atskirtį turinčias mamas, kaip gebėjimo ugdyti, kaip prižiūrėti vaiką ir panašiai.“ (JŠ24)

Be minėtų, apklausos dalyvės vardino ir privačių įmonių iniciatyvas (pvz., **Sanitex Promo** pampersų rinkiniai, gimus trynukams; trumpalaikės 1-2 val. vaikų priežiūros paslaugos darbuočių įrengtuose vaikų priežiūros kambariuose / erdvėse) bei mokamas paslaugas. Tai **organizacijos „Žemiau bambos“** mokami kursai, kurie „man labai padėjo. Aš buvau nusipirkus - jie rengia nėščiujų kursus online. Kas man buvo labai patogiu tuo metu. ... kad reikia, kaip čia gražiai pasakyti, pasiimti pinigų iš valstybės, tai aš sužinojau būtent tuose kursuose. Ir yra skirta kiekvienam vaikui gimus naujagimio krepšelis, ir kad jį skiria savivaldybė. Tai va tai man tie mokymai padėjo ir aš ten sužinojau“ (BB6). Taip pat tai **advokatų konsultacijos** skyrybų atveju, **privачios ginekologo paslaugos**, „mano vyras sako: man svarbiausia yra tavo emocinė būklė. Jeigu tu susimokėjus ten tuos bele kokius pinigų ir gavus tą pačią nuotraukėlę, jautiesi gerai - lets do it. Net nekvestionuoja. Net neklausiam. Netgi aš turėjau savo ginekologę gimdyme tam, kad aš geriau jausčiausi“ (JŠ24). Tačiau šiame kontekste visada yra tai, kad „jeigu mes sau tai gali leisti, tai leidžiam“ (JŠ24) ir tikrai ne visos šeimos gali. Taip pat tai serija laisvalaikio paslaugų: **masažo, grožio, jogos, higienos paslaugos, meditacijos, būgnų mušimas, kt.**

Atskirai išskiriant **lopšelių-darželių** tematiką, interviu dalyvės minėjo, kad „reikia tenai pavargti, prisiregistruoti prie tam tikroji vietoj, kur tu norėjai to darželio gauti, bet mes kažkaip prisiregistruvom, susižiūrėjom ten visus dokumentus punktus, ką reikia ir kaip ir patekom iš karto tą savo būtent norimą darželį“ (AV27). Tuo tarpu **privačiuose darželiuose** labiau atsižvelgiama į poreikius ir nors „yra tokių tikrai momentų, kur nėra ten viskas labai tobula - nereiškia, kad aš čia kažkaip nusiteikus prieš valstybinį, kad čia kažkas ten labai labai daug geriau būtų. Man atrodo, kad pakankamai auklėtojos yra geros. Priežiūra yra gera, ant puoduko, va gerai, darželyje geriau negu namie. Atsižvelgia į prašymus“ (GA7). Tačiau **valstybiniuose darželiuose** ne visos auklėtojos pasirengę suvaldyti specifines situacijas ar probleminius vaikus („auklėtojos neturėjo profesionalaus pasirengimo“ (RŠ19)). Pavyzdžiui, kai „vaikas lankė ir valstybinį darželį, tai buvo vienas smurtaujantis vaikas. Kad ir kaip beskambėtų, bet jis iš tikrųjų mušdavo. Vaikai grįždavo su mėlynėmis ir auklėtojos nemokėjo

susitvarkyti. Ir jos pačios prieš tą vaiką smurtavo. Vaikų kiekis didelis, auklėtojų mažai ir tada to dėmesio mažai ir jeigu yra kažkokių probleminių vaikų, tai ten visiškai tada nesusitvarko“ (RŠ19). Be to, miesteliuose niekas net neteikia informacijas apie nuolaidas darželio mokesčiui, t.y. „gal reikėjo pasakyti, kad jūs jau daugiavaikė mama, kad jums reikės. Nieks nieko nesakė to. Aš nu tikrai net nepagalvojau, kad ten darželį gali mažiau mokėti. Tai man viskas čia nauja buvo. Jokių, jokių lengvatų ir nieko nesu gavusi“ (ŽB18).

Alternatyva darželiui – **sandomos auklės** („kas gali tas ir naudojasi privačiomis auklių paslaugomis“ (JŠ24)). Kaip pasakojo viena iš apklausos dalyvių, „priėmėm sprendimą, kad turim 3 aukles tokias valandines. Nuo šešiolikmetės, kurią pasiimu tada, kai aš dirbu iš namų, kai reikia man kokį pokalbį vesti ir aš žinau, kad vaikai bus saugūs ir jie palinksmins ir panašiai, ir kai manęs nėra namie. Tada aš imu, sakau, brangesnę, labiau disciplinuotą, atsakingą auklę žinodama, kad bus pasirūpinta visais fiziniais, baziniais poreikiais ir tos saugumo klausimą. O iš esmės trečioji parama - anytos pagalba“ (JŠ24). Apskritai „privačiam sektoriui tai visada gali pasisamdyti auklę. Taip, tai tikrai yra auklių ir tokių, kurie kurios ir sergančius vaikus gali prižiūrėti, yra tokių, kur sergančių vaikų neapsiima žiūrėti, tai čia nu sakau privačiam sektoriui tikrai daug to yra, valstybiniam sektoriui nesu susidūrusi, kad kažkas panašaus būtų, nors iš tikrųjų galbūt ir galėtų būti“ (AS7). Tačiau kita vertus, kai kuriais atvejais yra problemiška įsileisti nepažįstamą asmenį į namus. Pavyzdžiui, „tai irgi auklę imdavom, tik ta mūsų auklė įsidarbino ir man sunku yra susirasti kitą žmogų, kad pasitikėtum juo, nes vis tiek į namus įsileidi“ (RŠ19).

Tačiau galiausiai, artimiausi mažamečius vaikus auginančių moterų pagalbininkai – tai **močiutės ir seneliai, kiti artimoje aplinkoje esantys asmenys**. Pavyzdžiui, kaip pasakojo moterys interviu metu, arba „mano ta paramos sistema yra labai gera, netgi iki tokio lygio, kai anyta paskambina ir sako, ar jau pasidarėte vakarienę, jeigu ne aš privešiu; nebevark, aš tau atvešiu. Tu daryk ką tau reikia tų dalykų, aš tau čia pataisysiu valgyt, arba ten aš parduotuvėj, gal jums reikia maisto nupirkti, aš atvešiu. ... eik tu pamiegok, aš čia pabūsiu su vaikais“ (JŠ24). Kitu atveju, „senelis parveža. Du kartus į savaitę senelis su dičkiu turėdavo laiką kartu. O jie ten jau po mokyklos pasiima, jie varo kažkur pavalgyti. Ir parveža“ (RŠ19). Taip pat tai **draugės ir draugai, pažįstamos(-s) specialistės ir specialistai** („iš draugių jau pagimdžiusių informacijos laukėm klausėm, o būdavo, kad ir į daktarę kreipdavomės dėl kažkokių neaiškumų“ (AV27)), ar tiesiog **bendruomenės**. Pavyzdžiui, „aš esu feisbuke, vienoje mamų tokioje uždaroje grupėje, kurioje mes ten susibendravome -- viena iš budėjusių moterų nuvežė mane į priimamąjį [vyro nebuvo]... Bet jeigu reikėtų kažkokios fizinės pagalbos - irgi visai drąsiai jausčiausi aš ten kreiptis“ (GA7). Apskritai, „įmanoma ir studijas suderinti, ir vaiką, ir darbą. Be to, toje struktūroje įsipina ir kiti žmonės, artimieji, mamos daugiausiai ir sesės, vaiko tetos. Struktūruota ir su trupučiu trupučiu pagalbos iš aplinkos“ (BB6). Šiame kontekste paminėtini ir **vaikų žaidimų aikštelės bei daugiabučių kiemai, kaip mamų socializacijos ir mamų bendruomenių vieta**, kur „tikrai susirenka. Ir aš ten taip draugę naują irgi turiu, iš vaikų žaidimo aikštelės - susipažinom, dukros panašaus amžiaus“ (SŠ1). Arba kai „aš buvau kitų mamų bendruomenių kieme –

mes ten juos visi ganėm, ten visi kartu valgėm, visi juokėmės, visi dejavom, visi skundėmės ir visi išsiventiliavom. Ir gal frustracija nebūdavo tokia didelė“ (JŠ24).

1.7. Sprendimų reikalingi iššūkiai

Vienas reikšmingiausių ir jau 1.1 poskyryje plačiau aptartas greito sprendimo reikalaujantis iššūkis – tai **finansinis moterų įgalinimas užtikrinant, kad nebus stabdomas jų profesinis ir asmeninis augimas ir tobulėjimas**. Kaip pasakojo interviu metu viena iš informančių, „*aš matau tas užgesusias akis ir sakau, kaip yra. ... Sako, „jis uždirba didesnes pajamas“. Bet tu nežinai, kiek tu būtum uždirbus, jeigu tuos 4 metus tu būtum dirbusi, ieškojusi alternatyvių šaltinių ir panašiai, Ir toks nesavarankiškumas, finansinis dalykas, atsiranda kiti dalykai. Tai aš sakau, jeigu tu uždirbi, sugeneruoji pajamas ir turi šeimoje tą žodį, ar ne, kad žiūrėk, kaip, indus tvarkai, mes abu lygiai taip pat dirbam, labai daug dirbam, dar reikėtų pažiūrėt, kuris daug dirba. Kodėl aš turiu tai daryti? Su Lietuva iš esmės yra gerai, su įstatymine baze irgi iš esmės gerai, bet kaip mes sugebam lietuviai ją painterpretuoti - tai čia yra kitas klausimas“ (JŠ24).*

Kita greito sprendimo reikalaujančių iššūkių grupė – tai pagalba ir paslaugos, kurių mamos tikisi iš valstybinių ir kitų institucijų. Pirmiausiai – tai poreikis **medicininėms, emocinėms ir fizinėms pagalbos paslaugoms** pirmąsias dvi kritines savaites po gimdymo: „*pas tave ateina ten [užsienio šaly] irgi slaugytoja ir padeda tau nuo indų plovimo, maisto gaminimo, plauti grindis. Tai aš manau, Lietuvoj tai irgi būtų toksai fantastiškas dalykas. Ypač jeigu ten pirmas vaikas - reikia nuraminimo, daug klausimų dėl maitinimo, miego kyla. ... Tas pirmas mėnuo - fantastiška būtų puiku, jeigu sulauktų mamos to tiek emocinio, tiek fizinio palaikymo. Ar iš valstybės ar iš draudimo paslaugų, nežinau, kaip tiksliai tą galima būtų įgyvendinti, bet kitos šalys tą turi ir galėtų tiesiog mokytis iš jų pavyzdžių“ (BB6). Šalia šių, moterys daug informacijos gauna būdamos bendruomenių narėmis. Pavyzdžiui, „*atradau tą mamų grupę, kur tiesiog nuolat gal panašaus tokio stiliaus, panašaus požiūrio žmonės, susirinkę su kuriais galima nuolat pasiklausti ar pasidalinti. Tarkime, kad aš nežinau to auklėjimo ir nežinau, kaip ten ant puoduko pripratinti ir panašiai. Ir gauti kažkokių tai patarimų arba nuraminimų, kurie nuolat atitinka tą mano bendrą stilių, kaip aš noriu tą vaiką auginti“ (GA7).**

Taip pat tai, pavyzdžiui, **namų ekonomių paslaugos** – „*aptvarkyti ir valgyt padaryt vakarui. Ir labai sunku rasti tokį žmogų [net galint mokėti už paslaugas]“ (RŠ19). Dar labiau reikalingos socialinio darbuotojo-pagalbininko paslaugos, nes „yra socialiniai darbuotojai pagyvenusiems žmonėms. O kodėl negalėtų būti socialiniai darbuotojai, pavyzdžiui, šeimoms, kurios turi vaikus? Ateitų, kad ir, pavyzdžiui, kartą-2 jis į savaitę ir sutvarkytų tuos namus. Tada nereiktų samdytis. Nuimtų nuo šeimos pečių tą vargą ir moterys galėtų orientuotis kažkur kitur“ (RŠ19).*

Kitos būtinos paslaugos ir pagalbos sritys tiesiogiai siejasi su **vaikų priežiūra**. Pirma, Lietuvoje vos keli **darželiai** priima vaikus nuo vienerių metų, tokių paslaugų mažuose

miesteliuose ir nutolusiuose regionuose apskritai (beveik) nėra. Tad „šitoj vietoj tikrai yra kur pasistengti ir kur tobulėti“ (AS55). Antra, iš savivaldybių būtų tikimasi, kad bus daugiau atlieptas **ugdymo būrelių mažiems nuo 3 metų vaikams** poreikis, nes „paslaugų privačiam sektoriui iš būrelių tikrai yra labai didelis pasirinkimas, bet vėlgi, ne visi gali sau tai leisti“ (AS5). Trečia, apskritai trūksta **turingų finansiškai prieinamų kultūros renginių šeimoms su mažais vaikais**. Pavyzdžiui, „Vilniuj, pavyzdžiui, vyksta labai toks fainas Operos ir baleto teatre, dabar neatsimenu, kaip ten pavadinta, bet žodžiu, kad groja tais instrumentais visokius Vivaldžius, klasikinę muziką ir ten mamos su vaikais ten būna toj erdvėj, klasikinėje muzikoje. Ir viską, ir labai ten fainai. Bet, žinokit, ten anšlagai būna, ten biliety nėra. Sakau, prieš porą mėnesių turi pirkti ir planuoti. Ir aš esu pirkus, ir planavus, ir susirgom ir niekur mes nevažiuom“ (SŠ1). Tačiau tai – tik vienas iš galimų pavyzdžių. Kitas pavyzdys - įperkamos **baseinų šeimoms su mažais vaikais paslaugos**. Konkrečiau, „kažkada ieškojom visai šeimai į baseiną kur nueiti, kad būtų varlinukas, mažiukas. Tai buvo labai sunku surasti. Ne vienas didelis baseinas, nes tokių pas mus yra. Bet kas liečia baseinus, kur galėtų visa šeima nueiti, išsimaudyti ir tas vaikas turėtų kažkokį varliuką pažaisti, mažą turiu omeny, tai nelabai radom. Arba labai brangius radom. Kur ten vos netoli 50 virš kaina, tai kažkaip brangoka pasirodė“ (KN12). Apskritai pageidaujama, kad atsirastų daugiau **įvairiapusio ugdymo vaikų priežiūros įstaigų**. Pavyzdžiui, viena iš apklausos dalyvių pasakojo, kad „labiau norėjau, kad gal kokiais Valdorfo pagrindais būtų darželis. Mes buvom nusižiūrėję šitą ‚Tėkmę‘, kur vaikas eina. Ir kai nuvažiuom ten pasikalbėti ir pabuvom tenai, mes su vyru abu išėjom ir žinojom, kad vaikas čionai eis. Ir daugiau net ir neieškojom. Šitam valstybiniam net nesu buvus, nes čia ir grupės didesnės, ir viską. O ten truputėlį kitaip viskas vyksta. Žinokit, labai patenkinti esam. Labai. Labai vaikui ten patinka. Ji būna, net nenori namo važiuoti - labai tokį artimą ryšį turi su auklėtoja. Taip iš karto jos ten taip sulipo. Įsimylėjo viena kitą. ... Vaikai kiekvieną dieną bet koku oru eina į lauką ir gana daug laiko praleidžia lauke. Ir turi daržą. Visą vasarą jie ten pomidorus, morkas graužė ir agurkus. Ir sodas ten yra. Žodžiu, daug tokių visokių veiklų ir tokios bendruomenės šventės vyksta. Tai nu toks, kur auga bendruomenėje, ne šiaip ten kiekvienas sau. Bet tokia bendruomenė susibendravimo. Ir tėvai susibendravę, ir tėvai susitinka. Grupė tokia susidraugavę. Jie labai tokia komandiški - vienas už kitą“ (SŠ1).

Šiame kontekste ir pereinant prie tiesiogiai susijusios, bet kitos tematikos, svarbu pažymėti, kad viena vertus, apklausos dalyvės sakė, kad „**mes labai linkę prisitaikyti ir tikrai nelaukiam iš valstybės visko, kad duotų**. Kadangi tikrai suprantam, kad ir valstybei vaikai reikalingi, bet mes nusprendėm jų turėti. Mes jų norėjom ir tikrai ne paliekam visko valstybei. Šiaip net tikrai ne, niekada nesu pasakius, kad čia valstybė mums kažką turėtų duoti. Aišku, jeigu duoda viskas tvarkoj, mes tikrai pasinaudojam ir gaunam. Ir vaiko pinigus, ir juos skiriam į ateitį - kaupiame vaikams tuos pinigus. Tikrai ne sakom, kad tai yra blogas dalykas. Bet kad kažko reikalauti - nu, ne kažkaip. Niekada net nesusimąščiau, kad galėčiau kažko reikalauti vien dėl to, kad turiu vaikų“ (AS5). Tačiau kita vertus, gi „**turėtų kažkaip tai būti pasirūpinta ta mama, nes jinai augina būsimus Lietuvos piliečius**. Jeigu mes norim didinti gyventojų populiaciją, Lietuvos gyventojų didinti skaičių ir visa kita. ... Plius, norint

*turėti daugiau vaikų, tai reikia jų finansinių galimybių. Tai daug iš ko susideda. Būstas didesnis šeimom irgi nėra lengva įsigyti“ (KN12). Šiame kontekste, pirmiausiai reikalingas pačių moterų informuotas įgalinimas, kad jos žinotų kuo ir kaip gali naudotis įprasminant savo situacijas ir jas paprastinant. Pavyzdžiui, kaip rodo interviu medžiaga auginant mažamečius vaikus tik dalis moterų lengvai randa reikiamą informaciją internete ar kituose šaltiniuose; kita dalis moterų patiria sunkumų dar ir dėl to, kad teisinių reglamentų tekstų juridinė leksika yra sudėtinga, numatanti įvairių išlygų. Pavyzdžiui, LR *Ligos ir motinystės socialinio draudimo įstatymas* (2000-12-21 Nr. IX-110) yra susietas su 183 teisės aktais ir jame pačiame atlikta 70 pakeitimų. Todėl vienos interviu dalyvės konstatavo, kad „aš sakau, esu dėkinga sistemai, aš nesiskundžiu sistema ir **tikrai sąlygos yra pakankamai geros. Vėlgi, priklauso nuo to, kaip tu save realizavai prieš tai ir kaip žiūri į tai, ką tau valstybė duoda. O valstybė gali duoti daug. Bet jeigu tu nesugebi pasinaudoti, tai čia yra tavo problema“ (JŠ24). Kitos pasakojo, kad „nesakyčiau, kad labai buvo sudėtinga, bet truputį reikėjo pasigilint, pasiaiškinti ir su tais vaiko pinigais. Man atrodo, jau kai užsipildai, viskas būna ramu, būna gerai, bet kol surandi tą informaciją, tai nu truputį reikėjo laiko. Ir tuos žodžius **atsirinkti, kur ten kas po jais slepiasi**, ką tai reiškia ir apie kokius čia pinigus eina kalba. Nes pavadinimas vienas, bet ką tai reiškia, tai taip sakant visai neaišku. Tai truputį reikėjo laiko, bet nepasakyčiau, kad buvo labai sudėtinga ar neįmanoma“ (KN12). Tuo tarpu dar kitos pasakojo, kad apskritai „reikia žinoti, ko ieškoti iš tikrųjų. Ir čia, turbūt, ir yra iššūkis, nes apskritai netgi ne tik gimus vaikui, bet net ir laukiantis. Pavyzdžiui, gydytojai nepaaiškina visko. Tarsi pats turi suprasti, kaip čia viskas veikia. [Vietoj to] kad tau išaiškinti visą tą, kaip tu čia su tais darbais ir su tomis išmokomis. Ir čia tie įstatymai keičiasi ir viską. Tai, žodžiu, nėra taip paprasta susigaudyti. Žinau, kad netgi vyksta tos paskaitos teisininkų, kur net ir mokamos paskaitos yra, kad tau išaiškinti visą tą. ... Nėra taip paprasta susigaudyti, jeigu visai nieko nežinai. Jeigu tau niekas aiškiai neišaiškina, tai gali būti sudėtinga. Kad žinočiau ko klausti, tai ir paklausčiau. Kad žmogui nereikėtų galvoti, ko aš čia turiu paklausti, kas turėtų atnešti tą informaciją“ (SŠ1). Visumoje, „pasiklysti savivaldybės svetainėje, kai ten kažkur gale paspaudus 5 ar 6 mygtuką kažkur mažom raidėm kažkas numesta. Ir jeigu tu neturi, pavyzdžiui, kažkokių ICT technologinių gebėjimų, tai užsiknistum. Ir aš šiaip esu žmogus, kuri nespaudžia daugiau negu 3 mygtukus“ (JŠ24).***

Pastaraisiais atvejais interviu dalyvių siūlyti galimi sprendimai – tai, pavyzdžiui, „*tokia paslauga, kad, pavyzdžiui, ateini pas gydytoją, kad nėštumą nustato ir tada nukreipti į kažkokį specialistą, tokį socialinį, kuris va tau išaiškina visus dalykus kas kur, kaip, tiek apie. Ar jisai nukreiptų į kitus specialistus apie tuos mokesčius, visokius ir tas įstaigas, ir viską, kas apie visokius va ten nežinau tuos pačius gimdymus ar ten tie krepšeliai kažkokie ką kokie priklauso. Visus tuos tokius padengtų kažkas“ (SŠ1). Kalbant apie bendresnio pobūdžio informacijos sklaidą, apklausos dalyvė pasakojo, kad ir vėl: viena vertus, „*turiu feisbuke prisikonektinus prie visų kažkokių tinklapių, ir man labai daug tos informacijos sukrenta, tai aš pasižiūriu, paieškau. Kitas dalykas - mano gal socialinis ratas, žmonių, asmenų, aš pati esu, kaip matot, ekstravertė, aš daug bendrauju. Man pasako, žiūrėk, aš vedžiau čia vaiką, žiūrėk logopedija, čia toj ligininėj tą logopedes. Ir aš taip tik ir susirandu.**

Bet jeigu esi kitokia, kai pats žmogus, tai jo taigi sunku“ (?). Kita vertus, ne tik charakterio bruožai ir komunikaciniai gebėjimai gali apriboti informacijos pasiekiamumą. Tai taip pat ir gyvenama vieta. Pavyzdžiui, „mažesniame miestelyje ne visada ateina informacija. Jeigu skelbimų lentoj kokioj nepasižiūri, tai nebūtinai ir sužinosi, kad čia vyksta kažkas. Nors aš ten ir socialiniuose tinkluose, galvoju, gal kokius naujienlaiškius galėtų siųsti - pavyzdžiui, kultūros centre ir kažkas - su būsimais renginiais, pavyzdžiui, mėnesiui, nes labai taip konkrečiai turi ieškotis, neateina ta informacija taip“ (SŠ1). Taigi (ir ypač mažesniuose miesteliuose) vis dar reikalingas paprastesnis ir aiškesnis informacijos apie paslaugas prieinamumas, užtikrinantis, kad informacija apie reikiamas / esamas paslaugas būtų lengvai randama, būtų aiškūs informacijos šaltiniai ir kanalai, padedantys rasti reikiamą aktualią informaciją. Be šito, kaip pasakojo interviu dalyvės, „jeigu esi sunkumus patirianti šeima ir turi atvejo vadybininką ir gauni pagalbą, tai tau tas tos informacijos kišta prikišta, tau viską pasako, kur tau kreiptis, ką daryti, sudaromi planai ir viską už tave: vaikų būrelis – užregistruoja. Bet jei esi vidutines pajamas gaunantis asmuo, užsiimantis vidutine veikla ir panašiai, ir tu nesidomi, būna žmonės, kurie gyvena savo burbule ar daugiau neieško“ (?).

Galiausiai, visuose šiuose kontekstuose vis tiek yra atvejų, kai „mano šeimoj vyrai tiesiog nežino, ką su tuo vaiku daryti. Kas čia per dabar lėliukas kleckutis kažkur guli guguoja. Dabar čia reikia daryti, kaip čia jį užimti. Jis irgi nežino. Tai bet vėlgi vyrai vieni pro aktyvūs tame: žiūri, ieško, kaip ką patys, kitiems reikia baksnoti pirštu ir aiškinti. Jie neina, nes jie nežino ir jiems ten siaubas atrodo, bet ne dėl to, kad jie blogi vyrai“ (KN12). Todėl sąmoningas intensyvus **vyrų skatinimas daugiau rūpintis vaikais ir visu namų ūkiu**, daugiau prisiimti atsakomybių privačioje erdvėje „tikrai yra j naudą tam artimesniam ryšio kūrimui“ (SŠ1).

2. Moterų, besirūpinančių priežiūros dėl negalios, ligos ar senatvės reikalingais asmenimis, situacija

2.1. (Ne)apmokamo priežiūros darbo apibrėžtys ir kontekstai

Moterys, besirūpinančios asmenimis, kurioms / kuriems reikia priežiūros dėl negalios, sunkios ligos ar senatvės, paprastai neišvengia rutininio buitės darbo. Priklausomai nuo prižiūrimo asmens negalios lygio, jų darbas namuose krūvis gali būti kelis kartus didesnis, nei, pavyzdžiui mamų, auginančių mažamečius vaikus. Tai nulemia tai, kad šalia įvairių, įprastų buitės darbų (namų tvarkymas, rūpinimasis maistu, drabužių priežiūra kt.), šiuo atveju prisideda nuolatinis rūpinimasis prižiūrimo asmens sveikata, kuri gali prasidėti nuo elementariausios higienos iki reguliaraus vaistų vartojimo ar kasdien reikalingų sveikatos procedūrų.

„Aišku, darbas yra namuose, kur žinai jį iš tikro juodas darbas. Ir su vaiku darbas. Nes nu reikia pripažinti, kad su neurotipiniu vaiku tu tiek nebūni ir nedirbi. Tai vat šitas. Na ir aišku, mamos priežiūra irgi man papildoma gaunasi darbas tas toksai, nes mamai

reikia nuolat nu žaizdas perišinėti, visa kita. Tai yra nu grynai slaugos darbas.“ (JM21)
„O šiaip kaip jisai [sūnus] tiktai gimė, tai praktiškai iki 2-3 metų kaip ir gyvenau ligoninėje, nes intensyvi priežiūra medikų buvo. Ir taip pat ir mano, nes aš negalėjau atsitraukti nuo vaiko. Ir dabar jaučiuosi taip pačiai, kad turiu nuolat prižiūrėti. Tiesiog, nes nu vaikas su raidos sutrikimais, su negalia, tai tiesiog jisai nesiorientuoja aplinkoj ir nemoka socialinių tokių dalykų, kaip batų užsirišimas. Jau nekalbu apie mokslus. Sunku susikaupti skaityti, nemoka rašyti, nors yra septintokas.“ (AM17)

Šalia rūpinimosi neįgalioju asmeniu, neretai neišvengiama ir įprastų darbų namų ūkyje, kurie tampa kasdienio gyvenimo dalimi. Nors tam tikrais atvejais tai galima traktuoti kaip „bendro mūsų šeimos gėrio kūrimas“ (KG20), tačiau įprastai tai nėra malonumą teikianti veikla.

“Kur tu darai neapmokamai, tai aš lyginu didesniu darbu dėl to, kad tu negauni iš jo. Pavyzdžiui, jis neteikia malonumo. Jis tiesiog. Kas apie vaikus - tai dar taip, bet namų ruoša, pavyzdžiui, man - neteikia malonumo. Aš jos nenoriu. Tai yra prievolė, kurios aš nemėgstu. Darai dėl to, kad reikia. Nervai ima, su vyru pykstiesi.” (JR3)

„Niekada nemėgau namų savitvarkos, virimų, skalbimų, bet visa tai dariau visą gyvenimą. Aišku, kol mamytė turėjau ... kiek įmanoma sveiką ir galingą, tol jai leidau jaustis šeimininke šių namų. Aišku, dariau - viską nešiau ir visa kita aš, bet turėjau žmogų, kuris turėjo jaustis gerai. Šiaip viską darau, kad gyventi, bet malonumo tamenejaučiu.“ (DM25)

Vis tik nemaža dalis informančių prie neapmokamo darbo priskiria savo visuomenines veiklas į kurias įprastai yra įsitraukusios. Pavyzdžiui, tai dalyvavimas politinės partijos veikloje, gidų entuziastų veikloje, konsultavimas padedant šeimoms auginančioms neįgalius vaikus, savanoriavimas prižiūrint senyvo amžiaus asmenis, kitos visuomeninės veiklos, į kurias moterys įsitraukia bandydamos padėti ne tik sau, bet ir kitiems, turintiems panašių problemų. Tačiau vis tiek apklausos dalyvė laikėsi nuomonės, kad priežiūros darbas turi būti apmokamas. Tai yra, „Taip, ir aš manau, kad turėtų iš tikrųjų būti kažkokia tai, nežinau, ar finansinė, ar kažkokia tai pagalba“ (JV15). Pagrindinė priežastis – priežiūra yra alinantis darbas ir apie galimybes gauti pagalbą lengvai prieinamos informacijos nėra.

„Priklauso viskas nuo to žmogaus, kuris prižiūri. Nes kiti, žinot, nieko net nežino, kad kaip gali kažkur kreiptis ir kažko ieškoti. Tiesiog tempia tas dienas, daro tą savo sunkų darbą, vargsta ir nusialina iki begalybės. O kiti galbūt ieško, kažkur domisi, gal per socialinius, ten per tuos visus socialinės rūpybos skyrius, galbūt per šeimos gydytoją, gal dar kažkur. Tai per savivaldybę, seniūniją, gal kažkur vis tiek. ... Dabar kaip tik labai akcentuota yra, kad visur akcentuota ta pagalba į namus dabar daugiausia. Bet ten už ‚ačiū‘ irgi niekas neateis. Už tas paslaugas reikia - jeigu ateina svetimas - jam reikia mokėt. Bet jeigu savas žiūri, tai kažkodėl tam savam nereikia mokėt. Tai čia

kažkoks paradoksas irgi.“ (JV15)

„Be abejo būtų teisinga, jei priežiūra būtų prilyginama apmokamam darbui]. Ne, nu iš tikrųjų, taigi šitiek reikia - kaip čia pasakyti - ir sveikatos su tuo ligoniu, ir kantrybės geležinės, ir nu žodžiu. Tikrai kad būtų apmokama aš už. ... Tai be abejo. Nes tai yra toks, kaip sakyti, darbas, kad karmos taškai didėja. Neskaičiuojantis valandų. Kad j [darbo] stažą būtų [itrauktas], tai jau čia būtų irgi labai gerai. ... Kad darbo stažas - tai taip, tas tai jau čia būtų aišku tobula, kad galėtumėte visą dėmesį skirti jau tada rūpintis mama. ... Ir išmoka prilygstanti vidutinį atlyginimą. ... [Tai] tikrai duotų to tokio stimulo prižiūrėti ir rūpintis, ir visą save atiduoti. Nereiktų plėšytis. Nes, vėlgi, ką tu gali savo artimajam suteikti pats - niekas kitas taip neatliktų to. Nes tu žinai nuo iki jau tą žmogų. Ir jie patys dar kažį ar labai norėtų, kad čia kažkas dar tiktų ar patiktų ar įtiktų, nes, sakau, čia senas žmogus. Tai su savo irgi tokiu. Net iš artimųjų nenori, kad va ten brolis ar sesuo, būtent tu. Jei neturi laiko, tai kaip tu neturi laiko? Gal pas visus senjorus toks būna sunkus jau charakteris nuo tų ligų ir nuo visa ko? Tai, žodžiu, reikia kantrybės ir pažinot ir žinot viską.“ (LZ9)

2.2. Apmokamo darbo ir neapmokamo priežiūros darbo derinimas

Nors didžioji dalis neįgaliuosius prižiūrinčių informančių interviu metu turėjo ir apmokamas pareigas darbo rinkoje, visgi dalis interviu dalyvavusių moterų buvo atsisakiusios profesinės veiklas ir, kartais, net jau ir pasiektos karjeros, tam, kad galėtų prižiūrėti savo neįgaliuosius vaikus ar kitus priežiūros reikalingus asmenis. Iškritimas iš darbo rinkos šiuo atveju nėra tik trumpalaikis etapas; tai gali būti iškritimas visiškai neapibrėžtam periodui ir užsitęsti itin ilgą laiką.

„Aš mačiau, kad aš turiu, aš turiu pasiaukoti. Tiesiog gal netinkamas žodis čia tas ‚auka‘ - čia mano vaikas. Tai čia gal ne auka, aš net nežinau, kaip čia pavadinti... Ir aš tiesiog jau kai jam suėjo 3 metai buvau priversta: arba aš turiu atsisakyti darbo, arba grįžti. Bet aš neturėjau galimybių grįžti. Aš neturėjau kas man jį prižiūrėtų.“ (RA10)

Interviu metu buvo pasakota apie radikalius karjeros virsmus, kai tarptautinėje kompanijoje gerai uždirbanti programuotoja virsta 0.75 etato dirbančia logopede, kai profesionali teisininkė virsta visuomenininke, nemokamai konsultuojančia šeimas, kurioms reikia pagalbos susijusios su neįgalių vaikų priežiūra; ir pan. Iš esmės, naujos veiklos ir / arba net naujos profesijos pasirinkimą sąlygojo pačių informančių požiūriai, asmeninės patirtys ir, žinoma, siekis prisitaikyti prie neįgalaus vaiko ar, rečiau, suaugusio asmens priežiūros situacijos.

„Gal reiktų papildomai pasakyti, kad aš prieš sūnaus gimimą dirbau programuotoja. Turėjau labai didelę tarptautinę patirtį ir tiesiog dirbau kitose valstybėse, kaip komandiruotėse. Ir dirbau pakankamai prestižinį darbą. Ir tas atlyginimas mano buvo keliskart didesnis negu vidutinis.“ (JM21)

„Aš kažkada dirbau gerai apmokamą darbą ir taip toliau. Ir aš jį nebegalėjau grįžti,

nes turi būt laisvas grafikas mano, tikrai ne pilna darbo dieną ir taip toliau.“ (KG20)

Į apmokamą darbą įprastai žiūrima ne tik kaip į pajamų šaltinį, socialinių garantijų galimybes, bet ir kaip į savirealizacijos, konkrečios veiklos įprasminimą. Ir nors dažnai atvejais dirbant apmokamą darbą susiduriama su tokiais dalykais kaip lankstumo, planuojant darbo grafikus ar kolegijų ar kolegų empatijos moterų šeimyninio gyvenimo situacijoms stoka, informantės pripažįsta, kad darbas tam tikra prasme reiškia *“išėjimą iš kasdienybės, bendravimą, atsiribojimą nuo namų”* (JR3). Kitaip tariant, tai pabėgimas ar atsitraukimas nuo kasdienių rūpesčių.

„Man tai darbas viską reiškia, nes aš esu aktyvus žmogus. (...) Tai, manyčiau, darbas, tai yra labai, labai svarbu, nes tas išėjimas iš namų. Vis tik ir pats apsirengimas, ir pasirengimas, ir nuvykimas į įstaigą, pabendravimas su kitais žmonėmis - tai socialiai labai reikalingi dalykas. Nes tu esi ne tik namų šeimininkė. Tada esi kažkam reikalingas. Ir kaip aš, šiuo metu mokytoja, tai aš manau, kad auginu ir kitus vaikus tiesiog savo kompetencijos pagalba. Tai nenorėčiau užsidaryti namuose būtų labai sunku. Mane tai žudytų.“ (AM17)

Kita vertus, turint priežiūros pareigų ir atsakomybių, poreikis ar būtinybė dirbti apmokamą darbą moteriai gali būti ir tikras daug streso keliantis iššūkis.

„Ji dažnai miegodavo ir panašiai. Tai kaip tik tai pati įtampoje būdavai ir darbe - tai rūpi pastoviai viskas. Sakykim, pačios darbo kokybė jau nebebuvo tokia, kadangi rūpėjo tas žmogus. (...) Nakčiai mes jos niekada nepalikdavo vienos. Dienos laikotarpiu kažkurio metu būdavo pastoviai [viena]. Mes buvom įsitausę kameroje, kur galėjom žiūrėti bet kada įsijungiant. Ir dar pašnekindavom per kameroje. Kad ir į darbą išeidavom. Vienu žodžiu, ką ji veikdavo mes viską žinodavom - ar ji vaikšto, ar ji kaip. Ji buvo sekama, sakykim.“ (DM25)

Be to, **darbovietės požiūris ir galimybė susiderinti lankstų darbo grafiką** yra ypatingai svarbus pagalbos aspektas moterims, atliekančioms priežiūros darbus. Prižiūrint neįgalų asmenį, tam tikrais momentais svarbi kiekviena valanda, nes, ypatingai vaikų priežiūros atveju, visiškai nėra galimybės vaikui pasilikti vienam, todėl laikas labai tiksliai skaičiuojamas.

„Būtinai laiku grįžti. Jeigu ir darbovietėje būna savaitėje kartą susirinkimas nuo 13 val. ir jis kartais užsitęsia. Tikrai turiu galvoti, kad kuo greičiau grįžti namo, nes [sūnų] parveš [iš mokyklos]. Arba būna ir neplanuoti dalykai, kai priepuolis vyksta mokykloje ir turiu jį paimti. Darbo metu turiu atsiprašyti, kas nepatinka darbdaviams.“ (AM17)

Nenumatyti atvejai, netikėtas ir staigus iškritimas iš darbo, tikslus laiko planavimas – tai yra svarbūs aspektai derinant apmokamą darbą ir NPD. Vis tik ne visi šie aspektai tenkina

darbdavius ir ne visais atvejais į juos atsižvelgiama atliepiant priežiūros pareigas turinčių moterų poreikius.

„Sunku man suderinti darbą. Sakykim, tie mokykloje skirti grafikai man kartais netinka dėl to, kad man jau reikia per anksti išeit ir, sakykim, ir padėjėja ateina vėliau. Ir aš turiu palikti, sakykim namuose valandai-dviem savo ligonį vieną, kol ateis padėjėja. Ir va tas grafikas (...) mokykloj žino, kad žmogus serga, bet nieko negalim padaryti, nes tokie tvarkaraščiai, tokios pamokos. Nieko negalim pakeisti. Nu tiesiog ne visada lanksčiai pasižiūri į tai, kuo tu gyveni ir kodėl tu negali būtent ateiti vėliau.“ (ŽV13)

2.3. Dalinimasis neapmokamo priežiūros darbo atsakomybėmis ir pareigomis

Net ir tuo atveju, jeigu NPD našta moteris turi **galimybę pasidalinti su vyru / partneriu**, tačiau didžioji apmokamo darbo ir NPD našta ir atsakomybė įprastai tenka būtent moterims. Toks pasirinkimas remiasi vienu iš dažniausiai pasitaikančių argumentavimų: *“vyrui prioritetas uždirbti pinigų”*, o tam tikrais atvejais vyras *“vienintelis šeimos maitintojas”*. Finansinis aspektas išties labai svarbus, kadangi neįgalus asmens sveikatos palaikymui neretai reikia nemažai finansų ir jeigu vyras tampa vieninteliu šeimos išlaikytoju, tai jau minėti argumentai dėl mažesnio vyrų įsitraukimo į priežiūrą turi aiškų pagrindą. Vis tik, informančių pasisakymuose pastebimas ir kitas aspektas. Nors tam tikrais atvejais teigiama, kad priežiūra dalinamasi *“per pusę ir gal net daugiau [vyras prisiima]”*, tačiau vyrai įprastai turi privilegiją į priežiūrą įsitraukti pagal savo galimybes. Pavyzdžiui, tik po darbo ir tuomet kai pailsi; tuo tarpu net ir dirbančios moteris tokios privilegijos neturi.

„Aš tai sakyčiau, viską per pusę ir gal net daugiau. Nes berniukas auga ir jau 11 metų. Ir stiprus, ir visa kita. Tai tos vyriškos jėgos kitą kartą reikia. Tik tiek, kad mes per pusę dalinamės, bet tik tuo metu, kada vyras grįžta iš darbo. Tai vis tiek tasai didžioji dalis to suvadybinimo tenka man.“ (KG20)

„Tiek dukra, tiek sūnus [turintis negalią], žinoma, norėtų tėčio dėmesio ir kartu pasibuvimo. Na, tai tie pasibuvimai tai tikrai vakarais jau visiškai. Bet ir tai vyras pavargęs. Paskui jau gal kiek pailsėjęs jau pradeda kaip ir bendrauti. Bendrauja iš karto, bet vis tik to daugiau dėmesio, kad ten pamokų ruošimas kartu daugiau su manim ir visas laikas.“ (AM17)

Neretai, siekiant suderinti visas veiklas **pasitelkiama pagalba iš išorės** (socialinis darbuotojas, asmeninis asistentas), kuri prienama ir iš dalies finansuojama savivaldybės ir gan stipriai palengvina derinant apmokamą darbą ir NPD. Tam tikrais atvejais, pagalba priežiūroje gaunama ir iš šeimos ratui priklausančių asmenų. Pavyzdžiui, *“mama, kai reikia, tai padeda, bet vėl - dabar kažkaip biški nenoriu prašinėti”* (JR3) arba *“mes tą problemą [darbo ir vaiko priežiūros] sprendėm kol kas su mano mama, X močiutė ir ji mums visada pagelbėdavo”* (AM17).

Kur kas **sudėtingesnėje situacijoje atsiduria vienišos mamos** arba moterys, ant kurių pečių įprastai gula visi su neįgalaus asmens priežiūra susiję reikalai. Priežiūros pagalbą jos gali gauti iš valstybės (jeigu priklauso pagal diagnozę), tačiau jos ne visada pakanka, todėl kreipiamasi į artimuosius (jeigu apskritai tokie yra ir gali tą padaryti), kaimynus.

„Aš turiu kaimynę, kuri, jeigu jau kritiniu momentu, ji padeda. Plius, mes gaunam dienos socialinę globą. Tai ji ten minimali, bet ji yra. Ir, jeigu kažkokiu kritiniu momentu, mes esam pakankamai geram santykiyje su ta individualios priežiūros darbuotoja, ji galėtų pabūt. Ta prasme, bet jau kritiniam atvejui ir aišku susimokėjus.“ (JM21)

Dalinimasis neapmokamo priežiūros darbo atsakomybėmis ir pareigomis tiesiogiai ir iš esmės siejasi su **planavimu**. Siekiant suderinti visas veiklas, labai svarbus yra planavimas „šiaip viskas pas mane kalendoriui punkteliais, nes kitaip nebus nieko“ (JM21). Dauguma informančių teigia planuojančios rutininės veiklas, nors ir „viskas gali staiga sugriūti“ atsiradus elementariausiam nesklandumui. Į planavimą neretai įtraukiami ir tokie dalykai kaip „planavimas ėjimui į parduotuvę apsipirkti ir planavimas ką pagaminti“ (ŽV13), nes tai tiesiogiai susiję su tuo, kas tuo metu pasiliks su priežiūros reikalingu asmeniu, ypatingai tais atvejais, kai ji ar jis negali vienas pasilikti. Šalia to, **pasitenkinimas esama kasdienine** situacija, tai yra tuo, kaip pavyksta susiplanuoti savo veiklas, suderinti darbą ir NPD, pasidalinti priežiūros darbą ir kt., neretai vertinamas per prizmę „kažkam yra dar blogiau“. Pavyzdžiui, „pagalvoju yra mamos, kurios išvis negali atsitraukti nuo ligonių“ (RP30). Vertinimas taip pat priklauso ir nuo to, kiek moterys turi galimybių skirti laiko sau, savo poreikiams. Pavyzdžiui, „kartais nakčiai palieku, kad galėčiau ir tą pačią naktį skirti savo veiklai, kuria dabar užsiimu [magistrinio darbo rašymui]“ (AM17). Šalia to atsiranda ir laiko „sau“ vertinimas – galimybė liesti laiką su knyga, darbo aplinkoje, duše, einant pasivaikščioti, žiūrint serialą arba tiesiog pabuvimas ramiai. Kai kurios informantės gan dažnai susimąsto apie laiko sau turėjimą ir tam tikrais atvejais bando ieškoti sprendimų. Pavyzdžiui, „nuo šiemet metų rugsėjo mėnesio kažkaip išsikėliau sau tokį iššūkį, kad taip, tą laiką man kažkaip tai reikia susigrąžinti ir perleisti tėčiui valandą laiko, kad jis nu nors tą valandą, kurią sportuosiu“ (AM17). Tačiau šiame kontekste ypatingai stipriai kontrastuoja moterų, kurios gyvena su vyru / partneriu ir vienišų moterų situacijos. Pavyzdžiui, vieniša mama sakė, kad „aš neturiu visiškai laiko sau, absoliučiai - nulis ta prasme. Jeigu aš prieš tai mačiau visus teatro spektaklius, tai aš dabar nesu mačius turbūt 10 metų nieko, nuo nėštumo pradžios“ (JM21).

Kitas situacijų skirtumus sąlygojantis aspektas – tai moterų amžius. Jei jaunesnio amžiaus dažniau neįgalius vaikus prižiūrinčios moterys dar gali žvelgti iš planavimo perspektyvos, tai vyresnio amžiaus moterys tiesiog fiksuoja situaciją.

„Pagalvoju, iš tikrųjų, kad reikėtų sulėtinti tą viską. Bet kol sveikata leidžia, ačiū dievui, taip nemažinu to krūvio. Bet kai ligos jau pakoreguoja, jau mano tą gyvenimėlį, tada jau susimąstau: aha, nu tikrai aš čia per daug. Noriu ir ten, ir ten, ir to, ir ano. Žodžiu,

kai ligos pakoreguoja, tada aš jau pailsiu ir apsiraminu, ir gydausi. Tada jau visas dėmesys būna, kad ir sergu, bet jau mamai, kaip sakant. (...) Ligos vedama ar čia ligos prispausta aš supratau, kad reikia mylėti save. Tai skiriu sau to laiko. Ne per daugiausiai, bet, kirpykla, manikiūras, masažiukas, kitą kartą vandens procedūros. Skiriu. Tai tokie dalykai, kad tikrai ne neužmirštu ir savęs. (...) Kiekvieną dieną tai tikrai ne, bet žiemos metu aš skaitau, kada aš turiu daugiau laiko. Ir paskaitau ir knygą, ir spektaklius aplankau. Žodžiu tikrai mylėti save pradėjusi esu.“ (LZ9)

2.3. Specializuotų paslaugų prieinamumas, kokybė ir poreikis

Dauguma interviu dalyvavusių moterų – tai moterys, prižiūrinčios savo neįgalius ar sunkia liga sergančius vaikus ar kitas / kitus šeimos nares / narius, priežiūros reikalingus dėl senatvės tėčius / mamas. Viena iš informančių interviu metu prižiūrėjo savo neįgalų vyrą, tuo tarpu kita įprastai pagelbėja savo mamai prižiūrėti neįgalų brolių, nors tuo pat metu ji pati turi negalią. Šiuose darbuose problemos, su kuriomis susiduria informantės, pirmiausiai išplaukia iš esamos prižiūrimo asmeniui situacijos, kuri, kartu, liečia visą šeimą, ir, stipriausiai, būtent priežiūrą atliekančias moteris.

„Tikrai dideli iššūkiai gyvenime tenka ir mūsų šeimai. Kai tiesiog ir santykiai patys šeimoje tikrai būna tokie ir migloti. Ir esi nedamiejojęs, nes sūnui nakties metu priepuoliai. Tai tiesiog tenka ir į darbą eiti kaip lunatikui nedamigus. Nes visą laiką nedarbingumo negaliu imti, nes tu lauki, kada jau tikrai reikės to nedarbingumo.“ (AM17)

Tačiau pagrindinis problemų, kurias įvardina informantės. Šaltinis – tai prižiūrimam asmeniui reikiamų paslaugų ar pagalbos (ne)prieinamumas arba prieinamos pagalbos / paslaugų kokybės trūkumas. Tam tikrais atvejais problemos tiesiogiai susijusios su negalios pobūdžiu, jos specifiškumu, tačiau vyrauja nepriklausomų nuo negalios specifikos problemų atsikartojimo tendencija. Pirma, tai būtinų **specialistų trūkumas** arba **paslaugų gyvenamojoje vietovėj prieinamumas**.

„Vaikui galima gauti paslaugas iki dešimties valandų, o mamai [prižiūri ir neįgalų vaiką ir mamą] galima iki 8. Tai va, mes tiek aišku negavom, bet kuriuo atveju. Ir tada prasidėjo tokia istorija labai įdomi. Nėra specialistų, nėra individualios priežiūros darbuotojų.“ (JM21)

Šalia to, medicinos specialistų kultivuojamas socialinis požiūris į negalią, ypatingai jeigu negalia yra neakivaizdi, reiškiasi tuo, kad kai kurie sveikatos sutrikimai traktuojami kaip konkrečios ligos simptomai ir net nebandoma gilintis į konkretų atvejį.

„Tai aš nebesistengiu važiuoti į klinikas, į įstaigą jokią, nes man būna taip, kad mes nuvažiuojam su temperatūra ten 40 laipsnių. Ten vaikas vemia, visa kita. Ir sako: ‚čia jam nuo autizmo‘. Aš nebenoriu šito klausyti, man tai nusibodo. Aš nebetikiu, kad jie

man padės.“ (JM21)

„Tai čia tokia patirtis nu iš tikro, sakau, vaikas šniurkščioja kažkas su nosim negera. Mes ieškojom. Buvo adenoidų problemų, adenoidai padidėja. Tai man aiškino, kad jisai šniurkščioja dėl to, kad jisai autistiškas.“ (JM21)

Pastarasis požiūris persiduoda kuriant **diagnozės nustatymo** labirintus. Tai yra, įprasta praktika, kad esant tam tikriems susirgimams, būtinas pakartotinas diagnozės nustatymas ir tokiu būdu pratęsiama arba ne diagnozuotas negalios pripažinimas. Būtent nuo diagnozės nustatymo priklauso kokias valstybės finansuojamas paslaugas gali gauti vaikas ar suaugęs asmuo, ir kaip tai atsilies šeimos finansams. Pasak vienos iš informančių, diagnozės nustatymo procesas *“jisai sudėtingas ir jisai užknisantis“* (JR3), neretai užtrunkantis ir painus reikalaujantis laiko (kurio įprastai tokiose situacijose turima mažai) ir kantrybės. *„Nu vienu žodžiu, užburtas kelias ir ilgas“* (ŽV13). Be kita ko, šiame procese neretai privalo dalyvauti ir negalią turintis asmuo, kuris ne visais atvejais negeba suvokti elementarią informaciją.

„Prieinamumas toks, kad sakau, kol nenustato tų visų poreikių, kol tau neateina ta eilė, kurios mes laukiam. Nežinau, jeigu mes pradėjom dokumentus pas psichiatrą, apsilankėm sausio mėnesį, o paslaugą gavau gegužės pabaigoj. Nes reikėjo praeiti visas institucijas, praeiti visus psichiatrus, psichologus, šeimos gydytoją. Tada NDT, iš tos NDT ten, nežinau, pusantro mėnesio ar 2 laukėm, tada iš ten į socialinių paslaugų skyrių, iš ten dar laukt mėnesį. Tada ateis įvertint ir panašiai. Tai va šitas kelias yra labai ilgas.“ (ŽV13)

„Dabar bandom susitvarkyti specialių poreikių - ten tokia kaip priežiūra. Na tai būtų finansinė parama. ... Bet kol kas nuo gegužės mėnesio tvarkau, dar man nepavyko. Gal ir būtų pavykę, iš tikrųjų, nes nu mamytės labai ten tie įrašai ligos, tada tie vėl viską per naują pereiti tuos gydytojus. Tai va mes tą dabar ir darom. Eilės be galo ilgos. Tai užtrunka, užtruks. Bet dar liko mums vienas gydytojas ir jau bus kaip ir pabaiga - kad jau bus praeita. Ir jau tada žiūrėsime, matysime, kaip ten viskas toliau klostysis. (...) jeigu žmogus sirgo, sakykim, jau prieš 5, 10 metų. Ir šiai dienai vėl viską turi būtina. Ir vaistus naudoja, ir pas gydytojus reguliariai lankosi. (...) Bet dabar va toks įstatymas, kad viską naujai turi vėl praeiti ir įrodyti, kad tikrai sergi ta liga, kad nu maždaug, jeigu susirgai prieš 10 metų, tai maždaug tu pasveikai. Taip.“ (LZ9)

Poreikių ar diagnozės nustatymo mechanizmas yra ganėtinai ilgas ir viena didžiausių problemų tampa tai, jog perėjus visą kelią, galutiniam variante prižiūrimo asmens poreikiai gali keistis (situacija gali pablogėti), o paslaugos tapti jau neaktualios. Be to, gavus netinkamą diagnozę, nėra galimybės gauti **reikalingas medicininių paslaugas**. Dėl šios priežasties nemaža dalis informančių ieško reikalingų specialistų privačiai, kas reiškia papildomas, paprastai viršijančias gaunamos finansinės paramos dydį, išlaidas šeimai. Pavyzdžiui, *„mes negaunam jokių paslaugų medicininių nemokamų (...) išskyrus sanatorinį gydymą. Bet ne dėl autizmo, o dėl F82 diagnozės“* (JM21). Dėl netikslaus diagnozės

įforminimo informantės teigimu vaikui nepriklauso taip reikalingos specialistų paslaugos. *Pagrindinė bėda dėl tos dalies, kad jis yra autistiškas. Mes negaunam nieko, nors jis šiuo metu yra su sauskelnėmis, jį yra neverbalus visiškai. Mes negaunam nei vieno klinikinio logopedo konsultacijos per metus, jokios absoliučiai (...) Ergo-terapija, kineziterapija - kas jam yra būtina - šitai nepriklauso (...) tai mes viską mokam privačiai“ (JM21).*

Su neatsakingu, abejingu **institucijų požiūriu** teikiant informaciją apie neįgaliojo asmens ligą ar sprendžiant priežiūros ar kitus klausimus apklausos dalyvės susiduria ne vieną kartą.

„Kaip mums pasakė gydytojai, kad jums yra negalia, tai jau ligoninėje susidūriau su iššūkiu, kad nežinojau, ką daryti čia. Ką man dabar daryti pačiai. Man vos ne depresija prasidėjo, nes nei psichologo jau pačioj įstaigoj nepaskyrė, nei kažkokio komentaro, kaip čia bus. Nu tiesiog – epilepsija. Ką žinau, kas tas epilepsija, ką? Su kuo ją valgyti?“ (AM17)

„Aš taip manau, kad jai jokių tvarsčių nedarė. Tai ten, kur aš ją atsivežiau ir kur mes buvom, mes ir perrišom, ir sutvarkėm. Ir aš skambinu tam daktarui ir tos slaugutės pačios šaukė į ragelį: ‚kaip jūs šitaip žmogui davėt kentėti? O čia yra biudžetinė įstaiga‘. Kur šaukia, kad maži pinigai, kad ligonių daug ir panašiai. Bet viskas yra tik tiek, kad yra žmonės, yra žmonės, kurie darbo nemėgsta. Jau geriau, tegul jų nebūna tiek, bet ne tokių. (...) Aš ir sakau, man viskas buvo sakoma: ‚viskas gerai, nenorėkit - žaizda prižiūrima‘. Viskas buvo gerai. Ir jeigu aš nebūčiau mamos pasiėmus - juk aš į ją būčiau gavus gatavą aprengtą [šarvojimui]. Aš niekada nebūčiau žinojus, ką iš jos padarė geroje ligoninėje. Kiek tokių nežinojo? Tai aš ir noriu pasakyti, kad negerai tose įstaigose.“ (DM25)

„Pokalbiai su gydytojomis ir gydytojais. Na, negaliu sakyti, kad neatsako į klausimus. Atsako. Kad aš nesuprantu – mano bėdos? Prašai paaiškinti, klausi kas iš to, kas toliau, ką daryti – maždaug, ‚liga neprognozuojama‘; norite paslaugų – susimokėkite. Susimokėjome. Teta sakė – nieko nebuvo; man telefonu sakė, kad buvo... ką aš žinau?“ (NN29)

Kartais į situacijas pasižiūrima ne itin dėmesingai ir savalaikis informacijos neaptikrinimas ar neatidus jos nesužiūrėjimas (pavyzdžiui, „ar suvaikščiojo“ informacija iš vienos institucijos į kitą) gali reikšti papildomas laiko sąnaudas vėl minant institucijų koridorius ar net nutrūkusį finansavimą (pavyzdžiui, pašalpos nemokėjimas ar konkrečios paslaugos nutraukimas).

Informacijos apie paslaugas ir pagalbą sudėtinga paieška arba apskritai jos stoka ir sudėtingas prieinamumas – tai bene esminis institucijų, su kuriomis susiduria priežiūros reikalingus asmenis prižiūrinčios moterų, bruožas. *„Šiaip iš principo tos informacijos nėra, iš valstybinių institucijų tos informacijos nėra“ (JM21). „Labai stipriai trūksta informacijos, trūksta aiškumo. Nes net yra tekę tam tikruose straipsniuose pačiai ieškotis, knistis, prašyt“*

(JR3). Informančių teigimu, tam tikrais atvejais, turi būti itin pasidomėjusi ar apsiskaičiusi, tam, kad gautum tai, kas priklauso neįgaliam asmeniui arba jį prižiūrinčiai šeimai. Pasak vienos iš informančių „*kai tu nueini žinodamas, tai į tave kitaip žiūri, greičiau, viskas vyksta, nes kitu atveju tai ten tau bilia ką pasakys ir bus gerai*“ (JR3). Vis tik tam, kad „nueitum žinodamas“ neretai tenka pasiskaityti ganėtinai sudėtingus įstatymus, kuriuos reikia suprasti ir mokėti interpretuoti, kas pavyksta ne visoms.

„Sudėtingi straipsniai, kuriuos tu turi skaityti, sėdėti ir gilintis kiekvieną žodį, ką jįsai reiškia. Ir, tarkim jaunesnis, gudresnis, jįsai išsiaiškina, jįsai pasiskambina, jįsai įsidėmėsi ir jįsai, tarkim, išsireikalauti kažko.“ (JR3)

„Šitos tokios informacijos kaip ir nėra. Aš skaityčiau, kad kažkokia turėtų būti sukurta sistema. Tai jei žmogui ten, aš nežinau, kokia riba imat - ar nuo 80 ar virš - čia kitas reikalas. Bet kad ateitų ta informacija. Pasakysiu situaciją (...) Mes atsidūrėm ligoninėj ir ji tikrai tąkart negalėjo eiti. Ir neturiu kas parveža. Greitoji neveža, nes ji neturi tos negalios. Šalia gulinti moteriškė sako: „kodėl jūs mamytei tiek metų nesusitvarkot? Tada jums ir parveš, ir nuveš, ir niekas nepriekabiaus“. Aš tokių dalykų nežinojau. Aišku, gal čia mano bėda, kad aš neskaičiau, ar pripažinti nenorėjau, bet aš manyčiau, kad tam tikros institucijos tokius dalykus tokiems seniems žmonėms - ar lankstinukai pasiektų namus su tuo, kuo jie gali naudotis ir panašiai (...) Aš nežinojau, kad galiu turėti tokią paslaugą. Aš žinojau, kad greitoji yra mokama paslauga. Tai galvoju, va susimokėsiu.“ (DM25)

Kita vertus, nors dažnai informacijos apie galimas gauti paslaugas ar pagalbą stokojama, kai kurios tarnybos geba tinkamai komunikuoti ir pateikti reikiamą informaciją tiek raštu, tiek žodžiu. Pavyzdžiui, *„Nedarbingumo tarnyba. Tai ji pakankamai atsako į tavo klausimą, jeigu tu žinai, ko klausiti. Jeigu žinai, ko klausai – jie atsako. Ir ten gali padiskutuoti. Iš tikrųjų esu laiškais rašiusi tam tikrus klausimus tai jo, jo, jie atsako“* (JR3).

Galiausiai, šiuose kontekstuose iškyla ir **socialinio teisingumo klausimai**. Viena, tai pasitaikanti objektyvumo stoka skirstant paslaugas. Konkrečiau, kai kurios interviu dalyvės minėjo pastebinčios tam tikrą socialinę diferenciaciją paskirstant ir teikiant socialines paslaugas: *„socialiai remtinoms šeimoms labai lengvai gauna tą. Ir tai tiesiog kelia man tą nepasitenkinimą, truputį tą neobjektyvumą, nelygumą va šitam dalyke (...) Man toks vaizdas, kad jiems viskas ant padėklo, o dirbantis žmogus, tai jis kažkaip skriaudžiamas, nes, nu už viską turim mokėti“* (AM17).

Kita – tai vyraujantys socio-kultūriniai požiūriai į neįgalius ir kitus pagalbos reikalingus asmenis, kurių pagrindu formuojasi net diskriminacinės praktikos.

„Aš iš savo patirties žinau. Kol tu dar ne pensininkas, tu esi savo vietoje, ką tu bedarai - tau nepritaikysi jau senatvės klaidų. Bet tau užtenka tą titulą gauti. Tai ar tu suklysi ar dar kažką - nu jau pensininkas. Tai aš sakau, šituo atveju pas mus drąsiai galiu

sakyti, Lietuvoje yra senas brandus žmogus yra negerai.“ (DM25)

„Kviesdavosi į susirinkimus ir tiesiog aiškiai man buvo pasakyta, kad vaikas netinkamas mūsų mokykloje, prašau pasiimti jį. Nors jam nebuvo net parašyta individuali programa. Ir nu tiek. Žodžiu, per kelis susirinkimus mane ujo psichologiškai, kol aš pradėjau pati gindama vaiką patirti panikos atakas.“ (AM17)

Apskritai, pasirinkimas leisti negalią turintį vaiką į bendrojo lavinimo mokyklą, remiasi labiau moraliniu, bet ne kokybiniu aspektu.

„Mūsų labai netenkina specialiosios mokyklos. Ne tik kad tai yra segregacinis vienetas, apskritai pažeidžiantis žmogaus teises. Ne tik iš tos moralinės pusės, įsitikinimų pusės, bet ir dėl kokybės. Nes tai buvo tiesiog slaugos kažkokiai derinys, kur nematėm jokio individualaus požiūrio į vaiką, tiesiog jo priežiūra, slaugymas ir viskas.“ (KG20)

Be to, nors integruotas ugdymas yra neatsiejama bendrosios integracijos į visuomenę dalis, tokiam ugdymui mokyklose vis dar stokoja pilno pasirėngimo, „nes vienoj klasėj yra tiktai viena padėjėjai ir vienas mokytojas“ (JM21). Ir apskritai mokyklos nėra tinkamai pasiruošusios tenkinti neįgalių vaikų poreikius.

„Mokykloje būna ten prailginta grupė. Bet kažkaip gaila pačio vaiko, nes mokykla tai yra mokykla. Tai nėra lovų, nėra kažkokių poilsio kampelių, ten tiesiog viskas dar tarybiškai. Nu tas apstatymas - kiek teko būti, ir vakar buvau susirinkime - tai nu nėra tos savo erdvės. Nes man gaila ir jo, nes jis irgi žmogus, asmenybė.“ (AM17).

Be viso ko, visuomenėje priežiūros atsakomybes turinčios ir pareigas vykdančios moterys – mamos, žmonos, dukros, kt. – lieka nematomos. Tuo tarpu jų asmeniniuose gyvenimuose vyrauja **nuovargis, nerimas, stresas**: „būnu pervargus, kad tiesiog nenoriu nieko“ (ŽV130), „aš neturiu plano šokti nuo tilto; tiesiog sakau, kad aš suprantu, dėl ko jos [mamos] šoka“ (JM21). Vis tik moterys, tempiančios didžiąją dalį arba apskrita visą neįgalių / sergančių vaikų ar suaugusių asmenų priežiūros našą neretai lieka nematomos – jų **emocine, psichine savijauta** (beveik) niekas nesidomi.

“O apie mane, pavyzdžiui - na, aš tik, kad esu - nieko neklausia. Gal mato, vaikas gražiai atrodo, vaikas, va aprenktas, ne koks ten murzinas, tvarkingai kažką atsakė, į mokyklą eina, mama irgi graži šalia stovi ir gerai. O kiek tokių mamų, kurios gražios, tvarkingos, šypsosi, o viduje nėra labai gerai?“ (JR3)

Psichologinės pagalbos poreikis ypatingai didelis ir šia paslauga naudojamosi tiek ir dėl formalaus (vertinimas nustatant diagnozę ir/ar poreikius), tiek ir dėl asmeninio poreikio. Vis tik remiantis informančių patirtimis, praktikoje itin dažnai susiduriama su ganėtinai formaliu psichologų požiūriu į neįgalų asmenį ir į su ja / juo susijusią situaciją.

„Išsakysiu ta proga ir pastabų tiek pačioms sanatorijoms, kuriose nustatinėjama vaiko diagnozė ir kurios netgi turi psichologus. Bet ten psichologai, kada jie patys reikalingiausia išgirstant vaiko diagnozę (...) jie ten dirba daugiau kaip vaiko testavimo įrankis ir visa kita. Taip, net ir toje erdvėje, kur ypač lūžta gyvenimai, ypač skausmingi patyrimai, net ir ten pagalbos tėvams nėra.“ (KG20)

Šalia to – iššūkiu tampa ir fizinis krūvis, ypatingai tais atvejais, kai prižiūrimą neįgalųjį asmenį tenka kilnoti, transportuoti ir pan. Iki tam tikro laikotarpio, jeigu tai vaikas ir dar nesuaugęs, su tokiais dalykais įprastai moterys gali susitvarkyti, tačiau augant vaikui, tai tampa sudėtinga.

“Kai jau vaikas užaugo, kai jisai sunkus, tai visas tas fizinis krūvis man sunkus. Fiziškai sunkus. Kai vyras namuose tai viską vyras - tai į tualetą veda vyras, kažkur ten važiuojam, rengiamės - tai jau ir aš kartu - rengia, tenai į mašiną kelia vyras.“ (RA10)

Sprendžiant kylančius iššūkius, priežiūros pareigas turinčios moterys naudojasi įvairiomis **paslaugomis ir sulaukia pagalbos**. Pavyzdžiui, pavežėjimo paslauga – negalią turinčio vaiko nuvežimas į mokyklą – ypatingai palengvina šeimos kasdienį gyvenimą, ypatingai jeigu teikiant paslaugą veikia visi jos kokybę ir saugumą (kas šiuo atveju ypatingai svarbu) užtikrinantys mechanizmai.

„Autobuse yra jau padėjėja, kuri laukia, vairuotojas. Ir palydi iki pat klasės. Tada aš jaučiuosi saugiai. O prieš tai, kai atsisakydavau paslaugų vežimo iš namų, tai tikrai labai sugaišdavau daug laiko, nes ir vėluodavau į darbą, kas mano darbdavių netenkino ir nežiūrėjo į tai lanksčiai ir pyko. Tai dabar problema išsisprendusi su tuo pavėžėjimu į mokyklą ir parvežimu.“ (AM17)

Apie tokios paslaugos poreikį kalba ir moterys, prižiūrinčius asmenis, kurioms / kuriems reikia pagalbos dėl senatvės keliamų sunkumų.

„Paslaugos, kaip ir pavėžėjimo, visai būtų gal ir neprošal. Nes, sakykim, man reikia derinti jau darbą su tuo mamos pavėžėjimu iki gydytojų. Tai čia būtų jau visai tobula, jeigu kažkas atsirastų, nes vis tiek prireikia kartais. (...) Taip, kitą kartą gal visai ir būtų gerai, nes, aišku, pasiderinti prisiderini, bet tai pačiai reikia, tai vėl kažkam. Tai jau aš per daug tų reikalų iš tikrųjų. Kad atsirastų kažkas iš šalies, tai būtų labai gerai. (...) Kad jau ten ir pavedėtų iki to gydytojo. Kad kažkoks žmogus šalia, jei aš negalėčiau. Bet stengiuosi visada galėti. (...) Nesakau, kad taip dažnai reikia. Bet vis tiek - ar pas kažkokį stomatologą. Tai vis tiek gi reikia, kad ją ir pavestų, ir padėti atsisėsti, ir padėti atsikelti. Ir nu žodžiu va toki dalykai reikalingi būtini, bet kai jų nėra, nu tai susitvarkai kažkaip.“ (LZ9)

Atskirai kalbant apie **prižiūrimų asmenų edukacinių, kultūrinių, socialinių poreikių tenkinimą**, svarbu fiksuoti, kad toks poreikis tikrai yra.

„Visko, kas yra skirta žmogui, visko reikia: ir paslaugų, ir atjautos, ir dėmesio. Ir centrų tokių reikia, kur tu galėtum į tą centrą ateiti. Ne po mėnesio, ne po 2, o 2 dienas per savaitę - kur tu gali eiti kalbėtis - tokia paslauga. Galų gale, įstaigą tokią įsteigti relaksacinę kažkokią.“ (DM25)

Be to, neįgaliųjų asmenų, ypač vaikų, užimtumas vasaros metu taip pat yra problemiškas. Pavyzdžiui, stokojama stovyklų: *„tiesiog su stovyklų stygiumi tai labai susiduriu“ (AM17)*. Kadangi vasaros metu atostogauja dauguma institucijų (mokyklos, darželiai, dienos centrai, kt.), priežiūros krūvis dar labiau padidėja, nes visas krūvis dėl, pavyzdžiui, vaikų užimtumo tenka šeimai, konkrečiai – mamai.

„Pavyzdžiui, atostogų metas vasaros. Aš, pavyzdžiui, dabar po vasaros atostogų jaučiuosi labai labai pavargusi (...) Atostogavo, nebuvo pagalbos švietimo įstaigoje, tai vadinasi, nėra nei darželių, nei stovyklos, nei nieko. Vaikas yra namuose pusę dienos. Ir tą pusdienį mano darbai vis tiek nesustoja - visuomeniniai darbiniai ir taip toliau. Tai tas buvo ypač sunku derinti vaiko priežiūrą ir dar su darbu.“ (KG20)

Tačiau čia yra serija naudojamų paslaugų. Tai įvairios **NVO organizacijos, dienos centrai** („Mirabilija“, „Guboja“), kt., kur organizuojamas užimtumas neįgaliems asmenims, sudaroma galimybė gauti psichologo paslaugas, pasidalinti bendromis problemomis. *„Alytuje ten tokia yra „Mirabilija“, draugija mamų, kurios augina vaikus su negalia (...) Kas savaitę jis [sūnus] pas psichologę ten eidavo. Ten mes būrelyje dalindavomės įvairiais rūpesčiais“ (JR3)*. Taip pat naudojamos **užimtumo veiklomis ir programomis savivaldybių institucijose**. Pavyzdžiui, Alytaus muzikos mokyklos organizuojami muzikos užsiėmimai neįgaliesiems, futbolo užsiėmimai neįgaliems ir pan. Tokių veiklų organizavimas, padeda atskleisti įvairius neįgaliųjų asmenų gebėjimus, skatina įvairiapusiškesnę socializaciją ir tuo pačiu padeda organizuoti įvairesnį užimtumą.

„Tikrai aš galiu pasakyti, kad muzikos mokykla tai tikrai gerai, nes jeigu [sūnus] nori eiti, tai reiškia, viskas yra gerai. O jis labai nori eiti. Jis labai ten net laukia, skaičiuoja dienas, kada galės eiti. Futbolą lanko jisai mokykloje. Yra treneris, kuris, nežinau, gal treniruoja ir sveikus vyrus, vaikus neturinčius negalios, bet [sūnus] grupėje žaidžia su būtent tų poreikių vaikais. Tai irgi laukia treniruoti be galo be krašto.“ (JR3)

Informacijos stoka neįgalius vaikus prižiūrinčios mamos sprendžia pagalbos ieškodamos įvairiose mamų grupėse (socialiniuose tinkluose), kurios susiduria su panašiomis problemomis. Ten ne tik pasidalinama informacija dėl to, kur rasti daugiau informacijos, bet ir dalinamasi ganėtinais praktiniais patarimais, kaip elgtis konkrečiose situacijose.

„Tai mano pirminė informacija buvo iš mamų. Tai čia, turbūt, labai dažnas variantas (...) Tai yra kitos mamos, kurios susidūrė su ta pačia negalia. Iš tikro juokas juokais,

bet iki šiol yra vis dar tas pats informacijos šaltinis. Tie, kurie pirmi gauna pirmą kartą diagnozę, kreipėsi iš karto į tas mamas.“ (JM21)

“Padeda tai, kad yra grupė, dauno sindromu sergančių vaikų mamų grupė feisbuke – Saulytės - kur labai daug mes gauname informacijos iš vyresnių, kurie jau kažką perėję, perdarę.” (JR3)

Vyresnio amžiaus asmenis prižiūrinčios moterys naudoja kiek kitokius informacijos kanalus: *„Būtent gydytojai ir pataria kaip, kur, ką. Tai ji padeda iš tikrųjų, ir pataria. (...) Nu, kad labai jau lengvai [gaunu reikiamą informaciją] tai ne, bet iš tikrųjų yra žmonių ratas, su kuriais aš bendrauju, ir jie man pataria. Ta pati ir gydytojai, ir tas pats seniūnas - kiek tekę, kad nu tai jįsai nukreipia.“ (LZ9)*

Galiausiai, neįgalius vaikus prižiūrinčios mamos, taip pat kaip ir prižiūrinčios mažamečius vaikus, naudojasi ir Šeimos kortele. *“Kadangi turim 3 vaikus ir turint negalią vaikui, tai mums priklauso tam tikros, tarkim, šeimos kortelė” (JR3).* Tačiau visumoje tikrai ne visos neapmokamą priežiūros darbą atliekančios moterys yra linkusios naudotis paslaugomis, ypačingai tomis, kurias finansuoja valstybė. To priežastys gali būti labai įvairios. Viena iš priežasčių – tai tiesiog informacijos apie paslaugas neturėjimas. Tam tikrais atvejais, būtina tiesiog žinoti, kokia paslauga konkrečiu atveju priklauso, nes paslaugų sąrašo konkrečiai situacijai niekas nepateikia. *„Ne, nieko nesikreipė, nes nežinom daugiau kur kreiptis ar ką, daryt, kur mus nusiuntė, ten mes ejom“ (ŽV13).* Antroji priežastis – nuolatinis paslaugos poreikio įrodinėjimas. Pavyzdžiui, *„buvo problemų su prieinamumu dėl to, kad teko man įrodyti, kad man ši paslauga priklauso“ (KG20).* Trečia, paslaugos nesubalansuotumas, tai yra, nors paslaugos teikiamos tam, kad palengvinti moterų priežiūros darbą, tačiau neretai prie teikiamos paslaugos ar pagalbos turi derintis klientai ar šeima gaunanti paslaugą. Galiausiai, ketvirta – nepasitikėjimas paslaugos kokybe. *„Aš žinau, kad yra asistentai (...) bet niekada nesu naudojusis tomis paslaugomis, nes nelabai ir gal pasitikiu dar vis tomis paslaugom“ (AM17).* Arba: *„sesutė yra priskirta, bet mes daugiausia telefonu pasikalbam: ji paklausia kaip mes gyvenam, vis ruošiasi užteiti, bet taip ir nesulaukiau“ (JV15); „ji sako, kad pas ją ateina socialinės darbuotojos ar kažkas tai – tipo, tvarko namus, kažką daro ar kažko nedaro. Nežinau. Sakė, prašė jų pravalyti virtuvėje spinteles – tai atsakė, kad joms nepriklauso. Kiek aš atvažiuoju tai ten bardakas visiškais – tiesiog nešvaru, dulkių kamuoliai ant grindų, staltiesė baisi ir kt. Tai nežinau ką tos valytojos ar ten daro“ (NN29).*

2.6. Paslaugų bei pagalbos tobulinimo galimybės: kas padėtų?

1. Daugiau priemonių ar paslaugų skirtų būtent mamos ar moters prižiūrinčios neįgalų asmenį sveikatos stiprinimui, pavyzdžiui psichologiniai seminarai, konsultacijos, atokvėpio paslaugos, kt.

2. Elementari pagalba mamai ar ir visai šeimai, kuomet sužinoma apie vaiko negalią: kaip su tuo tvarkytis? Kur kreiptis? Kaip priimti patį faktą jog vaikas turim tam tikrų problemų?

„Kad papasakotų ir šeimom, ne tik mamom papasakotų tiesiog, kaip atrasti tą dvasinę ramybę, kaip susitaikyti su vaiko liga. Nes aš pati net dirbdama mokytoja susiduriu su tuo, kad dabar įtraukusis - kai kaip ir integruojame - bet tėvai vis dar nepripažįsta, kad jų vaikai yra kitokie, tiesiog netipiniai vaikai ir jie nepriima pagalbos.“ (AM17)

Daugiau informacijos apie paslaugas konkrečiu atveju galėtų suteikti šeimos gydytojas arba institucija. Neretai žmonės išgirdę apie ligą, negalios pobūdį būna pasimetę tiek informacijos paieškose, tiek apskritai bandydami suprasti ką daryti toliau.

„Kada žmogus serga, kur tu gali kreiptis, dėl ko tu gali kreiptis? Pavyzdžiui, ir ten, sakykim, medikamentai, visi tie, sakykim, ar pampersai, ar kažkokios paklotėliai – nieko mes nežinom, ko patys neišgirstam iš kažkur tai, kad galima išsirašyti, galima pasiimti - receptą ir panašiai iš šitų gydymo įstaigų.“ (ŽV13)

3. Daugiau lankstumo apskritai teikiant paslaugas. Atsižvelgiant į tai, kad paslaugomis paprastai naudojamosi kai tikrai to reikia, labai svarbu, kad paslauga maksimaliai, o ne tik iš dalies atitiktų ja besinaudojančio asmens poreikius.

„Kad paslankesnis būtų priėjimas prieš socialinių paslaugų, kad padarytų, sakykim, šiuo metu, pavyzdžiui, tos paslaugos tenkina, bet netenkina manęs grafikas, dėl to ir to grafiko tokio lankstaus pagal mano darbo laiką negali padaryti, tai man va šitas labiausiai kliūna.“ (ŽV13)

4. Daugiau kvalifikuotų specialistų(-tų), ypatingai gebančių dirbti su psichikos negalia turinčiais ligoniais taikant šiuolaikinius, o ne jau pasenusius gydymo metodus, „nes pagyvenę, tai jau su nugyvenusiais savo požiūriais: jeigu pasiskųsi, kad neramesnis vaikas, tai tau iš karti vaistukų pasiūlys“ (JR3).

„Aš labai džiaugčiausi, jeigu būtų galimybė gauti sūnui kvalifikuotus specialistus, o ne tuos, kurie dirbė visą laiką su intelekto negalia, bet nežino, kas yra autizmas.“ (JM21)

5. Turėtų keistis komunikacijos apie teikiamas paslaugas algoritmas, kuriame labiau akcentuojamas paslaugų atsisakymo momentas „ta prasme, kad ateina pas tokias šeimos sąrašas paslaugų ir tik šeima nusprendžia, kurių jai nereikia“ (KG20). Tokia sistema tuo pat metu pateiktų informaciją apie turimas / teikiamas paslaugas ir pagalbą, ir tuo pačiu padėtų identifikuoti paslaugų ar pagalbos poreikį. Pavyzdžiui, „mes galim sau leisti skirti kažkokį krepšelį ir leisti žmogui ar tai šeimai apsispręsti, kur jie tuos pinigus padės taip, kaip daro Norvegija“ (JM21).

6. NPD atliekančio asmens įvardinimas „ekstra atveju“. Ypatingai aktuali paslauga vienišoms moterims / mamoms, kurios, pavyzdžiui, savo ligos atveju galėtų kreiptis ir gauti priežiūrą namuose slaugomam ligoniui ar prižiūrimam asmeniui.

2.4. SITUACIJA: Pasiruošimas neįgalaus vaiko pilnametystei ir nežinomybė dėl vaiko ateities arba “kas bus su mano vaiku, jeigu man kažkas nutiks?”

Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad savo neįgaluosius vaikus prižiūrinčios mamos nuolat susiduria su stresu, įtampa, nenumatytų situacijų baime, apmokamo ir NPD derinimo rūpesčiais, ir kt. Analizuojant informančių patirtis atskiro dėmesio sulaukia mamų rūpestis dėl savo vaikų ateities ar tai, kaip ir kas keičiasi kuomet vaikas tampa pilnamečiu. Šis rūpestis nesvetimas kiekvienai mamai, nepriklausomai nuo to, koks vaikas auga jų šeimoje. Tačiau šis rūpestis tampa dar didesnis, kuomet šeimoje auga asmuo neturintis reikalingų socialinių įgūdžių, visiškai negalintis savimi pasirūpinti, negebantis tinkamai reikšti savo emocijų ar minčių ir pan. Kaip teigia viena iš informančių, „*kai sueina 18 metų, vaikas sulaukia pilnametystės, kokia velniava užverda šitoj vietoj*“ (RA10).

Mamos auginančios vaikus su negalia iki 18 metų įprastai užduoda sau klausimą: ar reikia ruošti vaiko pilnametystei ir jeigu taip, tai ką konkrečiai? Tuo tarpu tiek iki pilnametystės, tiek ypatingai sulaukus pilnametystės, aktualių klausimų išlieka vaiko ateitis, kai pati mama negalės juo pasirūpinti. „*O Dieve turiu vairuoti šviesos metu, nes jeigu avarija, kas pasirūpins?*“ (KG20).

Nors vienos informantės dar tik galvoja apie tai, kaip pasiruošti savo vaiko pilnametystei, kitos pasidalino ganėtinai absurdiškomis situacijomis. „*Aš jau dabar pradedu galvoti apie vaiko savarankiškumą*“ (KG20), nepaisant to, kad iki savarankiškumo dar 4 metai, bet šiuo atveju “*tu pati turi rinktis informaciją*” (JR3). „*Mano vaikui 14. Aš jau nežinau, nuo kiek laiko aš visą šitą informaciją žinau. Žinau ką aš turiu padaryti iki tam tikro laiko*“ (JR3).

Akivaizdu, kad vienas opiausių klausimų šiame kontekste yra informacijos savalaikis gavimas iš atitinkamų institucijų. Nors, kaip teigia informantės, šiam gyvenimo etapui pradedama ruošti iš anksto, tačiau vis dar susiduriama su informacijos stoka ir būtinybe pačiai mamai studijuoti reikiamą informaciją, kas reikalauja ir konkrečių žinių, ir laiko. Pasak vienos iš informančių, labai norėtųsi, kad tiesiog kažkas pateiktų tą būtiną informaciją „*kad nebeprasidėtų vėl naujos studijos man studijuoti, ką su tuo vaiku daryti. Ir kartu, kad man būtų ramiau*“ (KG20). Pasak kai kurių informančių, susivokti situacijoje ypač padeda tokias patirti praėjusios mamos, kurios savo patarimais dalinasi socialiniuose tinkluose, susitikimuose (dauno sindromu, autizmu sergančių mamų susibūrimai arba grupės, bei kitos neįgaluosius vienijančios NVO).

„*Tu mama sužinai viską iš kitų mamų (...). Kai tavo vaikui sueina 18, tai aš, kaip ir sakiau, nepaskambino niekas nei iš jokių sodrų, iš jokių savivaldybių - kad mamyte, viskas bus nutraukta, tvarkykitės, eikit ten ir ten. Viską mamos auginančios šituos vaikus, kurių ten, sakykim, vyresni metais. Tai skambinėjau tai vienai, tai kitai. Viską paprotino, nukreipinėjo kur tu eik, ką daryk, kur turi kreipkis.*“ (RA10)

Kaip teigia viena iš informančių, kontaktas su institucijomis užsimezgė tik tuomet, kai vaikui suėjo 18 metų ir prasidėjo ilgas kelias įrodinėjant teisę ir toliau gauti reikalingas paslaugas bei finansinę paramą.

„Kai suėjo 18 metų, tai dabar kas metai mus tikrins socialinė darbuotoja. Atvažiuoja į namus patikrinti ar nepasveiko mano vaikas ir ar man ne veltui moka tuos 400 €. (...) Metus laiko vyksta važiavimai į namus, tikrinimai, pildymai ten dokumentacijos, ten ištiesiniai lapai, ten apie jį, apie jo supratimą ir taip toliau klausimynas. Apžiūra, kaip mes gyvenam, kambario kvadratūrą turi, įsivaizduojat iki kokio. Aš turiu pereiti medicininę, aš turiu būt sveika. Žodžiu, kai sueina 18 metų, mes turim būt turtingi, sveiki, nežinau. Dar mes su mama kažkada diskutavom, kas būtų, jei man būtų radę kažkokią ligą, nes ten plaučius reikia šviestis, ten kraujas. Tokiu masteliui aš turiu. Tai kai tapsiu globėja, tai jau aš turiu būt sveika būtinai.“ (RA10)

Įprastai paskendus priežiūros rutinoje ir rūpesčiuose tiesiog nesusimąstoma, kad vaikas tapo suaugusiu, nors fiziškai ir psichiškai jis vis dar tas pats, negalintis savimi pasirūpinti asmuo. „Neatlikti namų darbai“ gali iškilti visai netikėtai, kuomet nutrūksta finansinė parama ar tam tikros paslaugos, nes pasirodo, kad būdamas nuo pat vaikystės ar netgi gimimo pilnai negalinčiu savimi pasirūpinti vaikas staiga vieną dieną tampa sveikiems prilygstančiu pilnamečiu.

„Šitie vaikai yra su negalia, bet jiems viskas taikoma kaip sveikiesiems iki 18 metų. Kaip ir vaiko pinigai nutrūksta sveikiesiems vaikams, taip ir neįgaliesiems vaikams, bet jeigu mokosi toliau, tai tada tęsia tuos vaiko pinigus. Tas su sunkia, visiška negalia, kur jis gali mokintis universitete, kur dabar savo vaiką, į universitetą ar kur? Dieve tu brangus. Kai jis net nekalba ir nieko absoliučiai. Tai kur čia logika? Čia absurdas, bet čia ne apie universitetus eina kalba.“ (RA10)

“Tarkim, elementariai: vaikas turintis psichinę negalią, jeigu tu lauksi, neatidarysi banke kortelės iki jam kol sueis 18 metų, kai jam sueis 18 metų, tu jam kaip asmuo, kaip mama negalėsi atidaryti sąskaitos. Jisai savo vardu turės atidaryti. Į jo sąskaitą turėsi vesti tą vadinamąją pensiją ir taip toliau, ir panašiai. O valdyti jau nebegalėsi. Psichinė negalia sergančio asmens pinigų tu valdyti nebegalėsi. Tai ką, tu turi vaikui iki 18 metų atidaryti sąskaitą. Nes kitu atveju, tu tik per teismą tą padarysi, kada tu vaiką paskirsi neveiksniu.” (JR3)

Remiantis informančių pateikta informacija apie jų patirtis galima teigti, kad periodas, kuomet neįgalus asmuo tampa pilnamečiu, kelia daug iššūkių, kuriems reikia ruoštis (jei tai apskritai įmanoma) iš anksto. Vis tik net ir tokiu atveju sistema nėra tinkamai paruošta, kad padėti priežiūroje esančioms moterims, ypatingai tais atvejais, jeigu dėl NPD jos negali dirbti ir staiga dėl tam tikrų teisinių, biurokratinių mechanizmų netenka ir prieš tai gautos valstybės pagalbos ar paramos. Ko gero, silpniausiai šioje vietoje atrodo pati informavimo apie

pasikeitusiais situacijas sistema, kuri nėra sklandi ir net dažnais atvejais pavėluota.

„Iš socialinio skyriaus pasakė man viena: jūs mama ir jūs turit viską žinot. Va taip man pasakė. Sakau, žinot, kai aš auginsiu antrą tokį vaiką, tai aš tikrai žinosiu, bet aš auginu pirmą kartą gyvenime tokį vaiką, iš kur aš galiu žinot?“ (RA10)

Išvados

Apibendrinant galima teigti, kad neoliberalios subjektyvizacijos tendencijos ir individualizacija, susijusi su moterų NDP per pastaruosius dešimtmečius, intensyvėja: vyraujančios normos ir moterų NDP praktika tebereikalauja išlaikyti moterų ekonominį produktyvumą, savęs tobulinimo siekį, savikontrolės ir atsakomybės už save ir priežiūros reikalaujančius artimuosius prisiėmimą bei vaikų, kaip save optimizuojančių ateities piliečių auginimą ir ugdymą. Dažniausia tikimasi, kad moterys nuspręs ir prisiims atsakomybę už tai, kaip valdyti normatyvinius prieštaravimus, kaip įteisinti NDP elgesį ar požiūrį, ir kaip elgtis su emocinėmis ir ekonominėmis pasekmėmis. Nepaisant vis didėjančio normatyvinių nuostatų heterogeniškumo ir nesuderinamumo bei lūkesčių iš moterų, įtampa, kylanti dėl sustiprėjusių neoliberalaus mąstymo tendencijų, nėra išspręsta visuomenės lygiu. Atvirkščiai, subjektyvizacijos tendencijos ir toliau stiprina patriarchalines ir tarpsektorines galios ir dominavimo struktūras, taip pat tebestiprina nelygybę tarp lyčių ir tarp moterų mūsų visuomenėje bei aktyvina vienišumo, bevaikystės idėjas.

Čia pristatyto kokybinio tyrimo rezultatai rodo, jog moterys, kurios yra žmonos, motinos, partnerės, seserys, dukterys atlieka ir apmokamą, ir neapmokamą darbą, dėl ko jos atsiduria įtampos lauke tarp prieštaringų lūkesčių, kylančių dėl skirtingų normų koegzistavimo: *geros motinos / žmonos / dukters*, kuriai tenka pagrindinė atsakomybė už namų ruošos ir priežiūros darbus namuose, ir save realizuojančios, savarankiškos moters, dirbančios apmokamą darbą, kad pasiektų ekonominę nepriklausomybę realizuojant lygybės principą. Moterys prisiima daugiau pareigų, įskaitant ne tik vaiko auginimą, sergančių ar neįgalių, vyresnių šeimos narių priežiūrą, bet ir kitus iššūkius, kurie kyla šeimoje. Akivaizdu, kad dirbdamos apmokamą darbą ir dėl to įgydamos autonomiją, moterys įveikė didelę kelio dalį, kuris jas skyrė nuo vyrų. Tačiau moterys yra "tik pusiaukelėje" iki tikrosios lygybės (Beauvoir, [1949] 1999). Kai kurių autorių nuomone, moterų gyvenimo planų suvienodinimas su vyrų gyvenimo planais negali būti (galutinis) lygybės problemos sprendimas (Hirsch, 2016; Beauvoir, [1949] 1999). Būti ekonomiškai nepriklausomai koku yra vyras, nereiškia, kad moteris yra tokioje pačioje padėtyje kaip vyras (Beauvoir, [1949] 1999). Nors siekiant lyčių lygybės, apmokamo darbo norma taip pat daro įtaką moterų gyvenimo būdai, moterys susiduria su papildomais veiksniais, kurie skiriasi nuo vyrų gyvenimo realijų.

30 individualių interviu su priežiūros pareigas vykdančiomis moterimis rezultatai rodo, kad:

- 1. Kriterijai, pagal kuriuos moterys savo atliekamą NDP namuose prilygina darbui darbo rinkoje, yra labai skirtingi.** Apklausoje dalyvavusių moterų požiūriu, samdomas darbas darbo rinkoje moterims yra pragyvenimo, pajamų ir savirealizacijos šaltinis, ir kartu, būdas įprasminti savo veiklą. Ypač kol šeimoje nėra vaikų, moterims darbas darbovietėje užima pirmą vietą. Po to, kai atsiranda vaikai, jo svarba šiek tiek sumažėja, nes keičiasi veiklos ir rūpesčio objektas, reikalaujantis naujų žinių ir gebėjimų, net nuostatų ir požiūrių kaitos, poros santykių derinimo(si) ir

su(si)reguliuavimo. Tačiau moterys nesijaučia save iš(si)pildančiomis vien būdamos mamomis, t. y. atlikdamos tik motinos vaidmenį. Neapmokamas darbas buityje – vaikų ar kitų asmenų priežiūra, organizavimas jų priežiūros, lavinimo, maisto gaminimas, tvarkymasis, vaikų slaugymas, jiems sergant ir t. t. - iš esmės yra darbas. Išskirtinis privalumas – namuose nėra kažkokio vadovo, kuriam moteris turi būti atskaitinga, todėl dauguma moterų atlieka NPD vadovės vaidmenį, apie kurį neartikuluoja nei politikai, nei socialinės medijos. Buities rūpesčiuose investuojama asmeninė energija, resursai, žinios, gebėjimai, informuotumas, pastangos, laikas, kt. Tačiau moterų NPD namuose ar namų ūkyje visuomenėje nepripažįstamas. Dalis moterų ne ypač mėgsta NPD, ar net nekenčia šių pareigų ir neša vyraujančią *motinystės našta*, kuria moterys, augindamos ir prižiūradamos mažus vaikus, yra baudžiamos. Tačiau suprantama, kad negali jos atsisakyti. Kitoms moterims patinka *ta buitė* ir jaukūs namai bei poros sprendimas ir priimta atsakomybė auginti vaiką. Įsivyroja įtampa tarp kultūrinio ir visuomeninio sprendimo priskirti moterims NPD atsakomybę ir pačios moters apsisprendimo atlikti NPD, todėl kai kurios moterys apibrėžia vaikų ir artimųjų priežiūros darbą kaip kažką, *ką iš esmės lemia kiti*. Visumoje, apibendrinant, **namų ruošos ir priežiūros darbas, kurį dažniausiai atlieka moterys, yra nepakankamai pripažįstama ir atlyginama darbo forma**, nors pastebimi nedideli pokyčiai, kuomet vyrai pradeda labiau įsitraukti į rūpinimosi ir vaikų priežiūros darbą. Dauguma moterų supranta koks NPD reikšmingas, bet patiria NPD nepripažinimo ir nuvertinimo praktiką iš visuomenės, darbdavių, todėl, dažniausia, galios netolygumas iš vyrų rankų darbo rinkoje perliejamas į moterų rankas namų ūkyje.

2. Lyčių lygybė teisinga, **kai moterys ir vyrai supranta ją kaip pasirinkimo laisvę**, kuri apima ir teisę dirbti apmokamą darbą, ir teisę turėti laiko kitoms veikloms, tame tarpe ir namų ruošos ir priežiūros darbams. Kitaip tariant, lyčių lygybės realizavimas praktikoje neturėtų apsiriboti tik viena darbo forma, bet gali palikti vietos skirtingoms darbo formoms, darbo rūšims ir jų visuomeniniam vertinimui. Kai kurios interviu dalyvavusios mažamečius vaikus prižiūrinčios moterys jaučia pasitenkinimą kai dirba ne visą darbo dieną, kai pasidalija mažų vaikų priežiūros darbais, kai patiria motinos su vaiku buvimo artumą ar komandinės veiklos jausmą, kuomet racionaliai pasidalinus NPD užduotis lieka laiko savirealizacijai, studijoms, kt. Tuo tarpu moterys, prižiūrinčius neįgalius vaikus ar suaugusiuosius, sergančiuosius ar senyvo amžiaus asmenis dažniau išėjimą į darbą traktuoja kaip poilsį, kuris tačiau taip pat kelia didelį stresą; joms priežiūros darbas – didelės atsakomybės reikalaujantis pareigos atlikimas.

3. Tik kelios interviu dalyvavusios moterys minėjo, kad **darbovietės**, kuriose jos dirba, darbo aplinka motyvuoja geru darbo užmokesčiu, įvairiomis skatinimo priemonėmis. Jei įmonės vadovas(-ė) turi mažų vaikų ji(-s) geriau supranta moterų patiriamas NPD problemas. Kai kurios **darbovietės lojalios** ir lanksčiai prisiderina prie aukštos kvalifikacijos mažus vaikus auginančių moterų laiko planavimo ir pareigų derinimo bei dalyvavimo profesiniame gyvenime.

Dažniau situacija priešinga: kolegės ir kolegos, darbdavės(-iai) neįaučia empatijos NPD pareigas turinčių moterų situacijai, nesistengia sudarinėti lankstesnių darbo grafikų ar kaip kitaip lengvinti jų situacijų.

4. Apmokamo darbo ir neapmokamo rūpinimosi darbo krūvis sudaro sunkumus bandant suderinti profesinio užimtumo ir rūpinimosi pareigas: *psichologinės krizės*, kurias sukelia sunkiai ir negiliai miegantis arba sunkiai užmigdomas vaikas; biologinis miego, kurio trūksta, poreikis; kasdienis tvarkymasis, valymas ir kiti rutininiai darbai, "suvalgantys" laiką, skirtą bendravimui su vaiku, vyru / partneriu; negalėjimas atsitraukti nuo senyvo asmens; kt. Nors dalis vyrų atlieka nemažai namų ūkio priežiūros ir rūpesčio darbų, kita dalis vyrų yra pasyvūs šeimos ir darbo pareigų lankstumo planuotojai ir idėjiniai įkvepėjai. ***Išsekimas***, kurį sąlygoja rutininis, nuolatinis, ilgai ir gausybe rūpesčių pasižymintis darbas namuose, „multitaskinimas“, santykių įtampą, demotyvacija, kt. Nuotolinio darbo alternatyva derinant apmokamą darbą su NPD neveikia: susidaro per didelis krūvis moterims ir kyla stresas, ypač tuomet, kai vaikas ar prižiūrimas asmuo ar pati prižiūrinti moteris suserga. Visa tai patvirtina vyraujančią „motinystės bausmę“, kuria moterys, augindamos ir prižiūradamos mažus vaikus, yra baudžiamos. Suaugusius asmenis prižiūrinčių moterų atveju – tai tiesiog „karmos taškus“ atnešanti veikla.

5. Taikomi kasdieniai šeimos ir darbo įsipareigojimų derinimo sprendimai: keičiamos darbo vietos dėl palankesnio darbo ir šeimos derinimo, nes moterys įsidarbina darbovietėse, kuriose galima dirbti nuotoliniu būdu, tačiau neoficialiai susitariama dėl terminų ir užduočių, kurias tenka atlikti ne tik vakare bet ir naktį; abiejų tėvų sprendimas namuose auginti vaiką kartu ir partneris pasiima neperleidžiamus mėnesius vaiko priežiūrai, nes dalis vyrų puikiai moka jais pasirūpinti; pasitelkiami artimieji, tėvai, dažniausia mamos ir sesės; aiškus, valingas ir tvirtas pasidalijimas vaikų priežiūros sistemos rūpesčiais; labai aiški laiko planavimo schema - užimtumo planavimo kalendoriaus pildymas ir kasdienis aptarimas pusryčių metu; apsirūpinimas visa galima modernia buitine technika; pakankamas buities susitvarkymas, neatspindintis kad visada dalijamasi per pusę, nes kartais daugiau daro vienas, o kartais - kitas (nes kuo lengviau buitėje, tuo daugiau lengvumo atsiranda ir santykiuose); vyro pozityvumas ir lanksti galimybė pasikeisti tarpusavyje ar su artimaisiais; partnerių pajautimas ir empatiškumas vienas kitam, supratingas santykių palaikymas; neapmokamo priežiūros darbo pasidalijimas: dažniausiai vakarienę gamina moterys, o vaikų mitymas - į vyro rankas! abiejų tėvų pagalba ruošiant namų darbus; galimybė samdyti namų tvarkytoją; teikiant prioritetą savirealizacijai ir turint per didelį užimtumą, atsisakymas ir mažinimas mokamo darbo krūvio; logiškas ir racionalus šeimos ir darbo konflikto sprendimas dėliojant prioritetus, mažinant lūkesčius, siekiant šeimos ekonominės nepriklausomybės ir kokybiško šeimos gyvenimo.

6. Moterų finansinių sunkumų, prižiūrint ir auginant mažus vaikus, sprendimai: šeima priima sprendimą moteriai du metus nedirbti, pasirenkant taupymą ir ilgesnį vaiko

auginimą kartu, neperkant knygų, rūbų, kosmetikos, nedaug keliaujant, neišlaidaujant maistui ir renkantis gaminti ir valgyti namuose; dažnai įjungiamas taupymo režimas, prižiūrint ir auginant mažus vaikus bei gražinant paskolas; dėl šeimos geresnės gyvenimo kokybės, moterys anksti grįžta į darbą po vaiko priežiūros, bet privatus darželis dažnai šeimoms neįperkamas; dalijimasis drabužiais, žaislais, daiktais, pirkimas iš Vinted, „antrų rankų“, nes daugelyje šeimų vyrauja ekonomiškumas ir tvarumo palaikymas bei finansinis drausmingumas. Tačiau tokios strategijos neveikia auginant neįgalų vaiką ar slaugant sergantį ar negalią turintį asmenį dėl pačios specifikos: čia trumpalaikiai sprendimai neįmanomi. Todėl neįgalius vaikus auginančios mamos dažnai (bent iš dalies) kliaunasi valstybės finansavimu ir paslaugomis, o senyvo amžiaus asmenis prižiūrinčios moterys – sukauptomis pajamomis ir prižiūrimų asmenų pensijomis.

7. Naudojantis valstybinių, savivaldybių įstaigų ir privataus sektoriaus teikiamomis paslaugomis, interviu dalyvės sulaukė pagalbos iš didelio skaičiaus institucijų, įmonių, organizacijų, bendruomenių, kt. Tačiau visgi gauti reikiamas (ir priklausančias!) paslaugas bei pagalbą iš valstybinių / savivaldybės organizacijų būna ir sudėtinga dėl esamos nepakankamai kokybiškos informacinės sistemos, kurioje informaciją sudėtinga pasiekti, suprasti ir, atitinkamai, naudoti. Dėl to (ne tik) neįgalius vaikus auginančios mamos informacijos dažnai ieško neformaliais kanalais (grupės, bendruomenės), o senyvo amžiaus asmenis prižiūrinčios moterys tiesiog lieka nežinioje. Visumoje, pripažįstama, kad nemokamų valstybės kompensuojamų paslaugų trūksta, dažnais atvejais – jos nėra pakankamos kokybės, tačiau alternatyva – pirkti paslaugas privačiame sektoriuje – ne visoms šeimoms yra įmanoma.

Pagrindiniai iššūkiai / poreikiai ir jų sprendimai:

- Bendro pobūdžio priežiūros paslaugų stoka turėtų būti sprendžiama plėtojant mažamečiams ir neįgaliems vaikams bei priežiūros reikalingiems vyresnio amžiaus asmenims skirtų priežiūros, edukacinių, sporto, mobilumo, pramoginių, kt. paslaugų spektrą ir užtikrinant adekvatų jų finansavimą.
- Specializuotų paslaugų (mokymo įstaigų pritaikymas neįgaliesiems, užimtumo paslaugos ištikus metus, kt.) stoka turėtų būti sprendžiama paraleliai plėtojant bendro pobūdžio paslaugas.
- Priežiūros paslaugų mažamečiams ir neįgaliems vaikams bei priežiūros reikalingiems vyresnio amžiaus asmenims kokybės stoka turėtų būti sprendžiama įtraukiant į sektorių daugiau aukštos kvalifikacijos specialistų(-tų) ir atrandant kokybės užtikrinimo garantavimo bei adekvataus finansavimo algoritmus.
- Dėmesio stoka asmeninėms priežiūros darbą atliekančių moterų situacijoms (fizinis pervargimas ir psichologinis išsekimas, specializuotų medicinos, teisės, kt. žinių stoka, kt.) turėtų būti sprendžiama pirmiausiai atkreipiant dėmesį į moterų situaciją viešai ir, kartu, kuriant joms skirtų aukštos kokybės adekvačiai finansuojamų paslaugų paketą.

- Paslaugų prieinamumo / pasiekiamumo trikdžiai turėtų būti sprendžiami sukuriant funkcionalią paslaugų teikimo sistemą, kurioje paslaugos (pradedant diagnostiku ir reabilitacija, aprūpinimu būtiniausiomis priemonėmis, kt.) būtų paskirstomos ir suteikiamos savalaikiai bei socialiai teisingai.
- Informacijos stokos, pasiekiamumo ir suprantamumo problema turėtų būti sprendžiama sukuriant funkcionalią informacijos apie priklausančias ir teikiamas paslaugas sistemą nacionaliniu ir savivaldybių lygmenimis.
- Nuostatos neįgaliųjų, sergančių, senyvo amžiaus asmenų atžvilgiu bei tradiciniai požiūriai į darbo pasidalinimo tarp moterų ir vyrų standartus turėtų būti keičiami pasitelkiant NVO ir kt. ekspertines kompetencijas vykdyti socialines informacines kampanijas, kt.

Visa tai turi būti daroma ne tik didžiuosiuose miestuose ir rajonuose, bet ir atkreipiant dėmesį į situaciją nutolusiuose regionuose.

Literatūra

- Beauvoir, S. 1999 (1949). *Le deuxième sexe*. Paris: Gallimard.
- Bitinas, B., Rupšienė, L., Žydžiūnaitė, V. 2008. *Kokybinių tyrimų metodologija*. Klaipėda: Socialinių mokslų kolegija.
- Bock, G., Duden, B. 1977. Arbeit aus Liebe-Liebe als Arbeit: Zur Entstehung der Hausarbeit im Kapitalismus [Work of Love-Love as Work: On the Emergence of Domestic Work in Capitalism]. In Gruppe Berliner Dozentinnen, ed., *Frauen und Wissenschaft: Beiträge zur Berliner Sommeruniversität für Frauen*. Berlin: Courage Verlag Berlin, pp. 118–99.
- Byrt, A., Dempsey, D. 2020. Encouraging “good” motherhood: Self-tracking and the provision of support on apps for parents of premature infants. *Information, Communication & Society*, 25(8): 1135–1150.
- Christopher, K. 2012. Extensive mothering: Employed mothers’ constructions of the good mother. *Gender & Society*, 26(1): 73–96.
- Correll, S.J., Benard, S., Paik, I. 2007. Getting a Job: Is There a Motherhood Penalty? *American Journal of Sociology*, 112(5): 1297–338. <https://doi.org/10.1086/511799>
- Creswell, J. W. 2009. *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. 3rd. ed. Sage publication, Inc.
- Dow, D. M. 2016. Integrated motherhood: Beyond hegemonic ideologies of motherhood. *Journal of Marriage and Family*, 78(1): 180–196.
- Duden, B. 2009. Arbeit aus Liebe-Liebe als Arbeit. Ein Rückblick [Work of Love-Love as Work. A Retrospect]. *Olympe* 30: 16–26.
- Elson, D. 2000. *Progress of the World’s Women 2000. UNIFEM Biennial Report*. NY: United Nations Development Fund for Women.
- Fraser, N. 1996. Eleven Gender Equity and the Welfare State: A Postindustrial Thought Experiment. In Seyla Benhabib, ed., *Democracy and Difference: Contesting the Boundaries of the Political*. Princeton: Princeton University Press, pp. 218–42.
- Hays, S. 1996. *The cultural contradictions of motherhood*. Yale University Press.
- Hirsch, M. 2016. *Die Überwindung der Arbeitsgesellschaft* [Overcoming the Labour Society]. Wiesbaden: Springer VS.
- Johnston, D. D., Swanson, D. H. 2006. Constructing the “good mother”: The experience of mothering ideologies by work status. *Sex Roles*, 54(7–8): 509–519.
- ILO, International Labour Office. 2018. *Care work and care jobs for the future of decent work*. Geneva: ILO, <https://www.ilo.org/sites/default/files/wcms>.
- Jacobs, J. A., Gerson, K. 2001. Overworked Individuals or Overworked Families?: Explaining Trends in Work, Leisure, and Family Time. *Work and Occupations*, 28(1): 40-63. <https://doi.org/10.1177/0730888401028001004>
- König, T. 2012. *Familie heißt Arbeit teilen. Transformationen der symbolischen Geschlechterordnung* [Family Means Sharing Work. Transformations of the Symbolic Gender Order]. Konstanz: UVK Verlagsgesellschaft.

- Leigh, J. P., Pacholok, S., Snape, T., Gauthier, A. H. 2012. Trying to do more with less? Negotiating intensive mothering and financial strain in Canada. *Families, Relationships and Societies*, 1(3): 361–377. <https://doi.org/10.1332/204674312X656284>
- Ling, J.C.S., Hewett, T. 1995. *Social Mobilization for Health, A UNICEF Experience*. New York: UNICEF.
- Liss, M., Schiffrin, H. H., Mackintosh, V. H., Miles-McLean, H., Erchull, M. J. 2013. Development and validation of a quantitative measure of intensive parenting attitudes. *Journal of Child and Family Studies*, 22(5): 621–636. <https://doi.org/10.1007/s10826-012-9616-y>
- Liss, M., Schiffrin, H. H., Rizzo, K. M. 2013. Maternal guilt and shame: The role of self-discrepancy and fear of negative evaluation. *Journal of Child and Family Studies*, 22(8): 1112–1119.
- Madörin, M. 2010. Care Ökonomie—Eine Herausforderung für die Wirtschaftswissenschaften [Care Economy—A Challenge for the Economic Sciences]. In Christine Bauhardt and Gülay Ça ğlar eds., *Feministische Kritik der politischen Ökonomie*. Wiesbaden: Vs. Verlag für Sozialwissenschaften, pp. 81–104.
- Maihofer, A. 1997. Gleichheit nur für Gleiche? [Equality for Equals Only?]. In Ute Gerhard, Mechtild Jansen, Andrea Maihofer, Pia Schmid, Irmgard Schulz, eds. *Differenz und Gleichheit. Menschenrechte haben (k)ein Geschlecht*. Frankfurt am Main: Ulrike Helmer Verlag, pp. 351–67.
- Maihofer, A. 2013. Geschlechterdifferenz—Eine obsoletere Kategorie? [Gender Difference—An Obsolete Category?]. In Dominique Grisard, Ulle Jäger and Tomke König, eds., *Verschiedensein. Nachdenken über Geschlecht und Differenz*. Sulzbach and Taunus: Ulrike Helmer Verlag, pp. 27–46.
- Maihofer, A. 2014. Familiäre Lebensformen zwischen Wandel und Persistenz. Eine zeitdiagnostische Zwischenbetrachtung [Family Life Forms between Change and Persistence. A Time-diagnostic Interim View]. In Cornelia Behnke, Diana Lengersdorf and Sylka Scholz, eds. *Wissen-Methoden-Geschlecht: Erfassen des fraglos Gegebenen*. Wiesbaden: Springer VS, pp. 313–34.
- Medina, S., Magnuson, S. 2009. Motherhood in the 21st century: Implications for counselors. *Journal of Counseling & Development*, 87(1): 90–97.
- Menke, K. 2019. „Wahlfreiheit“ erwerbstätiger Mütter und Väter? Zur Erwerbs- und Sor-gearbeit aus intersektionaler Perspektive [“Freedom of Choice” for Working Mothers and Fathers? On Paid Work and Care Work from an Intersectional Perspective]. Bielefeld: Transcript Verlag .
- Moller Okin, S. 1989. *Justice, Gender, and the Family*. New York: Basic Books.
- Moser, A., Korstjens, I. 2018 Series: Practical guidance to qualitative research. Part 3: Sampling, data collection and analysis, *European Journal of General Practice*, 24:1, 9-18, [DOI: 10.1080/13814788.2017.1375091](https://doi.org/10.1080/13814788.2017.1375091)
- McRobbie, A. 2010. *Top Girls. Feminism and the Rise of the Neoliberal Gender Regime*. Wiesbaden: Verlag für Sozialwissenschaften.
- Naeem, M., Ozuem, W., Howell, K., Ranfagni, S. 2023. A Step-by-Step Process of Thematic Analysis to Develop a Conceptual Model in Qualitative Research. *International Journal of Qualitative Methods*, 22. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/16094069231205789>
- OECD, Organisation for Economic Co-operation and Development. 2024. Time Use Database, <https://www.oecd.org/en/data/datasets/time-use-database.html>
- Patton, M. Q. 2002. *Qualitative Research and Evaluation methods*. 3rd ed. London: Sage Publications.

Pedersen, D. E. 2012. The good mother, the good father, and the good parent: Gendered definitions of parenting. *Journal of Feminist Family Therapy* 24(3): 230-246. DOI:10.1080/08952833.2012.648141.

Rossanda, R. 1997. Differenz und Gleichheit. Eröffnungsvortrag [Difference and Equality. Opening lecture]. In Ute Gerhard, Mechthild Jansen, Andrea Maihofer, Pia Schmid and Irmgard Schulz, eds., *Differenz und Gleichheit. Menschenrechte haben (k)ein Geschlecht*. Frankfurt am Main: Ulrike Helmer Verlag, pp. 13–28.

SADM, Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. 2024. *Slaugau šeimos narij – kas man priklauso?* <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialine-parama-kas-man-priklauso/slaugau-seimos-nari/#Socialin%C4%97spaslaugos>

Smith, J. A., Flower, P., Larkin, M. 2009. *Interpretative Phenomenological Analysis. Theory, Method and Research*. London: Sage.

TDO, Tarptautinė darbo organizacija. 2010. Orumo nežeminantis namų ūkio darbuotojų darbas. Konferencijos IV pranešimas, 99-oji sesija.

UN, United Nations Development Programme. 2003. *Integrating unpaid work into national policies*. Social Development Division. <https://digitallibrary.un.org/record/517595>

Wainwright, E., Marandet, E., Buckingham, S., Smith, F. 2011. The training-to-work trajectory: Pressures for and subversions to participation in the neoliberal learning market in the UK. *Gender, Place and Culture*, 18(5): 635–654.

Woolf, V. 2020 (1929). *A Room of One's Own*. Harmondsworth: Penguin Books.

Priedai

TYRIMAS „NEAPMOKAMO PRIEŽIŪROS DARBO SITUACIJOS TYRIMAS SAVIVALDYBĖSE”

SADM finansuojamo projekto "Moterų ir vyrų priežiūros pareigų skirtumo mažinimas" rėmuose VU mokslininkų grupė (prof. dr. A. Novelskaitė, dr. R. Adomaitienė, dr. V. Šidlauskienė ir dr. L. Stundžė), atlikdamos kokybinį tyrimą „Neapmokamo priežiūros darbo situacijos tyrimas savivaldybėse”, vykdo individualius interviu nuotoliniu būdu.

Tyrimo tikslas - išsiaiškinti savivaldybių teikiamų priežiūros paslaugų šeimoms mieste ir rajone prieinamumą ir asmeninį poreikį aiškinantis paslaugų (vaikų iki 3 metų ir ikimokyklinio amžiaus, globojamųjų šeimos narių, įskaitant neįgaliuosius) teikimo realią situaciją.

Tyrimo tikslinė grupė - moterys, turinčios vaikų iki 3-4 metų amžiaus ir / arba rūpinimosi priežiūros pareigų dėl artimųjų negalios, ligos ar senatvės.

Prašome Jūsų dalyvauti individualiame interviu. Dalyvavimas tyrime yra savanoriškas ir anonimiškas. Tyrimo metu surinkti duomenys bus naudojami tik moksliniais tikslais, teikiant pasiūlymus Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai (SADM) kaip mobilizuoti valstybės, savivaldybių privataus sektoriaus pastangas ir lengvinti neapmokamą vaikų ir artimųjų priežiūros darbo našumą.

Jei pageidaujate gauti daugiau informacijos apie šią apklausą – kreipkitės į tyrimo vadovę dr. Aureliją Novelskaitę ([aurelija.novelskaite HYPERLINK "mailto:aurelija.novelskaite@knf.vu.lt"@knf.vu.lt](mailto:aurelija.novelskaite@knf.vu.lt)). Jei pageidaujate daugiau sužinoti apie visą projektą, kurio dalimi yra ši apklausa, kreipkitės į dr. Virginiją Šidlauskienę (sidlauskienevirginija@gmail.com).

Interviu metu remsimės šiomis pagrindinėmis sąvokomis:

Priežiūra - tai veikla suteikianti tai, kas būtina sveikatai, gerovei, išlaikymui, ir kieno nors arba kažko apsaugojimui.

Neapmokama suaugusiųjų asmenų priežiūra – tai veikla, susijusi su suaugusių asmenų priežiūra bei su namų ruošos darbais, kuri yra atliekama be finansinio atlygio ir gali būti suteikiama šeimos nariams (tėvams, seneliams, suaugusiems vaikams su negalia, broliams ir seserims), giminėms, kaimynams ar draugams. Ši neapmokamos priežiūros veikla gali apimti globą, maisto pirkimą bei gaminimą, valymą, skalbimą, pagalbą vykstant pas gydytojus ar tvarkant kitus reikalus.

Neapmokamas priežiūros darbas - tai visos neapmokamos paslaugos, teikiamos namų ūkyje jo nariams, įskaitant asmenų priežiūrą, namų ruošos darbus ir savanorišką darbą bendruomenėje (Elson, 2000). Ši veikla laikoma darbu, nes teoriškai už jį galima būtų sumokėti veiklą atliekančiam asmeniui, tačiau realiai už ją neatlyginama.

Darbas namų ūkyje – tai dažniausiai neapmokamos kasdienės užduotys. Šis darbas nepakankamai finansiškai įvertinamas ir dažnai atliekamas oficialiai neapskaitomas, nelaikomas tikru užimtumu, kuriam taikomos darbo teisės nuostatos.

BENDRIEJI KLAUSIMAI

(prieš interviu bendrai informacijai)

- Nurodykite miestą ar rajoną kuriame gyvenate (įrašyti)
- Jūsų amžius (įrašyti)
- Kokius asmenis jūs neapmokamai prižiūrėjote per paskutinius 12 mėnesių? (Galimi keli atsakymai)
 - Visai savimi negalintį pasirūpinti pensinio amžiaus asmenį
 - Dalinai savimi negalintį pasirūpinti pensinio amžiaus asmenį
 - Sunkia liga sergantį asmenį (18 metų ar vyresnį)
 - Sunkia liga sergantį nepilnametį asmenį (iki 18 metų)
 - Asmenį su negalia (18 metų ar vyresnį)
 - Nepilnametį asmenį su negalia (iki 18 metų)
 - Vaiką iki 4 metų.
 - Kita (įrašyti)

INDIVIDUALAUS INTERVIU KLAUSIMAI

I. ĮVADINIAI KLAUSIMAI

01. Trumpai pristatykite save ir savo šeimą?

[Paklauskite, jei nepaminėta] Kur ir kuo dirbate?

02. Ką jums reiškia darbas?

03. Ar yra kitų veiklų, kurias apibūdintumėte kaip darbą?

→ *[Paklauskite, jei nepaminėta]* Ar veiklą, už kurią negaunate atlyginimo, taip pat laikote darbu? Kodėl (ne)?

II. ASMENINĖS PROFESINIO DARBO IR NEAPMOKAMO DARBO SITUACIJOS VERTINIMAS

1. Papasakokite, kaip organizuojate savo kasdienį gyvenimą.

→ Kodėl esate tuo patenkinta / nepatenkinta?

→ **JEIGU NEPATENKINTA:** Kas turėtų pasikeisti, kad būtumėte labiau patenkinta savo padėtimi? Kas jums trukdo kažką keisti?

2. Jūs dirbate apmokamą darbą ir tuo pat metu esate atsakinga už namų ūkio / šeimos darbus, prižiūrite vaikus ir / arba globojate artimuosius dėl negalios, ligos ar senatvės. Kaip jaučiatės dėl tokio darbų krūvio?

→ Kas sunkiausia bandant suderinti visas veiklas?

→ Jums mokama už darbą darbovietėje, bet už darbą namuose – ne. Ar dažnai apie tai susimąstote?

3. Kaip savo gyvenime organizuojate vaikų ir / arba artimųjų priežiūros darbų pasidalijimą tarp sutuoktinių / partnerių?

→ Ar sugebate ir ar turite galimybę skirti laiko sau? Sportuoti, skaityti, lankytis, koncertuose, teatruose, pailsėti SPA?

4. Ar patiriate finansinių sunkumų, atliekant vaikų ar artimųjų priežiūrą dėl negalios, ligos ar senatvės?

III. NAUDOJIMASIS PASLAUGOMIS

1. Ar kreipėtės pagalbos ir paslaugų į valstybines ir savivaldybių įstaigas (į seniūniją, savivaldybę, socialinės paramos centrą, kt.), ar privačiai (į privačius paslaugų teikėjus, moterų bendruomenes, tėvus, drauges, koleges, kt.?)

JEIGU NAUDOJASI:

- Ar sulaukėte pagalbos? Kokios?
- Kaip vertintumėt gautų paslaugų kokybę/ prieinamumą?

JEIGU PASLAUGOMIS NESINAUDOJA:

- Ar domėjotės, kokios paslaugos priklauso jums, jūsų prižiūrimam asmeniui?

JEIGU NAUDOJASI ARBA DOMĖJOSI

- Ar lengvai randate informaciją apie galimas gauti paslaugas?
- Kur dažniausiai ieškote ar ieškojote reikalingos informacijos?
- Kokie žmonės/institucijos padėjo surasti reikiamą informaciją?

2. Kokios paslaugos jūsų situacijoje šiuo metu aktualios ir reikšmingai palengvinančios jūsų kasdienį gyvenimą / buitį / fizinę ir savijautą? *[Klausti jeigu neįvardija konkrečių paslaugų arba nesinaudoja]*

→ Kokių paslaugų galėtų būti daugiau / geresnės kokybės ?

Galima paminėti: asmeninį asistentą, atokvėpio paslaugas, dienos priežiūros centrą, senelių darželį, psichologo paslaugas.

Asmeninis asistentas gali suteikti pagalbą namuose ar viešojoje erdvyje. Pavyzdžiui, toks asistentas gali padėti pasirūpinti asmens higiena, maistu, padėti nuvykti į reikiamą vietą, pagelbėti bendrauti, tvarkyti finansinius išteklius, orientotis aplinkoje, organizuoti laisvalaikį ir poilsį, palydėti ir padėti nuvykti į darbo pokalbį, surasti tinkamą transporto priemonę, padėti judėti ten, kur nėra pritaikyta aplinka. Svarbiausias asmeninio asistento uždavinys – ne atlikti veiksmus už asmenį su negalia, o atlikti kartu su juo .

Laikino atokvėpio paslauga. Socialinės priežiūros paslaugos, teikiamos laikino atokvėpio paslaugos gavėjams, siekiant sudaryti sąlygas asmenims, kurie namuose augina, prižiūri, globoja (rūpina) ir (ar) slaugo kartu gyvenančius laikino atokvėpio paslaugos gavėjus, derinti asmeninį gyvenimą ir laikino atokvėpio paslaugos gavėjo priežiūrą, globą (rūpinimą) ir (ar) slaugą, suteikiant jiems galimybę kompensuoti šeimos interesus ir poreikius, pailsėti nuo nuolatinės namuose auginamo, prižiūrimo ir (ar) globojamo (rūpinamo) kartu gyvenančio laikino atokvėpio paslaugos gavėjo priežiūros ir (ar) slaugos.

Dienos socialinės globos paslaugos. Tai įvairios paslaugos, kuriomis asmeniui teikiama kompleksinė nuolatinės specialistų priežiūros reikalaujanti pagalba dienos metu įstaigoje.

IV. BENDRAI POŽIŪRIS Į SITUACIJĄ.

1. Jei rūpinimosi darbas vaikais ir globojamais artimaisiais būtų prilyginamas apmokamam darbui, tuomet mūsų siekiamybė - vienodas moterų ir vyrų darbo užmokestis (šiuo metu vidutinis skirtumas siekia 13%) yra neteisinga. Tuomet ar mes turėtume reikalauti didesnio nei vienodas su vyrais darbo užmokesčio?

→ Ar neapmokamo priežiūros darbo socialinis pripažinimas iš tiesų reikštų pažangą lyčių lygybės srityje?

2. Jei būtumėte premjere ar prezidente, ar siūlytumėte mūsų šalyje perimti gerovės valstybių socialinį modelį, kuris apjungia apmokamo darbo (užimtumo) ir neapmokamo rūpinimosi vaikais ar artimaisiais darbo apsaugą visame asmens gyvenimo cikle?

[Galima pateikti pavyzdžių - trumpesnės darbo valandos, motinystės trukmės įskaitymas į būtinajį stažą, papildomos išmokos, infrastruktūros išplėtojimas, pensinio amžiaus trumpinimą ir kt.]

INFORMUOTO ASMENS SUTIKIMAS

Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Atitikties mokslinių tyrimų etikai komiteto

Protokolas Nr.

2024 m. mėn. d.

Tyrimas „Neapmokamo priežiūros darbo situacijos tyrimas savivaldybėse”

SADM finansuojamo projekto „Moterų ir vyrų priežiūros pareigų skirtumo mažinimas“ rėmuose VU Komunikacijos fakulteto mokslininkų grupė (prof. dr. A. Novelskaitė, dr. R. Adomaitienė, dr. V. Šidlauskienė ir dr. L. Stundžė) atlieka kokybinį tyrimą „Neapmokamo priežiūros darbo situacijos tyrimas savivaldybėse”.

Tyrimo tikslinė grupė - moterys, turinčios vaikų iki 3-4 metų amžiaus ir / arba rūpinimosi priežiūros pareigų dėl artimųjų negalios, ligos ar senatvės.

Tyrimo tikslas - išsiaiškinti savivaldybių teikiamų priežiūros paslaugų šeimoms mieste ir kaime prieinamumą ir asmeninį poreikį aiškinantis paslaugų (vaikų iki 3 metų ir ikimokyklinio amžiaus, globojamųjų šeimos narių, įskaitant neįgaliuosius) teikimo realią situaciją.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) ištirti kaip suprantamas, pripažįstamas ir vertinamas neapmokamas moterų priežiūros darbas;
- 2) ištirti tokio darbo pasiskirstymo netolygumus tarp lyčių.

Tyrimo metu bus renkami empiriniai duomenys atliekant individualius (nuotolinius) interviu. Taigi Jūsų bus prašoma pasidalinti savo neapmokamo priežiūros darbo patirtimi tvarkantis su našta, tenkančia Jums dėl vaikų priežiūros darbo namuose ar artimųjų priežiūros dėl ligos, negalios ar senatvės.

Interviu metu bus remiamasi šiomis esminėmis sąvokomis:

- **Priežiūra** - tai veikla suteikianti tai, kas būtina sveikatai, gerovei, išlaikymui, ir kieno nors arba kažko apsaugojimui.
- **Neapmokama suaugusiųjų asmenų priežiūra** – tai veikla, susijusi su suaugusių asmenų priežiūra bei su namų ruošos darbais, kuri yra atliekama be finansinio atlygio ir gali būti suteikiama šeimos nariams (tėvams, seneliams, suaugusiems vaikams su negalia, broliams ir seserims), giminėms, kaimynams ar draugams. Ši neapmokamos priežiūros veikla gali apimti globą, maisto pirkimą bei gamimą, valymą, skalbimą, pagalbą vykstant pas gydytojus ar tvarkant kitus reikalus.
- **Neapmokamas priežiūros darbas** - tai visos neapmokamos paslaugos, teikiamos namų ūkyje jo nariams, įskaitant asmenų priežiūrą, namų ruošos darbus ir savanorišką darbą bendruomenėje. Ši veikla laikoma darbu, nes teoriškai už jį galima būtų sumokėti veiklą atliekančiam asmeniui, tačiau realiai už ją neatlyginama.
- **Darbas namų ūkyje** – tai dažniausiai neapmokamos kasdienės užduotys. Šis darbas nepakankamai finansiškai įvertinamas ir dažnai atliekamas oficialiai neapskaitomas, nelaikomas tikru užimtumu, kuriam taikomos darbo teisės nuostatos.

Jei pageidaujate gauti daugiau informacijos apie šią apklausą – kreipkitės į tyrimo vadovę dr. Aureliją Novelskaitę (aurelija.novelskaite@knf.vu.lt). Jei pageidaujate daugiau sužinoti apie visą projektą, kurio dalimi yra ši apklausa, kreipkitės į dr. Virginiją Šidlauskienę (sidlauskienevirginija@gmail.com).

		Jei sutinkate, pažymėkite varnelę	Jei nesutinkate, pažymėkite varnelę
1.	Aš patvirtinu, kad perskaičiau ir suprantu minėto mokslinio tyrimo „ <i>Neapmokamo priežiūros darbo situacijos tyrimas savivaldybėse</i> “ informacinį lapą. Turėjau galimybę susipažinti su informacija, užduoti klausimus ir į juos gauti atsakymus.	☐	☐
2.	Aš esu informuota, kad mano dalyvavimas yra savanoriškas ir kad aš galiu iš tyrimo pasitraukti bet kuriuo metu, nenurodydama priežasties, nepatirdama jokių neigiamų padarinių ar negaudama baudų.	☐	☐
3.	Aš esu informuota, kad tyrimo metu surinkti duomenys ir kita informacija apie mane bus prieinama tik tyrimo grupės narėms iki tol, kol bus parengta mokslinė publikacija. Vėliau visi duomenys ir informacija bus sunaikinti.	☐	☐
4.	Aš esu informuota, kad šio tyrimo projektą peržiūrėjo Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Atitikties mokslinių tyrimų etikai komitetas ir šis tyrimas buvo patvirtintas.	☐	☐
5.	Aš esu informuota, kad apibendrinti tyrimo rezultatai bus paskelbti viešai.	☐	☐
6.	Aš esu informuota kur kreiptis dėl tyrimo.	☐	☐
7.	Aš sutinku, kad būtų daromas garso įrašas.	☐	☐
8.	Aš sutinku, kad būtų daromas vaizdo įrašas.	☐	☐
9.	Aš esu informuota, kad garso / vaizdo įrašai bus naudojami apibendrinant tyrimų rezultatus ir bus sunaikinti po to, kai bus parengta projekto ataskaita ir mokslinė publikacija.	☐	☐
10.	Aš sutinku, kad mano pasisakymai būtų cituojami tiesiogiai neatskleidžiant mano asmens, t.y. (pseudo)anonimizuojant.	☐	☐
11.	Aš sutinku dalyvauti tyrime.	☐	☐

Dalyvės vardas, pavardė	Parašas	Data